MÜNCHEN 9 1970

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

9

MÜNCHEN 1970

Copyright 1970 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg, 47/1 8 MÜNCHEN 81

ROMÂNIA

Luminile ce se răsfrâng din ochii tăi
— ocean de solitudini și tăceri —
vin din legende,
din trecut,
din ieri
și dintr'un paradis pierdut
pe veci.

Luminile ce se răsfrâng din ochii tăi
— prin care parcă toate plâng —
sunt reci.

Horia Roman

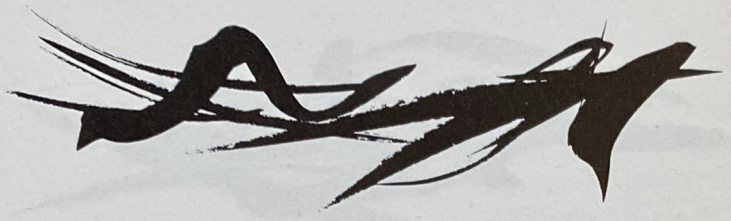

CALENDAR

I

Septembrie

Plânsul fierăstrăului tăind butucii pădurii
Cofiţele cu fragi purtate pe cap
Şolduri săltând...
Bruma cazanului din curte
Prune şi roşii
Petalele trandafirului furat
din grădina bunicii...
Chiselele pe mese lângă mătănii şi sulfină
Sborul rândunelelor prin clopotniţa mânăstirii
Noroiul curgând în piaţa îngustă
printre copitele cailor adormiţi
Birjarii îmbrobodiţi bând ţuica din ploscă
Uşa cârciumii deschisă pe furiş:
Căruţaşii numărându-şi gologanii,
Poteci întortochiate 'n nisip
Chiotul luntraşului
Lumina ceaunului 'n bătătura cu vrăbii
Crengile sălciilor măturând lacul...

Imagini, imagini şi semne
Meteori de aur arătând drumul pe Olt
Pe care l-am pierdut...
Ocean fără bărci şi păsări
fără ostrov sau luncă...

II

Decembrie

Glasul ţigăncii cetind ghiocul
Arătându-mi drumul
fără'nceput, fără sfârşit
Fulgul pe geamul copilăriei
— Semnalele aeroportului fără nume —
Fulgul luminat de felinarul din piaţa cu sănii şi birjari amorţiţi...

Crivăţul, scuturând plopii dela poarta bunicii,
Aplecându-se grav peste corpul falnicului meu unchi,
căzut pe canapea în uniformă de soldat...

Câinii din vale chemând morţii...
Cucuvaia ţipând în turnul cimitirului'nchisoare
Candela mormântului pe care nu-l voi vedea niciodată
luminând fotografia fratelui meu râzând la lună...

Mireasma muşeţelului putred în podul cu praf
Razele soarelui de iarnă arătând cărări
— viitoare paralele aeriene —
Drumul neîntors, drumul lui Tinca,
fără'nceput sau sfârşit
drumul în lume pe care azi îl calc cu opinca
şi-l măsor cu toiagul din fagul alb de pe Olt.

Mira Simian

VINTILA HORIA

IULIUS ÎN DOUĂ PĂRŢI

Cum a pus piciorul pe ţărm, a şi început să plouă. La Tabarca nu mai plouase de zece ani. Apa oamenii o aşteptau să cadă, în fiecare dimineaţă, de pe frunzele smochinului, sub care întindeau cu mare grijă, de cu seara, pânze curate, pe care apoi le storceau în ligheane şi găleţi — asta mai de mult — sau în recipiente de plastic — de curând încoace — umplute cu gesturi de ritual, înălţând către cer, într'o parte, vaste unduiri de nylon transparent, vag înrudit cu roua de pe frunze. Însă apa asta era numai pentru băut. Puţină şi pură. Nici măcar pentru o sete, ci mai mult pentru foamea din fierturi.

Când Iulius sări de pe prora bărcii cu motor, care-l aducea de pe continent, pe pontonul de scândură clătinândă, scârţâitoare, pe care barca îl impingea cu botul, în ritmul valurilor, ca un animal viu, norii se scuturară, ca frunzele smochinului, apoi parcă se îndesiră într'un vârtej, şi timp de două ore căzu ploaia peste casele deschise din Tabarca, spălând praful şi jegul secular care se adunase pe acoperişuri, pe pereţii de mult nevăruiţi, pe viţa de vie, pe spinarea şi pe copitele celor şapte cămile din insulă. Ieşiseră cu toţii din case şi se uitau la ploaie. Copiii râdeau şi căscau gura către cer, fugărindu-se pe uliţi, cuprinşi de o ciudată sburdălnicie. Numai noul sosit părea că nu o vede.

Nimeni nu făcu vreo legătură în ziua aceea între sosirea lui Iulius şi ploaie. Cu paşi mari, dar fără grabă, sub picăturile care se'nteţeau, noul sosit se'ndreptă către barul din port, singurul de pe insulă.

— Cafea? întrebă Ambrosio de dincolo de tejghea.

— Nu. Apă.

— E mai scumpă decât cafeaua.

— Ştiu.

Scoase dintr'un buzunar o cutiuţă albastră, lăsă să cadă în palmă

o pilulă albă, o aruncă în fundul gâtului şi bău atent, atât cât trebuia ca să împingă pilula spre stomac. Înghiţi sistematic. Puse cutia la loc, în buzunar.

— Cât?

— Cinci.

Plăti şi începu să întrebe. Era grăbit să afle, multe lucruri le cunoştea, cine ştie cum şi de unde, ca şi cum Tabarca ar fi fost pentru el un obiect de studiu pe care acum venise să-l confrunte cu ce aflase din cărţi, din ziare sau dela alţi călători.

— Cu pensiune completă?

— Cu.

— Optzeci.

Îşi luă valiza, aplecându-se cu grijă şi urcă scara din fund, pe urmele lui Ambrosio, către singura cameră a Hotelului-Bar-Restaurant « Sant Yago », firmă atrăgătoare într'un loc cu desăvârşire lipsit de izvoare şi fântâni. Se întinse îmbrăcat în patul moale, mirosind a curat, şi încercă să adoarmă în zgomotul ploii căzând pe olanele acoperişului înclinat, făcut din ţigle suprapuse în chip de solzi, rezemate de-a-dreptul pe grinzi de lemn. Numără şase grinzi, dela dreapta la stânga, înainte de a închide ochii. În întunerecul dinnăuntru îl pândea Irene, ca deobiceiu. Redeschise ochii. Imaginea pieri, însă apărea vag proiectată în bagdadie, mai mult ghicită, ca o lumină tare, rămasă pe retină, ca sgâriată de un instrument de precizie. Îşi zise, ca să se liniştească într'un fel, că fiecare om e chinuit de ceva, că viaţa nu e decât încercarea de a rezolva astfel de probleme. De afară veneau prin obloanele închise asupra interiorului, prost închise, căci lumina pătrundea în odaie prin crăpături şi spaţii lăsate parcă în adins, vocile copiilor şi, de sus, zgomotul lin al ploii pe olane. Se auzea şi marea, răbufnind din când în când, cu resturi de valuri obosite. Pe negândite adormi fără Irene.

Novelaz y cuentos. Litera *N*, ca şi *S*-urile dela sfârşitul cuvintelor, fuseseră desenate pe dos, parcă văzute pe o sticlă, din spate, sau într'o oglindă. Ca oamenii din Tabarca. O mână nevăzută îi trecuse pe o insulă, dincolo de real. Iulius dăduse ocol satului, cu multă conştiinciozitate, luând posesiune vizibilă de marginile lui în spaţiu. O lume înconjurată de mare. Un microb, o celulă, un om, un continent, o planetă, totul e mărginit de o forţă contrară fără de care n'ar putea nici

exista, nici muri. Irene. De pe stâncile aflate în extremitatea opusă portului, se înfruntă cu marea infinită, avu câteva viziuni literare. Ovidiu la Tomis, privind peste Pontul Euxin drumul albastru care l-ar fi putut duce la Roma. Platon la Siracusa. Pitagora la Crotona. Dante la Ravena. Exilați vrând nevrând. Probleme încă vii, fiecare. Irene. Noțiunea de exil contrazice speranța în progres. Una exclude pe cealaltă. Satul părea, când dădu iară cu ochii de el și începu să meargă pe plajă, o adunare de scoici moarte, întoarse de valuri, putrezind încet subt azurul atoateștiutor și indescifrabil. Nu văzuse nicăieri atâta sărăcie, atâta indiferență în fața mizeriei. Oamenii, ca și câinii, aveau chipuri de mucenici. Exista în ei un fel de tărie de a fi astfel și nu altfel. O dârzenie fanatică. Erau parcă locuiți de o forță lăuntrică venită din alte lumi mai tari. Nu aveau apă de băut, pescuiau ca să nu moară de foame, nu emigrau. Tabarca era legătura lor cu un fel de a fi la care nimeni altul nu avea acces de înțelegere. Problema, aici, nu era a unuia, ci a tuturor. Erau poate o încercare nereușită, sau o promisiune pentru un viitor îndepărtat al omenirii, când viața ar fi devenit ceva asemănător morții, o introducere calmă la esențe. Interesant. Problema mea are un nume și un chip. E o spaimă contrară. A încerca să o rezolv, înseamnă a o privi în față. Îngrozitor. A fi venit aici nu înseamnă altceva decât o fugă. Soluția ar fi, pentru moment, pătrunderea în Tabarca. Integrarea mea într'altă problemă, mai mare, mai puternică.

Astfel, în clipa în care, după ce ajunse la capătul plajei, urcă și coborî stâncile promontoriului, unde un far abia ițit peste ape începuse să clipească luminos către larg, și intră în port — planul lui era ca și făcut. Munții de pe continent tăiau amurgul în două lungi fâșii orizontale. Una întunecată și mișcătoare, alta portocalie și fixă. Un amurg clasic, de Iunie, cu parfumuri venite din fundul mării, din scoici și naufragii. Un pescar întârziat trecu pe lângă el, cu câțiva pești înșirați pe un inel de sârmă. Unii se mai sbăteau încă.

— Buenas noches, rosti pescarul.

— Buenas. De vânzare peștii?

Se opriră, unul în fața celuilalt. Omul îl privea, ezitând. Era slab, osos până'n fundul ochilor. Purta târlici de pânză, cu nojițe subțiri petrecute și înnodate pe după glesne.

— Nu. Îmi pare rău. Sunt cina noastră de astă seară. Masa de mâine.

Era un fel de a intra în vorbă.

— Nu-i nimic. N-am văzut niciodată un amurg mai frumos ca aici.

Omul privi cerul, spre continent, cu mirare, parcă-l vedea pentru prima oară, mai degrabă neîncrezător.

— De verdad?

— Sunt multe lucruri aici mai de preț decât în alte părți.

— Suntem săraci.

— Sunteți cei mai săraci oameni de pe pământ.

— Adevărat?

— Adevărat.

Omul aruncă din nou o privire osoasă către apus, apoi către sat, apoi către peștii lui, cauza acelei conversații care, totuși, trebuia să ia sfârșit. Parcă ar fi vrut să-i vândă, parcă nu.

— Îmi pare rău, spuse. Buenas noches.

Și plecă, săltând din umeri, parcă despovărat de o grijă veche. Iulius rămase pe mal, învăluit în aerul dulce al înserării. Se așeză pe ponton. Scândurile erau calde, încă, de soare. Își cuprinse genunchii cu brațele și începu să se gândească, cu ochii pe dunga fixă, din ce în ce mai palidă, de de-asupra munților. Nu se vedeau lumini pe țărm. Pământul era prea departe. Se scufundă în noua lui problemă, cu atâta înverșunare încât Irene nu mai apăru de nicăieri.

Însă, abia întors la pensiune, în capul scării, începu să i se bată inima. Strigă din ușă: — Un pahar cu apă!, scoase din valiză sticluța cu doctorii, se așeză pe marginea patului, încercând să înăbușe acel ritm înnebunit care, inevitabil, îl făcea să se gândească la Irene. Parcă nu din inimă, ci din coșul pieptului, o forță răutăcioasă, magnetică, născută din propria lui concentrare de a fi, împingea cu un deget inima, care-și ieșea din mersul ei obșnuit și se rătăcea pe tărâmuri besmetice. Parcă speriată.

— Intră.

— Nu vă simțiți bine? întrebă Ambrosio, întinzându-i paharul. Pot să vă fiu de vreun ajutor?

— Nu-i nimica. Niște palpitații. Cinci picături și se duc.

Numără atent, agită paharul în ronduri regulate, apoi îl dădu peste cap, ca și cum i-ar fi fost foarte sete. Îi era teamă. Se întinse ușor în patul nedesfăcut. Clopotul clocotea ca ieșit din fire. Sunt obosit peste

măsură. Am venit aici ca să mă odihnesc. (Adevărat?). N'am nimica. Tot efortul meu trebue îndreptat spre uitare. Trebue să găsesc o cale în afară de mine. Se lăsase noaptea. De jos veneau zgomote de voci, singurele în liniștea absolută care înconjura insula, confundându-se cu marea. Cineva trânti o ușă. Pe fereastra deschisă intrau mirosuri de pește prăjit, de alge putrede, de fum de seară. Se ridică încet, de teamă să nu strice ordinea revenită, făcu câțiva pași între pat și fereastră. Doctoria își implinise misiunea, însă spaima nu plecase. O simțea încă, de-asupra stomacului, neadormită, ținută trează de o lumină din creer care nu voia să se stingă, cine știe dece. Părți din imperiu, teritorii îndepărtate, ținute în frâu de o forță acum în declin, se desprindeau de centru, alunecau către alte obediențe, iar el, Iulius, rămânea în timp, din ce in ce mai mic și mai singur.

Coborî. În fața tejghelei, rezemați cu coatele pe ea, contemplând paharele cu vin roșu, trei pescari discutau cu gesturi mari, la capătul cărora țigările stinse păreau flori sau pumnale. Miroase a Mediterană, își spuse, satisfăcut de descoperirea care-i lămurea nespus de multe probleme.

— Mai bine?

— Bine de tot.

Ambrosio îl învălui într'o privire părintească și-i puse dinainte o farfurie adâncă, plină ochiu cu salată verde, roșii tăiate, ceapă și măsline verzi. Era primul fel. Fiecare lucru, la vârsta asta, îți aduce aminte de ceva. Jocul de-a corespondențele. Ceapa mă împinge în copilărie. Pumnul tatii zdrobind-o într'un șervet alb, pe colțul mesei, desfăcându-l cu grijă, de teamă parcă să nu-și ia zborul, apoi presărând sare peste interiorul zemos și refăcând legătura, îmbrobodind ceapa sau înfășând-o ca pe o ființă de preț. Ca să-i iasă iuțeala, spunea. Când începeau să muște, după o lungă și cucernică așteptare, plângeau cu toții cu lacrimi de veselie copilărească, în timp ce mirosul de ceapă invada universul, din măsele până'n tavan. Își amintea cu detalii, sistematic, simulând o pasiune pentru trecut, pentru imaginație sau pentru viața din jur, sau pentru orice înlănțuire silogistică, pentru orice joc în stare să-l ferească de contactul conștient cu idea de palpitație, care se transforma urgent în palpitație, sau de ieșirea spre Irene. Concluzia era deseori indirect provocătoare: sunt prea plin de amintiri, e normal să am palpitații,

care-mi vin din apăsarea preaplinului, a tensiunii vitale acumulate... Și inima, ca chemată la viață, se făcea auzită.

Felul doi fu o farfurie cu pește prăjit în untdelemn, trei-patru feluri de pește, foarte proaspăt și gustos. Vin alb din toamna trecută, vag turbure, cu gust de butoiu. Schimbare de direcție, își zise, și trecu dela amintirile care stăteau de veghe, gata să-i ilustreze mirosul tomnatec de butoiu și de cramă, la conversația pescarilor, inedită în timp. I se păru că vorbeau despre el. Șoșoteau între ei, cap lângă cap, apoi, în timp ce o țigară lua drumul unei guri, obligând-o la o clipă de tăcere, privirea de de-asupra fumului se întorcea către el. Pescarul cu care stătuse de vorbă în amurg povestise alor lui conversația cu noul venit, apoi vorbele se întinseseră în sat. Avu senzația netă că cei trei așteptau să-l vadă terminând de mâncat, ca să intre în vorbă cu el. În timp ce Ambrosio îi așeza în față o farfurie cu smochine verzi, îi spuse:

— Invit pe toți trei, și pe dumneata, la un pahar cu vin.

Ambrosio transmise mesajul, turnă în paharele goale care se ridicară către el, toate odată, mulțumind. Le făcu semn să vină la masa lui. Parcă temători să nu cadă într'o cursă, cei trei se îndreptară, împingându-se, către masa lui, târîndu-și pe podeaua de mozaic târlicii cu nojițe. Îi căzură în cursă, așa cum era probabil scris dintru începuturi în istoria insulei.

Era trei, nici nu se mai uită la ceas. În fiecare noapte se trezea la aceeași oră, cuprins de un val de frig, apoi de un val de căldură. Irene. Abia se trezise, și aștepta să tragă pe el cuvertura pregătită la picioare. Nu se mai auzea niciun zgomot, nici măcar de valuri. Parcă undeva clipocea uneori o apă ireală, tot atât de ireală ca și tăcerea absolută. Am fost elocvent, trebue să recunosc. Nu știu dacă i-am convins. Poate că ar fi trebuit să le vorbesc mai simplu, mai țărănește. I-am făcut, în orice caz, să se mire de ceea ce sunt, cei mai săraci oameni din lume, cei mai demni de a fi săraci. Nu oricine poate fi sărac astăzi. Nu oricine poate trăi într'un loc fără apă de băut. Alții, în locul lor, ar fi plecat. Ce istorie nemaipomenită! Parcă o cetise undeva. Cum îl chema pe cel mai bătrân? Erau veniți din Italia, dintr'un sat de pe lângă Genova, acum două secole și mai bine, goniți de sărăcie. Sortiți ei. Nu s'au întors niciodată, întâi din orgoliu, apoi din neputință. Unde să se mai întoarcă după atâta timp pierdut? La cine? Patriile mor odată

cu părinții. O insulă de Italieni vorbind limba spaniolă. În fond, toți venim de undeva, suntem străini oriunde ne-am duce și oricând, încercăm să prindem rădăcini în pământuri făcute pentru șuvoaie și nestatorniciri. Rădăcinile noastre, fără să știm, se întind în sus, către acolo unde nimic nu se schimbă. Nazario îl chema pe cel mai bătrân. E o chestiune de răbdare. Popoarele au răbdare, se obișnuesc cu orice. Când și-o pierd, pleacă și încep alt ciclu de răbdare, dintr'un loc într'altul, din răbdare în răbdare. Nerăbdarea se numește războiu sau emigrație. Nazario pretinde că ar fi existat un izvor de apă dulce și că ar fi fost astupat cândva de un cutremur. Că are să-mi arate locul. Ar trebui aduși aici oameni din toată lumea, să vadă cum se poate trăi din nimic. Călugări sunteți, adevărați creștini.

— Sunteți nefericiți?

— Nu.

— V'ați duce pe continent, dacă v'ar chema, dacă vi s'ar da locuri în alte părți, locuri cu multă apă de băut și de scăldat?

— Nu. Apă aici am vrea-o, însă nu se poate. Nu poate nimeni îndrepta norii cu ploaie spre noi. Și de izvorul de apă dulce nu mai putem da. Unde săpăm dăm de apă sărată. Pământul de dedesupt e aici tot al mării. E adevărat că nici nu avem cu ce săpa.

— Nici cei tineri nu vor să se ducă?

— Nu. Pleacă la armată, apoi se întorc. Nu le place viața de pe continent. Îi doare zgomotul, zic ei. Și pe noi ne durea. În fiecare an pleacă doi trei, și se întorc cu toții. Le trebue mai bine de o lună ca să se vindece de zgomot.

— N'ați cerut ajutoare dela Guvern?

— Ba am cerut. Ni s'au promis tot felul de lucruri, sau nu ni s'a răspuns. Suntem prea puțini. N'avem greutate omenească. Un biet sat pe o insulă. Ne-am săturat de-a mai cere.

— Asta înseamnă că totul e ascuns, aici, între voi. Că nu aveți nevoe de nimeni ca să fiți mai presus de toți ceilalți.

Poate că nu e justă atâta puritate, își zicea, întins în pat. Poate că cineva ar trebui să-i corupă la omenia tuturor, să-i facă la fel. Dacă ar da de apă, din nou, i-ar năpădi turismul, s'ar îmbogăți, ar intra în ordinea corupției generale. Poate că din cauza lor întârzie sfârșitul lumii și stă pe loc puterea entropiei, agățată de o insulă de nimic,

împiedecată să cadă. Toată viața mea, nu-i așa?, am fost obsedat de căderea lumii. Sfârșitul vieții înseamnă și sfârșitul morții, al durerii, al nedreptății, al exilului. Irene. Poate că aici aflase obstacolul care punea în primejdie alunecarea armonioasă a lumii către haosul fără cusur. Inima începu din nou să i se sbată fără regulă. Defectele mele sunt defectele lumii.

— Au venit odată niște domni, zicea Nazario, au cercetat stâncile. Au spus că aici nu poate fi apă dulce, că povestea cu izvorul astupat e o poveste. Că dacă ne-am săturat de sete, să părăsim insula.

— Voi sunteți ce-i lipsește sau ce-i prisosește lumii: un pumn de oameni fără pată, ca să poată vedea și ceilalți cum ar trebui să fie.

— Fără pată și fără apă, mormăi cel mai bătrân.

Când pomeneau de apă, li se făcea sete și duceau tustrei paharul la gură, apoi își ștergeau cu dosul palmei buzele ude de vin.

— Nu se poate avea și una și alta. Cei sătui nu sunt curați ca voi, nu mai sunt buni de nimic. Din setea voastră vor veni să bea cei care nu mai sunt oameni, ca să-și recapete omenia. Eu credeam că omenirea e pierdută, că nu mai există oameni ca voi.

Fusese elocvent, într'adevăr. Trebuiau convinși să regăsească izvorul, care i-ar fi readus la realitate. De altfel, cred că nici nu visau altceva decât, fără să-și dea seama, pe de-asupra orgoliului secular născut din izolare, mizerie și suferință, întoarcerea de unde plecaseră: țărmul pierzaniei generale.

— Am auzit că s'ar fi aflând pe undeva niște vraci sau doctori care știu să dea de urma apelor sub pământ. N'aveți știre de așa ceva?

— Ba da, cu o nuelușă care se înclină când vraciul trece pe deasupra apei ascunse.

— Întocmai. Credeți că s'ar putea scrie? Unde? O mână de ajutor ne-ar fi de mare folos.

Începea să se simtă la strâmtoare între acei oameni, asudați, năuciți de sete de atâtea veacuri, înnebuniți dintr'odată la gândul că el, noul venit, străinul, ar fi fost în stare să le inventeze o soluție. Să-i readucă de unde plecaseră, la sursa de stricăciune a tuturor. Îi privea fără să-i audă. Pe mine cine mă vindecă? De mine cine are grijă? Spațiul din jur se micșorase, strâns între figurile pescarilor și fumul de țigare care dădea zăpușelii nocturne un miros de infern intim. Irene. Se simți

cuprins de panica lui din străfunduri. Un fel de apăsare care se suia spre inimă, o făcea să palpite, întâi cu reavoință, apoi într'un fel de desmăț apocaliptic. Însă nu se întâmplă nimic. Numai amenințarea care stătea la pândă și râdea de spaima lui. E prea devreme. La ora asta nu mi s'a întâmplat niciodată... Însă spaima, împotriva evidenței, îl strângea de tot mai aproape. Zise cu indiferență:

— Dacă mi-ați arăta locul unde a fost pe vremuri izvorul...

— Acuma?

— Dece nu?

Pescarii se priviră, încercând, fiecare în ochii celorlalți, să cântărească probabilitatea unui miracol. De ce nu? E lună plină. Ieșiră în noapte cu toții, afară de Ambrosio, care rămase să strângă paharele, și se îndreptară spre centrul insulei. Casele albe păreau văruite de curând. Frunzele smochinului, nemișcate, atârnau grele de umezeala sărăcă din aer pe care o adunau pentru roua de a doua zi. De jur împrejur copiii se jucau fugărindu-se, oamenii fumau în praguri ultima țigară înainte de a merge să se culce. Li se zăreau fețele uscate sub lumina lunii de vară, și fiecare linie, dela obraz la perete, dela perete la cer, era trasă cu precizie, ca și cum figurile acelea și locul unde-și aleseseră să trăiască ar fi fost niște modele indestructibile.

Când ieșiră din sat, se înfruntară cu singurătatea și începură să vorbească tare. Umbrele îi precedau pe pietrele albe, căci aveau luna în spate. Briza aducea din larg parfumul tare al mării. Coborîră printre trunchiuri uscate, care păreau de piatră. Se aflau în mijlocul insulei. Bolovani, țărână prăfoasă, un fel de crater, unde probabil ajungea pe sub mare vreun fir de apă din munții de pe continent. Se opriră în tăcere.

— A fost aici.

— Un puț, un izvor?

— Apă. Pe vremea bunicilor bunicilor noștri. Foarte de mult. Cine știe cum era. Apă bună. Și pomi de jur împrejur. S'a cutremurat pământul într'o noapte, s'au surpat malurile, ceva s'a întâmplat de desupt. A secat izvorul, puțul, ce-o fi fost.

Amândouă mâinile, palmele și degetele palpitau ca niște inimi. Irene. Închise brusc și desfăcu degetele mâinii drepte, le simți leneșe, furnicând, greu mișcătoare, se simți cuprins de panica lui nocturnă, cu

care, de șapte sau opt luni încoace, nu reușise să se deprindă. Ceva în străfunduri, o apă ascunsă și necunoscută, încerca să fiarbă, să izbucnească la suprafață și să-l înnece. Își puse brațele în cruce, întinse în lături și, cum stătea culcat pe spate, începu să le agite ca pe niște aripi. Lopătă în noapte, cu ochii închiși, ca o pasăre mare, rănită, zbătându-se să nu cadă. Fruntea, apoi corpul întreg, i se acoperiră de sudoare. Fierberea din adânc părea că se îndepărtează, bătăile inimii se calmară. Încetă lopătarea și readuse brațele de-a-lungul corpului, așezând mâna dreaptă pe diafragma sensibilizată ca o piele de tobă îndelung bătută, supusă unor prea violente vibrații. Respiră profund și regulat, dominând astfel bătăile inimii. Cea mai bună soluție e să mă gândesc la altceva. Începu să facă planuri. Va scrie o scrisoare, va trimite un cec. Instrumentele vor sosi peste o săptămână. Tabarca putea fi transformată într'un paradis, cu foarte puțin efort, cu foarte puțină apă. Se putea construi un hotel, planta o livadă de portocali și lămâi, palmieri de-a-lungul portului. Vegetația, la rândul ei, va atrage ploaia, va crește iarba, totul va fi acoperit de flori. În clima asta crește orice. Va rămâne aici, se va ocupa de hotel. Băștinașii îi vor fi recunoscători. Piața cu smochinul îi va purta numele cândva. Piața Iulius... Piața Irene... Câtva timp luptă iarăși, cu disperare învățată, întinse brațele, respiră adânc și regulat. Palmele îi erau fierbinți. Le îndepărtă de corp. Păreau două inimi despicate. Hotelul se va numi... Nu se va numi... Va face să țâșnească apa ca un petrol alb. Adormi în plină luptă și intră în vise cu aceeași iuțeală agonică.

Săpaseră o groapă adâncă, de câțiva metri, cu marginile perfect verticale, susținute de coloane, ca un patio în mijlocul unei case. Erau chiar două rânduri de coloane, delimitând un interior de două etaje, însă nu la suprafață, ci în adânc. În mijloc, o fântână în stil maur, un bazin mai degrabă, cu un fir de apă jucând în tonuri de lumină, murmurând silabe de răcoare monotonă. Se plimba în jurul havuzului, îmbrăcat în straie arăbești. Aveam dreptate, își spunea, aici e apă din belșug. Pe subt arcade veneau valuri de răcoare și un parfum de mare apropiată. Intră sub portice, coborî câteva trepte, ieși pe o terasă de marmoră albă și, drept în față, se întâlni cu priveliștea mării. O mare subterană, infinită, aproape violetă, acoperită de o boltă care nu era cerul, ci un cer interior, străveziu, parcă tăiat într'o imensă piatră de

onix, meşteşugit boltită, striată de vine roşcate, cernind o lumină coaptă, obosită şi liniştitoare, verzue ca de fund marin. Marea era totuşi violetă. Peşti uriaşi, poate balene, gâturi ca de girafe sau de şerpi preistorici, ieşeau de-asupra apelor, se scufundau din nou, reapăreau, şiroind de apă. În stânga şi'n dreapta, de-a-lungul malurilor, palate de marmoră albă se vedeau până departe. Trebue să fie tărâmul de dincolo, îşi zicea, şi privea fascinat peisajul încremenit în frumuseţe, agitat numai de iţirea monştrilor care încercau să iasă de-asupra, fără să izbutească, traşi parcă mereu de coadă către fundul mării. Dinspre larg apăru o barcă cu motor, care înainta vertiginos către ţărm, strecurându-se cu abilitate printre gâturile şi capetele care ţâşneau ici colo, parcă încercând s'o oprească. Barca se îndrepta către el. Cineva îi făcea semne cu mâna. Coborî treptele până la apă, alergând, îşi muie degetele. Era caldă ca o bae şi aproape uscată. Îşi retrase mâna, o apropie de nări. Mirosea a apă de colonie, cunoscută. Nu se şterse, căci nu rămăsese pe degete niciun strop sau vreo urmă de umezeală. O spaimă atroce îl cuprinse, cu epicentrul în plexul solar. Barca cu motor gonea către el. O voce îl strigă, învingând zgomotul motorului: — Iulius! O recunoscu. Încercă să fugă, însă picioarele i se lipiseră de marmora caldă, simţea apa lingându-i degetele, căldura pietrei trecând prin tălpi. Barca venea buluc în spre el, condusă de Irene. Mă va face bucăţi, se va face praf zdrobindu-se de trepte. Cu furie disperată încerca să se smulgă din loc, să fugă din vis.

Se trezi înnăduşit, cu inima bătând să se rupă. În cameră se făcuse răcoare, însă patul lui era cald, frământat de lupta corpului cu visul. Avea picioarele reci şi mâinile fierbinţi. O moleşeală ca după un greu efort îi ţintuia pulpele. Parcă se luptase aevea cu o forţă de neînvins. Nu putea înţelege cum efortul din vis trecuse în realitatea fizică a trupului. Era un lucru pe care nu-l înţelesese niciodată. Ca în visele erotice din adolescenţă. Încetul cu încetul se linişti. Aici, îşi zise, au trăit sute de generaţii de oameni, de rase demult pierite, au debarcat piraţi, arabi, fenicieni, greci, romani, vizigoţi, normanzi, iberi, fără nume şi urme, atraşi de izolare şi de izvorul din mijlocul insulei care acuma curgea ascuns, cine ştie la ce adâncimi. Am să dau de el. Fără să-şi dea seama, dus de gânduri şi de proecte, alunecă în alt somn.

Trecu o săptămână, între vise, căldură, plimbări în jurul insulei,

investigaţii printre bolovanii care astupaseră izvorul, palpitaţii, spaime nocturne, coşmaruri. Într'o seară doi lucrători veniţi anume de pe continent coborîră din barcă pe pontonul scârţâitor un motor Diesel şi o perforatoare, lopeţi şi târnăcoape, ajutaţi de pescari. Iulius supraveghea debarcarea. Apoi, în timp ce soarele apunea dincolo de munţii lui, tot satul luă parte la transportul instrumentelor, dela port la ascunzişul izvorului. Cei doi lucrători, trimişi de întreprinderea la care scrisese Iulius, îşi instalară un cort lângă maşină, îşi rânduiră uneltele şi făcură focul. Păreau doi soldaţi, hipertehnicizaţi, gata să pună în mişcare arme necunoscute celorlalţi muritori, şi foarte eficace, destinate a înfrânge rezistenţa ultimă a unui inamic căruia nimeni, până atunci, nu-i venise de hac. Toată lumea se retrase, numai Iulius rămase cu ei, să pună la punct planul de bătae pentru a doua zi. O liniște de catedrală se aşezase peste sat. Când Iulius trecu pe lângă smochin, prin întunerecul fără lună, se auzeau voci pe şoptite, trecute dela o ureche la alta. Ceva nou intrase în viaţa satului şi nimeni nu ştia dacă era vorba de o spaimă nouă sau de o veche speranţă.

Nu se crăpase bine de ziuă când tot satul fu în picioare, trezit de bubuiturile motorului. Iulius se îmbrăcă în grabă, ieşi fără să mănânce. Lucrătorii coborîseră maşina către mijlocul craterului, o ancoraseră şi o proptiseră în aşa fel încât să nu se poată urni din loc, şi începuseră să perforeze în locul indicat de Iulius de cu seară. Vreo zece oameni şi băieţi se prezentaseră voluntari şi dădeau la o parte pietrele şi pământul răscolit. Câţiva din ei, cu funii groase, trăgeau bolovanii prea mari şi-i adunau într'un loc, la câţiva metri distanţă.

La vremea prânzului, când tăcu lătratul asurzitor al motorului cu explozie, toţi aveau feţele negre de ţărână şi cămăşile leoarcă de înăduşeală. Săpaseră o adâncătură de vreo patru metri de diametru şi vreo doi de adâncime. Bolovanii din fund erau reci, însă nu se vedea urmă de umezeală.

— Trebue mers mai în adânc, hotărî Iulius, sigur de el. Şi în plină după amiază, când locuitorii din Tabarca nu ieşiseră încă din umbra siestei, răbufnelile maşinii umplură din nou cerul, marea şi pământul. Iulius era şi el în pat, cu mâinile sub cap şi aştepta semnul de viaţă al maşinii ca şi cum destinul lui ar fi atârnat de un zgomot, de o treabă care, în fond, nu era a lui, nu-l privea decât tangenţial. Şi totuşi venise

de departe ca să înceapă și să ducă la bun sfârșit ceva important pentru el. *Ceilalți* nu erau poate decât un decor necesar. Se simțea parcă mai bine de când groapa din mijlocul insulei începuse să arate drumul către izvor. Nu-i mai era foame, nici somn, era mai degrabă cuprins de o angustie liniștitoare, da, ăsta era cuvântul potrivit, o stare de surexcitare care depășea în intensitate neliniștea lui organică, spaima din străfunduri care-l alungase de acasă și-l mânase până aici. Acum știa precis că la capătul spaimei avea să afle o soluție definitivă. Încinsese o sabie care avea să-l poarte către biruința așteptată.

La ora șase se îmbrăcă și ieși. Afară se'nnorase. Ambrosio îi surâse de după tejghea, cu un pahar în mână, pe care-l tot întorcea după lumină ca să-i caute defectul și să-i găsească, apoi, un loc precis în spațiu. Parcă stătea să pună ventuze pe o spinare nevăzută.

— Ați adus ploile cu dumneavoastră, Don Julio. De când ați venit nu-i zi dela Dumnezeu să nu se'nnoreze. V'aduceți aminte? Când ați pus piciorul în Tabarca ploua.

— Adevărat. Uitasem. Apa mea e sub pământ, nu de-asupra, adăugă zâmbind sentențios. Nu-și dădu seama dacă Ambrosio îi înțelesese gluma. Oamenii de aici erau lipsiți de simțul humorului. Lumea lor e albă sau neagră, fără altă posibilitate de nuanță. Ori ironia e la mijloc, joc de subțirimi și aluzii, negru și alb în acelaș timp.

Sub smochin se făcuse aproape întunerec. Frunzele zăceau în zăpușeală ca'ntr'un somn greu. Un mâț cenușiu, cu spinarea întărtată, cu coada suliță, scuipa un câine slab care-l privea fără mânie, dând din coadă. Ar fi vrut să se hârjonească cu pisica, însă, conform unei vechi tradiții, înregistrată de toți specialiștii în istoria religiilor, pisicile nu știu de glumă. Norii dinspre continent păreau că mână cirezi de ape către larg, însă nu mirosea încă a ploaie. Ar fi ajuns o pală de vânt ca să-i spulbere, ca în fiecare după masă. O femeie îmbrăcată în negru așează un ulcior subt un burlan, apoi se lăsă pe un scaun, în fața ușii, cu ochii când la cer, când la ulcior. De dincolo de o fereastră deschisă se auzi un geamăt ca de bolnav obosit de suferință. Un fulger sclipi la capătul mării, când Iulius ieși din sat, fără tunet după el, căzut prea departe ca să-i ajungă sunetul. Nu se mai auzea nici răbufnitul mașinii.

Din buza craterului contemplă opera realizată. Groapa se mărise în lățime și în adâncime. Mai e nevoe de un ultim efort, își zise, și coborî

către cei doi lucrători, care se agitau în jurul perforatorului, parcă în căutarea unui defect neprevăzut care pusese capăt exploziilor.

— E dela Diesel, îi spuse unul din ei.

— Grav!

— Nu. Probabil la carburator.

Se îndreptară amândoi către motorul rămas la nivelul de sus, în afara craterului. Adâncătura atinsese patru-cinci metri și se îngusta către fund. Țăranii plecaseră, probabil la pescuit sau la alte trebi. Drept la mijloc, un bolovan masiv, un vârf sau un rest de stâncă, parcă astupa o intrare. Acolo, sub piatră, e izvorul. Irene. Strigă spre cei doi:

— Când e gata, îi dați drumul. Vreau să încerc, să văd cum merge.

— Știți cum s'o puneți în mișcare?

— Știu.

Ridică mașinăria, grea, mirosind a căldură mecanică, și-i propti sulița scurtă sub bolovanul masiv, imposibil de urnit din loc. Începe o viață nouă, șopti surâzând, cu gândul la apa înnoitoare. Auzi vocea unuia din mecanici:

— E gata. Dați-i drumul, Don Julio!

Apăsă pe contact. Sulița smuci iute, apoi începu să izbească la baza bolovanului. Smuciturile îi zguduiau tot corpul. Mișcarea nu poate să-mi facă rău. Nu face rău niciodată, gândi. Mișcarea asta poate să-mi facă rău, îi răspunse alt gând, mai prudent. Vru să apese din nou ca să oprească motorul, când se simți furat în jos, supt cu bolovan și cu mașinărie cu tot de golul care i se deschisese sub picioare. Se opuse o clipă realității. E un vis. Am să mă trezesc. E un vis urît. Căzu cu zgomot într'o liniște de ape sparte, parcă sărate, drept în miezul vieții, care i se aprinse limpede și rotundă ca o lună în fața ochilor. Dădu din mâini, cu gesturile lui de noapte, însă o durere mare îi reteză mișcările ca o poruncă, la care se supuse fără părere de rău. Știu dintr'odată că totul avusese un rost.

— Irene! strigă pe dinăuntru, și începu să alerge înnotând în întunerec spre o lumină, îndelung temută și așteptată.

Vintilă Horia

CALEA PIETRELOR

NU

Ce aproape e moartea!
— Dar niciodată n'am să ucid!
Căutați-vă singuri chipul în lacuri;
Noaptea amestecă fețele'n știreanguri —
Spumele șerpilor roșii vă chiamă,
Limbile de fier împung coastele
Cu buchete de ghiață!

Duceți-vă — adormiții iar plâng.
Urcați-vă'n pustiu
Pe Golgota cupele sunt pline
— Beți!
Umpleți-vă cu pojar, cu venin și cu ceață,
Aprindeți-vă carnea, —
În sângele vostru bubele
Înot în craterele urii —
Gândul din groapă vă știe.

Duceți-vă —
Vă'ntâmpină fanfara,
Porțile s'au deschis.
Ce aproape e moartea!
— Râsul cu moartea'mpreună! —
Dar n'am să ucid niciodată!

*
* *

Frunze'nghețate
Între ciulinii de fier
Vrăbiile au adunat în gușă:
Mircea Vulcănescu — cenușă.

Funiile au strâns
Mieii în agonie
Sub stepele zidurilor
Cu Dumnezeu la călcâie:
Sandu Tudor.

Desculț, în pustiu, după rugă
Sfinții au vrut
Dintre clopote să nu mai curgă:
Vasile Voiculescu.

A ars
Cu tot ce n'a strâns
În hibernarea din vis:
Dan Botta.

Gasteropodele
Bunele
I-au șters numele:
Ion Barbu.

În somn
Din necunoscut paradis
Poate un strigăt
Mai de mult fusese proscris:
Constantin Tonegaru.

Hulubi și priviri'napoi
La subsol numai șobolanii
I-au numărat anii:
Ștefan Stănescu.

Între azurul din pleoape
Printre mioare și ploi
Părinții l-au chemat aproape
Din spațiu înapoi:
Lucian Blaga.

Piatra, bronzul
Vinul, himerele
Au amestecat gloanțele:
Ion Gr. Popovici

Iar pentru cei morți
Fără împărtășanie
Dumnezeu să scrie
O altă litanie.

Ioan I. Mirea

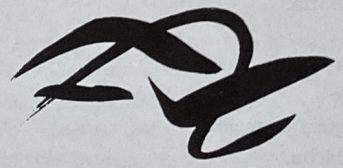

MARELE LENIN (*)

Oridecâteori văd poza
cu șapcă
cuvintele pe care Natalia Sedova
(văduva lui Trotski)
mi le-a spus despre « marele Lenin »
în casa bătrânului revoluționar
asasinat de staliniști
— Calle Londres, Coyoacan,
Ciudad México —
îmi vin în minte
cu o exactitate de necrezut:
« un mic burghez ».
(Vorbeam franțuzește:
« un petit bourgeois ».)
Și bătrâna doamnă
ca o pasăre rănită
a strâns pe umeri
aripa șalului negru
a privit în gol
și (cred) a surâs.

(*) Poeme din cartea inedită « Proletari din toate țările, uniți-vă ».

Epitaf de Mihai Beniuc pentru Mihai Beniuc

A avut un mare merit
— incontestabil —
acest subpoet stalinist
: şi-a scris într'un poem
apărut de mult
(la Cluj sau la Turda)
cuvintele-epitaf:
« harcea-parcea ».

MIHAI BENIUC-HARCEA PARCEA.

*

Apa trece

CC UTM PCR
UTC RSR PMR
RPR APROZAR ARLUS
AGERPRESS CESAROM

Şi România?
Undeva, tăcută.
Între litere.
Mereu.

Ştefan Baciu

MONICA LOVINESCU

OBSESIA DECENIULUI STALINIST

Liberalizarea literară — câtă a fost — în România s'a desvoltat negând, în mod cu totul natural, lunga noapte a realismului-socialist, sau, cum se spune acum, cu un eufemism, a « sociologismului vulgar ». Revenind frenetic spre literatura dintre cele două războaie ca isvor de inspiraţie, generaţia care debuta prin 1960 şi ceva îşi întorcea privirile cu dezgust dela toţi scriitorii compromişi cu sloganul şi, neputând face altceva — ţipătul negării a fost rezervat Ungariei, Poloniei, Cehoslovaciei, nu însă şi nouă —, îi ignora. Această ignorare în formele ei extreme (Ion Negoiţescu vorbind de o « perioadă de tranziţie », alţii de un « hiatus », Nicolae Manolescu excluzând dintr'o antologie a liricei româneşti pe poeţii oficiali ai realismului-socialist), sau în altele mai atenuate, irita pe toţii « foştii », care se vedeau anulaţi de acest nou climat de concurenţă a valorilor şi de relativă « descurtenire » a culturii. După intervenţia sovietică în Cehoslovacia, când condiţiile unui reîngheţ păreau întrunite şi pentru literatura română (primejdia nu e încă înlăturată), iritarea aceasta a început să devină agresivă. O delegaţie de « foşti », în frunte cu Eugen Jebeleanu, obţinea retragerea din circulaţie a Antologiei lui N. Manolescu; Mihai Beniuc reapărea pe pagina întâia a ziarelor pentru a da literaturii române lecţii de « etică » (şi nu se găsea decât un singur scriitor care să-i răspundă: Miron Radu Paraschivescu); şi tot felul de mişunători în apele turburi ale zelului politic confundat cu criteriul estetic se îngrămădeau în culise pregătindu-şi o proximă reapariţie. Iar dacă operaţia « reînghețului » n'a izbutit cu totul — dar nici n'a eşuat integral — nici speranţa, nici iritarea n'au dispărut la condeerii « hiatusului ».

În ultima vreme un nou « atac » al lor a putut să fie înregistrat în polemica « deceniilor », care a ocupat şi preocupat presa literară din România la sfârşitul lui 1970.

Catalogarea în două decenii a literaturii post-belice româneşti e dintru început falsă. Realismul socialist, ca dogmă, a început să fie aplicat de fapt din 1948, şi nu s'a încheiat cu totul în 1960. Iar « liberalizarea » a trebuit să aştepte primii ani ai noului deceniu pentru a se manifesta, chiar timid. Dar, poate dintr'o comoditate de date, această catalogare a fost adoptată de toţi participanţii la o dezbatere care angajează — mai e nevoie s'o subliniem? — şi altceva decât destinele unei literaturi.

Dezbaterea a fost « reactualizată » de o anchetă asupra deceniului 60-70, la care tinerii au răspuns cu entuziasm. Şi chiar dacă, în acest entuziasm, ei uneori au exagerat şi nu şi-au ales cu o precizie mai critică epitetele, bilanţul pe care-l stabileau era

cu totul justificat. Rareori, într'adevăr, în literatura română un început a fost atât de clădit pe nimic ca acela al generației ce debuta prin 1960 și ceva. Să ne amintim cum dealungul realismului socialist toate soluțiile de continuitate fuseseră frânte. Mai mult, se încercase un fel de reîntoarcere nu în timp, ci spre un alt nivel calitativ, spre o bâiguială festivă și mincinoasă, spre o onomatopee silnică, spre o mimare a actului literar care nu aparținea unei istorii a literaturii, nici măcar unei preistorii a ei, ci pur și simplu unei lichidări a acestei literaturi.

La acest bilanț favorabil, deci, deceniului 60-70, au răspuns « foștii ». Printre detractorii deceniului 60-70 am aflat, cu oarecare nedumerire, pe prima pagină a « Contemporanului », pe Paul Anghel, căruia nu știm ca deceniul anterior să-i fi fost cu osebire prielnic. Și totuși, azi, el pare, într'o serie de articole dintre cele mai virulente, cel mai grăbit să reabiliteze acest negru trecut, și să arunce toate păcatele și răspunderile pe tinerii de azi.

Mai întâi, argumentele împotriva teoriei « hiatusului ». N'ar fi fost, între 50 și 60, vreun hiatus, pretinde Paul Anghel, « prin simplul fapt că atunci trăiau și scriau cei mai de seamă scriitori români: Sadoveanu, Arghezi, Blaga, Călinescu, Camil Petrescu ». Ce ar fi să nu aruncăm praf în ochi prin simpla enumerare de nume celebre? Blaga, în deceniul amintit, n'a avut voie să se manifeste decât printr'o traducere. Sadoveanu n'a dat decât « Mitrea Cocor », care e o pată pe opera sa, scăzându-i, și nu amplificându-i valoarea, în așa măsura încât ne putem întreba dacă a scris-o cu adevărat el însuși. Camil Petrescu a dat singura lui carte plicticoasă și fără idei dintr'o operă mai înainte încinsă de focul ideii. Arghezi s'a desfigurat prin prostituție. Ce mai rămâne? Două romane ale lui Călinescu, dar cine ar putea pretinde, fără a dovedi o elementară lipsă de simț critic și de răspundere, că G. Călinescu va rămâne mai întâi ca romancier, iar nu ca autorul acelei masive, pasionante și uneori iritante « Istorii a Literaturii Române », care a fost scrisă înainte de acest « deceniu », și nici până azi n'a reapărut? Paul Anghel mai citează și operele datorite acestui deceniu. După el: « Desculț », « Moromeții », « Bietul Ioanide », « Scrinul Negru ». « Ca să mă opresc aici », spune Paul Anghel. S'a oprit și prea devreme și prea târziu. Ar mai fi putut include « Groapa », dar ar fi trebuit, cu orice preț, să scoată « Desculț ». Numai că, pentru Paul Anghel, toate însiruirile deceniului 50-60 încep, dacă nu chiar sfârșesc, cu... Zaharia Stancu. Paul Anghel, care dă falnic lecții tuturor criticilor literari, pentru a-i învăța să trimeată pe autor « ca pe o minge, la locul său », îl vâră abuziv pe Zaharia Stancu într'un « loc » literar la care nu poate pretinde decât în « calitatea » sa actuală de președinte al Uniunii Scriitorilor.

« *Cui prodest* acest bilanț, dacă ignorăm restul »? — se întreabă Paul Anghel, referindu-se la bilanțul entuziast pe care-l stabilesc tinerii pentru deceniul 60-70. Ar fi foarte ușor, și mult mai justificat, să-i întoarcem întrebarea. *Cui prodest* bilanțul cu cele patru titluri de cărți din deceniul anterior, dacă ignorăm restul? Restul sunt tonele de hârtie tipărită, ce rămân pildă pentru cea mai deplină agresiune împotriva spiritului și literaturii de când există literatură română. Hecatomba literaturii partinice pe un talger al balanței, și patru cărți, numai patru, în altul: oare termenul « hiatus » nu e încă prea modest, acela de genocid literar convenind mai curând?

După reabilitarea deceniului 50-60, Paul Anghel trece la atacul împotriva deceniului următor. El reproșează actualei literaturi de a nu scrie opere « adevărate », care « să spună adevărul despre lumea și societatea » în care trăește scriitorul. Exigență plauzibilă, dar falsă imediat ce încercăm s'o aplicăm condițiilor locale și istorice. Cu infime excepții, literatura la noi se află acum într'o fază aluzivă (sau « evazionistă », cum se spune), și pentrucă realitatea socială continuă să fie pusă în paranteză. Asupra ei se pot emite anumite critici, de detaliu, cu condiția ca ele să nu atingă temelia. Nu ne aflăm nici în faza trezirii cehoslovace, nici în peisagiul rus, în care intelectualii au reluat tradiția decembristă, și n'avem referința niciunui Soljenițin. Desigur, există momente curajoase de aproximație a adevărului la un Marin Preda sau D. R. Popescu. Dar sunt, cum spuneam, excepții. A cere întregii literaturi tinere să se ocupe de « realitatea socială », înseamnă, dată fiind atmosfera actuală, a o obliga să iasă, descoperită, într'o luptă în care condițiile eșecului sunt, aproape toate, reunite.

Și așa aluzivă cum e, această literatură se vede mereu suspectată și atacată, prin scris, sau prin intrigi subtile. Eugen Jebeleanu vânează fasciști; Mihnea Gheorghiu, rămășițe de misticism; Eugen Barbu, ne-patrioți; și cu toții tabără asupra « oniriștilor », vinovați nu de a încerca o teorie estetică, ci de a constitui un grup, care nu se asemuie tuturor celorlalte bazate doar pe interese. Un curent, și nu un clan. Ne putem da lesne seama, în asemenea condiții, ce înseamnă exact îndemnul la « adevăr ».

Un alt reproș al lui Paul Anghel: tânăra generație e atât de grăbită încât nu așteaptă maturitatea pentru a se lansa. Dar oare istoria recentă nu i-a dovedit acestei tinere generații că nu e timp de așteptare? Că oricând o poate pândi noaptea acelor ani în care fie tăceai, fie te desființai ca om? Tânăra generație ar mai pretinde că totul începe cu ea. E oare vina acestor tineri dac'au crezut, de pildă, că avant-garda românească i-a așteptat pe ei, când prima Antologie a acestei avant-gărzi n'a apărut, pentru a pune lucrurile la locul lor, decât recent? E vina lor dacă sunt nevoiți să vorbească încă despre scriitori ale căror cărți nu le-au avut la îndemână, sau a căror operă completă întârzie să reapară? Nu-și recunosc — mai afirmă Paul Anghel — părinții și strămunii spirituali. Dar părinții adevărați nu le-au fost interzișii, propunându-li-se, în schimb, filiații de bâlci și propagandă? Și marea renaștere s'a înfăptuit, dimpotrivă, prin recunoașterea părinților adevărați. Tinerii s'au întors cu fața spre Lucian Blaga, spre Ion Barbu; și-au întors în schimb spatele chiar și dela scriitori de talent, dar a căror prostituție acoperise acest talent cu o mască a deriziunii. Arghezi, de pildă.

Altă critică: tinerii vor să ocupe posturi din ce în ce mai mari pentru a-și apăra interesele. E adevărat că unele exemple de arivism sunt uluitoare. Nimeni n'a uitat, de pildă, metamorfoza spectaculară a lui Nicolae Breban: din « contestatar » împotriva cenzurei, în zelos om de partid și director de ziar (aceste calificative mergând bineînțeles mână în mână cu vila și automobilul). Dar, pe de o parte, câteva exemple de acest fel sperăm să nu confirme o regulă; iar, pe de altă parte, Paul Anghel, el însuși, ne propune să nu căutăm etica unui scriitor în viața lui, ci în opera lui. Această falsă dichotomie între om și operă e dintre cele mai primejdioase în perioade de criză; și,

dacă generația ce a debutat prin 1960 promitea mult, era și pentrucă părea c'o respinge. Perioada stalinistă e încă destul de apropiată pentru a ne dovedi că exemplul lui Galileo Galilei e inoperant. Degradarea a fost atunci atât de totală încât, în afara celor care au tăcut și n'au mai figurat în istorii ale literaturii, ci doar în marea istorie tragică a cotidianului, minciuna a pătruns până și în « operele de sertar », a viciat cuvântul și prin el gândul. Nimeni n'a ieșit intact din această perioadă. Pentru restabilirea unei etice elementare, prima luare de conștiință e tocmai că în asemenea încercări duse până la limitele extreme nu poți despărți omul de operă. Îl vede oare cineva pe Soljenițin scriind « Pavilionul Cancerosilor », și în același timp lăudând partidul comunist la ziar, sau transformând, cu o tiflă, vremea tragică în care trăește într'o « Cronică a optimistului »? Singura terapeutică pentru a însănătoși tinerele generații de metehnele ce i se reproșează, pe drept sau pe nedrept, ar consta într'o denunțare radicală a unui trecut de deriziune a condiției nu numai scriitoricești, dar și, mai general, umane. În locul unei asemenea operații de salubritate elementară ni se propune tocmai, și din ce în ce mai mult, reabilitarea nocivă a aceluiași trecut.

Să ne mai întrebăm: *cui prodest?*

Monica Lovinescu

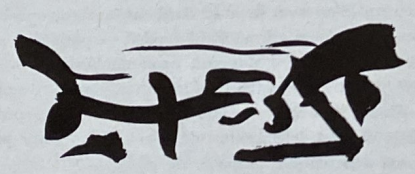

TREI PEISAGII, ALTE POEME ȘI PARAPOEZIE

PEISAGIU ARBORE GENEALOGIC

De ce copac rădăcinile în pământ incognito
umblă strămoșii în ramuri terra cu toată
genealogia păsările fără nicio rădăcină
sboară din creangă în creangă nu seamănă
frunzele infinitului dela prima până la
ultima rădăcină cu toate că de-atâta rotire
pământul nu amețește nicio planetă nu poate
păstra imagini eterne în creșterea continuă
și proporțională cu adâncimile rădăcina în
aer merele genealogice culese pe rând de un
iremediabil un singur suspin al infinitei
încolțiri în mutenia tuturor obiectelor în cerc
un cer rotativ cu centru labil nicio iluzie
n'a întrecut geometria din arborele genealogic
un singur cuib în Pomul Crăciunului ard
toate rădăcinile genealogiei paralel se
leapădă reciproc de toate rădăcinile
una de alta. Niciuna.

PEISAGIU VÂNZĂTORUL DE APĂ

De când prin Pustiul Saharei cu Old
orbeam de sete cât părul periilor
iarba necât picătură să pice
alături visam în deșert și uscăciunea
lumii rasă chilug de visuri
oglinzile mă înălțau pe cămilă orbeam
de sete unde adoarme vânzătorul
de apă într'o rână pe spate
pe burtă cearceafuri de aer uscate
arse și scrum de prea mine a venit
vânzătorul de apă din toate zările
întind căușul cu nervuri și semne veștede
febra veștede degete vezi-le verzi
vânzătorule de apă din mările pustia
o sorbitură mirue darul mai cât
părul periilor iarba vânzătorule
de apă de pe crenel de criță
în soare crestat și vântul strigă
ploilor să-și întoarcă stropitoarea
suflă pe gruiul din cer pe-o gură
de pământ vinele apelor să-și umfle
spumele caratelor din străvezime din stră —
și dincolo fără mai și nici vânzătorule
de apă nu plânge după cișmelele sparte
după corăbiile scufundate după câmpiile
înăpate cu lacrimile apa cade
la sare și pustiile ne iau la vale
fără urcuș înapoi la vai și nici atât
cât umbră de scai deșertul strigă
în apa vărsată vânzătorule de apă
ascultă cascadele oprește lavinele
topește pietrele să ardă zăpezile
scaldă văpăile vipia vânzătorule de apă
întinde paharul să treacă de aer

și timp să-și verse din apele toate
câte au curs și s'au vărsat întinde
să bem dă-ne o picătură vânzătorule
de apă dă-ne un pic vânzător zgârcit.

PEISAGIU SOLDAȚII VÂNTUL

Soldații ară pe câmpuri secate de viață
moartea în ordine de bătae ex illo tempore
soldații încep cu vântul săgeților pier
fără urmă pe vântul în cearcăne soarele
norii decapitat cu amurgul din illo
tempore învierea soldații în ordine
de bătae brâul pădurii de suliți cârduri
săgeată de suflete străbate vântul cu
toate sufletele podul ce nu mai cade
ah curcubee soarele nou e totul sub soare
soldații din illo tempore în ordine de
bătae vântul în turle ce nu mai cad
cupolele urcă sufletul navei pe suflete
săgețile tot n'au ajuns din illo tempore
brâul pădurii de suliți asudă cârduri
săgeată de suflete pe clina omătului roșu
soldații în illo tempore.

SFÂRȘIT DE MARTIE

E un loc, în inima lui Mato Grosso,
în iadul pădurilor,
unde ramurile par rădăcini
și frunzele de piele
se îmbracă în verde putred;
acolo, o femee de apă,
despletită în toate curcubeele,

plânge cu ochi ce sunt cascade,
și cascadele sunt trupuri fumegând,
și trupurile sunt muget,
și mugetul moarte ce se istovește
picătură cu picătură
în aerul de verde putred.

În ciuda răgușitei lui cântări
nu e cocoșul jumulit
nici vioara fără de pereche,
dar în frigu-i ascuns, lilial,
moare istovindu-se
picătură cu picătură
lumina semi-carnală
a unui ultra-vis ce rătăcește
prin munții de nămeți albaștri.
E un străin între atâția pelerini,
filantrop, lăutar de zile mari
sau apostat.

Femeea, văduvă de veci,
nu-și destăinue niciodată
jalea de-a fi numai trup;
atâta cât știe și nu de sine,
e murmurul de nu se știe unde.
În duh fără hodină,
în spaimă și neliniște
omul plânge ploi de sânge în războaie,
plânge sudoare în munci fără capăt,
plânge muzică în întuneric,
plânge struguri în pământul
cu morții cei mai buni,
cei ce-au băut cu Dionysos
la izvorul soarelui.
.....
Dar acolo în miezul lui Mato Grosso

este infernul nepăsării,
e răscrucea zeilor
fugiți din râul de noroi al omenimii,
râu în lentă, murdară lunecare,
râul baltă, râul agonie,
râul cascadelor dintr'un eon într'altul,
râul entropiei, râul despuierii
de veșnicie, râu cu petrecania scrisă,
cu negrul zig-zag
pe spatele viperei.

Nu.
Pădurea nu e pustiul
acestor mulțimi
inutile pământului pe care-l rod
până la piatră, până la focul central,
mulțimile străine de cer,
bântuite de uitare,
oarbe și prolifere,
în ciuda străveziei tumori
numită pompos istorie.

Ar fi vrut să spună ceva pe înțeles,
și altfel decât se tot spune...
Dar limbile s'au ros
în atâtea amestecuri,
și nimeni nu mai știe
unde să fugă, să înceapă din nou.
În inima lui Mato Grosso,
în ritualele femeii
despletită în ape fără început
nici capăt, se irosesc mesagii
încă nedescifrate.

E-atât de greu
să-ți amintești de tine!
Dar mi-am adus aminte

de cele două cioburi de noapte
căzute'n bobi
la ceasul ars al nămiezii,
la cumpăna anilor
de sânge și colb.

Era și nu era
dar se făcea că e:
un loc de mătase,
fără mugiri de ape,
la un codru dintr'un verde,
unde soarele nu arde
și nici vântul rău nu bate.
Acolo când s'arată luna
toate izvoarele tac
și stele stau de vorbă
cu sufletele adormiților
în leagăne de ramuri.

...două facle negre,
două gropi de noapte,
în vipia nămiezii,
la râul de pietre,
la râul de pulbere,
la malul nimicniciei.

.....

La zalhana, în hale,
între aici și nicăeri,
plutesc miasme de cărnuri moarte,
fără ochi, bucăți și hălci
ce tot așteaptă sângerând
un om sau câine
să le sfâșie vorace.
O cât de gingaș e tot ce n'are ochi,

lemn, sau carne, sau pământ,
sau cine știe ce rămășiță
din vreo perfecție primordială!

Decât o moarte nedemnă
mai bine cristale.
Florile n'au să poată vorbi,
fructele se descompun,
și trunchiurile,
și rădăcinile.
Visând cristale
mori pe nesimțite.

Dar unde e locul
fără de rătăcire?
Oricine se poate minți
plângând cristale;
în aerul rece de mai acolo,
te vei trezi în ziua aceea
ce nu va fi zi,
și nu va fi nici noapte,
nici vreme, loc, ori veșnicie;
rămâne în urmă chinul
de-a socoti zi după zi
numere fără nicio noimă.

Se făcea că aud într'o noapte:
Trezește-te, trezește-te!
Dar eu strigam, strivit de somn.

Tu erai?
Am întrebat și nimeni n'a răspuns.
Totul era un decor
ce se schimba necontenit,
piesă cu piesă;
și rânduri de statui defilau

trecând un pod peste un râu,
fără început, nici capăt nici maluri.
În surdul haos cu două guri de noapte
va fulgera un strigăt.
În el începe și sfârșește tot,
picătură cu picătură.

EXOD ÎN MAI

Cine să cugete
asemenea zăpezii când cade tăcută,
asemenea luminii de primăvară
ce n'a roșit vreodată?

Se ridicară arbori,
statui se prăvăleau,
totul se urnea din nou.
Statuile au plâns destul,
în ghiață,
moartea zeilor.

Lăsate pustiei,
au murit uscate
păsări ce n'au mai sburat.
Tot mai întins,
mare de miragii,
s'așterne deșertul
ce ne desparte.

Toate punctele viului dor.
Rupându-ne din ele
sburăm împotriva mării
și nu mai ajungem.

Un gând mă poartă
la florile ce ies din zăpadă,
și la zăpada ce moare în izvor,

alt gând la aerul
rănit în salcâmi,
dar tot nu găsesc mângâere.
Nu mi-ajunge nici lacul
ce s'a vărsat în lună.

Ce vine s'au rupt,
ce vrejuri s'au întors?
Muzica spartă cioburi,
potopul de imagini moarte
în haosul amprentelor,
indiferența de beton și fier,
sărutul de cenușe,
cărbunele privirilor
din hrube...
O lume chială
cu plăji părăsite
e tot ce mi-a rămas
să mângâi.

Pasărea-sculptor,
omul-pasăre,
ironic și surd
a făcut un ou.
Veacul se năștea
pe furiș.
Ou de piatră,
de marmură,
de aur,
ou fără ochi,
ou fără pene potențiale,
ou lustruit
în golul
cugetării năpârlite
a totului-nimic.

Așa începe
altă poveste...
În oul de piatră lucie
își clocește ceasul
balaurul de mâine.

Dați-mi
liniștea zăpezilor
și fără prihana
acestei lumini-primăvară!

Cresc ierburile,
și fructele pământului
se umflă.

Tot mai surzi
fugim de ele
și lepădăm năluci.

În muzici ne-am scăldat,
și-am lunecat ca apa
în căușul formelor,
culorile toate ne-au sorbit
în raiul curcubeelor,
cuvinte și săruturi,
priviri de soare și de carne.
Curând ne vom trezi.

Un val de vânt
din scorbura veciilor
gonește cețuri rătăcite
între zi și noapte.
Din ele se alege
umbra lui Hamlet bătrân;
când pe un tărâm

și când pe altul,
mereu își răzbună
tatăl ucis.

Totul trăește un an
și anul e unul mereu;
zeii au murit
din lipsă de vârstă.
Și tot visăm că înviem.
Dar lumea e mormântul zeilor
în veșnic surghiun,
și tot ce știe e să plângă.

Aici e casa mea
pe un vârf de lance,
și grădina mea,
spațiul fără margini.

Atâtea oi nocturne
dorm de ziuă,
turme și turme
sunt visele lor.
Toate stau,
cu văi și munți,
pe un vârf de lance.

Un punct ține tot,
și nu e nimic.

PARAPOEM

Crailor de « CURTEA NOUĂ »
căvălăriți de Nefârtatul,
BARAGLADINĂ 'MPĂRAT.

Hai Ion, Ion, Ion,
trei cuconi din Vavilon
pe-o gură de iad se lasă și cad

trecură-mi o apă vadul că-i seacă
și tot trec și hăt și hăt ploae grindină omăt
munți și muncele văi și vâlcele care de care
mai tare mai mare de-a călare pe o floare de cicoare
pe-un mărar de armăsar pe un ciot de svântă tot
pe-un arcuș de corcoduș pe-o găoace de răgace
de trei ori moartă
odată la poartă odată la toartă și mai odată
la nuntă spartă

pe-o pirostrie din slobozie
pe-o cobză lată cu struna crăpată
pe un colac cu păr de drac pe un fir de papură
pe un colț de anafură pe o altiță de fată pestriță
pe un altoi de fată-fătoi pe-o alifie pe-o răgălie
ruptă în trei
odată la bordei odată la călușei odată la Sfântul Andrei.

Și iotă-te mări
că trei cuconi din Vavilon
trei vlăstari de ci-că om trei suflări de care om
trei arătări de om ca om
trei la umbră de atom
s'au desferecat lângă munții ce se bat
ziuă noapte cap în cap și la trântă s'au luat
norii au mușcat praful l-au arat
și s'au dat cu fier s'au dat cu piper
s'au dat cu aloi s'au dat cu usturoi
și s'au adăpat la râu lăudat
la râul lăuat de vântul turbat.

Un Ion
din Vavilon
altul cucon
dela Vavilon
și-al treilea de om

tot la Vavilon
la iezerul sângelui din lăsatul crângului
la ocna de sare cui n'are de dare
la groape cu fiare să-i pice din soare
pe-o muche de seară să-l pice cu ceară
la grădina ursului din dumbrava tunsului
unde muma ciungului rupe inima târgului
unde boii orbului ară coasta bobului
unde nu-i de gură nici frimitură
unde pustia usucă fetia
unde se coc turte de soc
unde oftează văduva brează
unde măturoiul bate cataroiul
și plânge cotoiul jucând tontoroiul
unde proasta a vărsat colastra
și deșteapta rupe spata
unde haihuia bate gutuia
și lătăreața seara-dimineața
calcă bălțile sperie rățile
unde uscata cu lopata
sapă gropi să bage'n gropi
unde spânul a ras ceaunul
unde surdul aude mutul
unde chiorul vede urciorul
unde prostul găsește rostul
și tunde arșice cu două brice
și tae mure cu o custure

ah Ion Ion Ion
trei ploconi din Vavilon
pe-o gură de iad se lasă și cad
unde cloanța roade clanța
unde cerul e lipie și pământul sarailie
unde leneșul culege ce-au pierdut babe betege
unde săracul jupoae racul
și bogatul solzește crapul

unde sluga roade buturuga și stăpânul toarce fânul
unde primarul sare pălimarul și primăreasa rupe casa
unde mirele clocește paraua și mireasa mahmudeaua
unde cocoșii calcă bostanii și găinile curcanii
unde părul face ploape și răchita ouă răscoapte
unde popa suflă'n oale și preoteasa îl ține de poale
unde ciobanul și-a pierdut dăsaga și băciţa culege fraga
unde plouă cu mierle albe și cailor le crește'n coarne
unde și-a lăsat Turcul șalvarii și au năvălit Bulgarii
unde se spală Ianoș cu slană și tunde câinii de blană
unde calicul ascunde comoara și scocul priponește moara
unde crapă beţivului buza și dracul înţarcă lăuza
unde ţap amorezat ca peștele pe uscat
unde peștele gătit ca ţapul logodit
unde intră pe-o gaică tot un ou și-o pepenoaică
unde moș de iarbă scarmănă barbă și baba domnească seamănă iască
unde cașcavalu' dărâmă dealu' și dealu' fuge cât îl ține calu'
unde chielul și-a amanetat părul
unde ghebosul și-a vândut cocoașa
unde norocosul și-a găsit ponosul

unde calul se spală pe dinți
și zgârcitul îl caută de arginți
unde se crăpă de zi și nu se mai cârpi
unde crește pe gard mălai și ciorile cântă ca'n rai
unde și-a legat coada măgarul și-l tot caută arhondarul
unde s'a spovedit berbecul și s'a pocăit Grecul
unde curge ţuica pe gârlă și lupul păzește la târlă
unde crește copacu'n pridvor și curge făină pe horn
unde-și clocește ouăle cucul și culege flori haiducul
unde-a plâns amarnic zgripţoroaica pe cumătră-sa zmeoaica
unde-a pus Vodă de mămăligă și trage boerul la cotigă
unde plouă cu ouă de bibilică și nebunii le ridică
unde lăptuca e mare cât plopul și ciuperca nici cât omul
unde urzica e păpădie și ridichea razachie

unde și-a cârpit anteriul Arvinte și nimenea nu mai minte
unde peștele mic înghite peștele mare și sboară cu boul de mare în ghiare
unde pe-o brusture lată așteaptă Joiana de nuntă'mbrăcată
unde Păcală și Tândală au găsit un fund de oală
unde n'a ajuns nici veste de popă tuns
unde pasărea măiastră bate cu ciocul în fereastră

unde porcul poartă mărgele și culege micșunele
unde puricele face noduri în papură și pupăza e codobatură
unde barza toacă de liturghie
și cântă buhaiul pe psaltichie
unde bate clopot fără limbă
și paracliserul doarme'n tindă
unde trage și azi prin zloate căruţa cu cinci roate
ţiganul ce-a înjugat toate muștele la arat
unde leneșa din gură ţese borangic și pănură
unde creștinul doarme'n ţepi și mănâncă miere de viespi
unde codanele creţe fură mere pădureţe
unde fagul face ghindă și slănina crește'n grindă
unde se vaită foca cea mare că moare de frig la soare
unde lui Stârcea i-a trăznit crucea
unde pe-o pereche de nădragi Găman a luat o tigvă de bostan
unde fata chială tot visează beteală

Unde Pătru și Iosip numără mereu nisip
ziua pe furnici noaptea pe urzici
unde vel Ciubăr boer în surghiun la mal de cer
cu mazilii pe-o coastă și pe alta cu-o nevastă
coace pită într'o sită
cu aer chitită cu vaer dospită cu vânt rumenită
acolo
Ion Ion Ion trei cuconi din Vavilon
s'au pupat s'au împăcat cortul și l-au ridicat
și s'au pus pe veci la sfat.

Horia Stamatu

CARTE DE BUCATE

Țin să se știe că am scris această Carte de Bucate din proprie inițiativă. Gândul meu a fost să fiu de folos și fruntașilor și nevoiașilor, văzutelor tuturor și nevăzutelor, femeilor tinere și bune, copilelor, vădanelor, celor ce au nevoie de sprijin și îmbărbătare, lacomelor, domoalelor, roșcatelor, negricioaselor, celor cu brațele ca șerpii ispitei, celor cu ochii duși, pătimașelor cu somn zbuciumat și visătoarelor.

Cel mai greu lucru, când scrii o carte de bucate, este să nu te îndepărtezi de subiect. În ce mă privește, pot afirma fără niciun fel de exagerare că, de obicei, am mai multă trecere la femeile cu picioare groase decât la cele cu picioare subțiri. Acest simplu detaliu este, cred, o dovadă suficientă de seriozitatea intențiilor mele culinare.

Limbă à la Princesse

Luăm o limbă, două, trei, patru — cu cât mai multe, cu atât mai bine — și le legăm împreună, cu un fir de păr de cal smuls din căptușala hainei. Presărăm deasupra treizeci de grame, însă numai pe o parte. Dacă am presăra pe amândouă părțile s-ar face șaizeci de grame, ceea ce ar fi prea mult. Așternem limbile pe o foaie de hârtie bine unsă și le desenăm conturul cu creionul. Punem hârtia cu desenul în sus, pe un grătar bine încins, și o frigem. Când a căpătat culoare, subțiem culoarea cu vin alb, iar restul îl lăsăm pe a doua zi. Unii servesc acest fel însoțit de o traducere în limba respectivă.

Am simțit întotdeauna o atracție specială față de femeile cu ochi de culoare deschisă. Cred că aceasta se datorează faptului că cele cu ochi negri nu pot observa cu aceeași ușurință toate detaliile avantajelor

mele fizice, ca, de pildă, firul unic de păr dintre sprîncene, tremurul ușor, ca de frunză, al urechii drepte, încordarea pătimașă a vinelor gâtului când rostesc anumite cuvinte, cu glas de berbec, forma de ghioc a unghiilor și darul lor de a prezice viitorul etc. Chiar spaniola, — singura spaniolă de până acum — avea ochi albaștri. (De la scrierea acestor rânduri și până la publicarea lor, a mai apărut o spaniolă, însă cu ochi negri).

Proporțiile reduse ale acestei lucrări mă obligă să nu am nicio milă pentru diabetici, nicio îndurare pentru vegetarieni și nicio considerație pentru abstinenți. A ataca o femeie direct nu însemnează că o desconsideri; înseamnă pur și simplu că vrei să o scutești de o pierdere de timp, mult mai gravă pentru ea decât pentru tine. În schimb, când dăruiești flori unei femei frumoase, însemnează că ai avut timp să te gândești că este politicos să-i dăruiești flori — și această atitudine poate fi privită de ea ca o insultă.

Nu-mi plac femeile scunde, deoarece, când dansez cu ele, le lovesc cu genunchiul subt bărbie. Odată, una și-a mușcat limba și mi-a scuipat-o în buzunarul vestei.

Colțunași cu Șteregoaie

Șteregoaia crește în Bucegi. Dacă n-ar crește, ar fi o mare pierdere pentru bucătăria românească.

Alegem câteva frunze mari de șteregoaie și înfășurăm cu ele, pe dinafară, cratița în care vrem să gătim. Apoi gătim. Când mâncarea este gata, tăiem în pătrățele trei capete de acuzație și unul de prisos. Adăugăm, în momentul când servim, buchetul de care am vorbit mai sus.

Cu o strângere de mână și o privire languroasă poți cuceri femeia care te dorește. Pe cea pe care o dorești tu, nu o poți cuceri cu nimic. Tot atât de rare ca bărbații născuți spre a rămâne burlaci, sunt femeile născute să fie soții reglementare. Sfatul bătrânesc: « Fă altuia ce ți-ar place să ți se facă ție » trebuie urmat cu sfințenie.

Un fel de bucate foarte apreciat de amatorii de muzică este:

Curcanul cu Surdină

E destul de greu de preparat, din cauza formei lui puțin comode, dar naționalitatea nu are o influență determinantă asupra manifestărilor erotice. Elvețianca de acum șase ani, căreia îi spusesem că sunt argentinian; sau americanca de la Karlsbad, care avea o căței numită Femina, și care mă credea suedez; sau daneza din balet, la Paris, căreia îi spusesem că sunt inginer persan...

Mă întreb, de multe ori, dacă nu sunt mai tânăr astăzi decât eram acum treizeci de ani? Mă întreb: dacă aș ridica un turn din toate iubirile trecute — mari și mici — și dacă m-aș sui în vârful lui, aș putea rezista oare dorinței de a mă arunca jos, invocând pretextul că nu este destul de înalt?

...sau slovaca ce mă credea franțuz; sau franțuzoaica ce mă credea grec; sau româncele de pe vapor, pe care le lăsasem să-mi ghicească naționalitatea și care în fiecare zi mă credeau altceva; sau unguroaica ce mă credea ziarist elvețian; sau evreica pianistă, care mă credea evreu; sau bulgăroaica de la Mangalia, care știa foarte bine cine sunt (pe unde vei fi și ce vei fi făcând acum, căprioară sperioasă?).....

Costițe Sultanine

Alegem o bucățică tânără, cu pielea subire și carnea pietroasă. Împărțitul și prepararea ei mă privesc personal. Deasemenea, cheltuielile ocazionate de pregătirea acestui fel. Un singur lucru vă pot spune, care poate să vă folosească: anume, că o bucățică de calitate superioară poate fi servită de mai multe ori.

...dar mexicana ce vroia să mă convertească la catolicism; dar pictorița engleză, căreia i-am pozat pentru un tablou intitulat «Revelație»; dar rusoaica ce nu știa decât limba ei — pe care eu n-o vorbesc — și care plângea de înduioșare când îi răspundeam *da! da!* la toate întrebările; dar belgianca ce rămânea leșinată, de mă temeam regulat că n-o să se mai trezească; dar brăileanca ce se băga sub scaun, la cinematograf, de credea lumea că locul e liber și vroia să se așeze tocmai acolo...

E dureros că o iubire împărtășită trebuie neapărat să se sfârșească, pe când una de care nu vrem să știm nimic durează, adesea, până la moarte.

Țipar cu Mătănii

Țiparul ales trebuie să fie destul de lung; altfel s-ar putea crede că este omidă. Apucăm țiparul de cele două extremități și-i facem un nod la mijloc. Tăiem căpătâiele și cufundăm nodul într-un vas cu acvaforte, care, când se răcește, fluieră. În lipsă de țipar, ne putem servi de un șirag de mătănii de chihlibar. Rupem ața între a zecea și a unsprezecea mătanie și deșirăm pe cele rămase pe fir, într-o farfurioară. Cântărim, iar deosebirea de greutate între țipar și mătănii o întrebuințăm ca garnitură. Este un fel de mâncare ce trebuie tratat cu reciprocitate: dă el în clocot, dăm și noi în clocot. Fără multă vorbă.

Nu am îndrăsneala să pretind că această Carte de Bucate poate face față tuturor cerințelor; dar, scriind-o, mi-am dat toată silința să pun la îndemâna iubitorilor de mâncări alese, câteva rețete puțin obișnuite.

Și acum, ca încheiere, câteva cuvinte despre:

Sosuri

Sosurile joacă, în bucătăria modernă, un rol foarte important. Cunoscând acest adevăr, bătrânul cusurgiu, de la care am învățat unele din rețetele de față, spunea: « Ne mulțumim cu ceea ce ne place, și preferăm ceea ce dorim ».

Primul sos al vieții mele a fost Sozu-Masozu, un cotoi negru, cu pete tot negre. Cotoiul se numea, în realitate, Massencu — după numele unei mătuși de la care îl primisem, și care se numea Massinca. Îmi aduc foarte bine aminte că Sozu-Masozu nu era întrebuințat decât în anumite epoci ale anului, și niciodată în nopți cu lună plină. De aceea, în casă la noi se gătea de obicei cu sos de roșii.

Alt sos, cât se poate de recomandabil, este Sosul Căpitan. Femeilor însă le cade greu. Multe fete tinere s-au aruncat în fața trenului, din pricina Sosului Căpitan. Sosul Căpitan este adus în sufragerie pe un afet de tun. Vistavoi sperioși, cu mișcări stângace, toarnă lichidul cazon prin farfurii, pătând fața de masă. Comesenii gâfâie, dar nu se lasă. Eu nu l-am gustat niciodată, fiindcă am fost reformat.

Grigore Cugler (Apunake)

MUSCA [1]

1

O creatură
slută,
făcută
din zgură
și negură;
un fel de măgură
zburătoare;
o lipitoare
insuportabilă,
cu locuința nestàbilă;
o ironică,
arhitectonică
plăsmuire,
gata să te scoată di fire
cu plictisitoru-i tumult;
ba, mai mult,

[1] Din ciclul: "METAFABULE"

o matahală
plină de fală,
pizmașă
și lașă;
o apariție apocaliptică,
eliptică
de frumusețí și candoare;
o fără pudoare
insectă,
o imperfectă
realizare,
pe care
indiferenta natură,
dintr'un moft sau, probabil, din ură
ți-o oferă drept dar
an de an;
un aerian
barbar
matinal;
un filfizon
cu țambal
și trombon;
un hoț
cît un boț,
zornăindu-și legătura cu chei;
ehei!
o vădană,
ca o darabană
gălăgioasă,
guralivă,
bețivă;
o zgomotoasă,
inoportună
scripcă
cu-o singură strună;
un intrus

nesupus,
ce-ți stă lipcă
pe nas,
dornic de ciorovăieli și taifas;
cum să spun,
un fel de titirez nebun
cu aripi și picioare;
un fus
descompus,
cît un nod,
incomod
ca un copil bolnav de lingoare;
o oarecare
și, totuși, celebră prezență,
ce-ți schimbă tihna-n demență,
ce-ți tulbură casa,
masa
și viața...

2

—Bună dimineața,
făptură
despotică,
picătură
haotică
de petrol,
do diez, mi bemol,
mototol
indiscret,
mîzgălitură
bizară,
dintr'un caiet
de clasa I-a primară,
o, muscă,
nu ți-am spus că

mă zgîndări, mă zăpăcești?
Toată ziua bîzîi și ești
în dulap.
Îți faci de cap
ca o pațachină.

N'am curată o strachină,
că-ți vîri nasul și boala
unde nu-ți fierbe oala
și-ți plimbi picioarele
pe toate ulcioarele,
prin toate ungherele
îți vînturi misterele
și-n toate paharele
îți moi bălegarele,
țigăncușă
stranie,
jucăușă,
pocitanie
circumspectă
ce, profitînd de neatenție,
cu o suspectă
intenție,
hop!
sari ca un dop
de șampanie
și pleașca,
te zbengui pînă și-n ceașca
de lapte!...

Zi și noapte,
în toate părțile,
pe toate cărțile,
pe toate vasele,
pe toate lingurile,
culeg, după tine, ponoasele;

doar găvănoasele,
singurile,
bine legate,
rămîn a fi admirate,
inaccesibile
dorinţelor tale teribile...
Noapte şi zi,
cît ai clipi.
la orice oră,
într'o sonoră
inspecţie
(de predilecţie
bucătăria)
îţi laşi murdăria,
ca nişte peceţi,
pe pereţi,
pe veselă,
pe plită,
o, rebelă,
hămesită
iscoadă,
neroadă
jivină,
cu urme de tină,
cu pete de glod şi rugină...

—N'am nicio vină,
mă crede!
Doar se vede,
mon cher,
dau din coate
cum toate
moralele cer!
Sînt o uzină
în plină
activitate...

Şi zburînd triumfală
de la oală la oală,
năpustindu-se'n cratiţi cu sos
lipicios,
dînd tîrcoale
în rotogoale
de zbor,
mai avan
ca un meteor
năzdrăvan,
bîzîind cu putere
de-asupra farfuriei de miere,
cotrobăind prin unghere
cu vămi interzise,
animată de rîncede vise,
etern nesătulă,
musca fudulă
în straiul pătat,
s'a înnecat
într'un castron cu dulceaţă...

3

E ceaţă,
e frig în odaie;
mi-e greu...
—Unde eşti, sufletul meu,
tu stearpă, incertă văpaie?

Sergiu Grossu

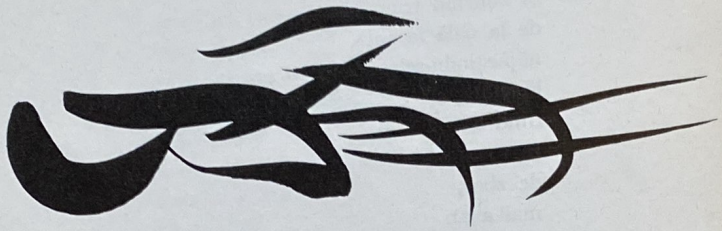

ORA NOULUI COLIND

Floare albă, Lerui Ler,
Îngerii deschid spre cer
Poartă de mărgăritar
Pentru-al Domnului altar
Şi-o cărare de lumină
Pe care Pruncul să vină
Vestind o nouă colindă
În a inimilor tindă
Ce s'au deschis să-L primească
În a sufletului casă...

Stelele se prind în salbă,
Lerui, floare d'albă.

Noaptea e străluminată,
Nu-i mai neagră c'altădată;
Că pe cerul Ţării mele
Stelele sclipesc, mărgele,
De gând bun şi crez curat
Pentru Marele 'mpărat
Ce în lume azi veni
Pace că ne dărui,
Pace şi bună'nvoire
Pentru-a noastră mântuire...
Lerui, floare albă,
Stelele sclipesc în salbă.

Din biserici luminate
Cântă clopotele toate;
Cântă neamul românesc
Scăpat de cnut muscălesc,
Ţara 'ntreagă-i cântec viu
C'a scăpat de greu pustiu

Stelele s'aprind în salbă,
Lerui, floare dalbă.

Chiot de biruinţă aud,
Dela Tisa pân' la Bug,
Că pe muche de cuţit
Vaetul a amuţit.
Nimeni astăzi nu mai plânge
Că în gâlgâit de sânge
Durerea s'a înecat
Ş'a'nceput un nou veleat
Sub semnul lui Lerui Ler,
Pe o pajişte de cer...

Lerui, floare albă,
Cântă stelele în salbă.

Nicolae Novac

STEFAN BACIU

CUM AM FĂCUT « START » ŞI « STILET »

În *Istoria Literaturii Române* (Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941), G. Călinescu prezintă, la pagina 881, sub titlul « Revistele Nouei Generaţii », o listă de titluri şi nume, în care încearcă să dea o prezentare globală a celor mai reprezentative publicaţii tinereşti. Criticul, întotdeauna bine informat, şi de atâtea ori rău intenţionat şi chiar brutal, face un fel de rezumat: două-trei rânduri pentru fiecare revistă, un fel de trecere în revistă a revistelor, tablou sumar al unei activităţi mult mai importante decât se putea crede.

La partea bibliografică a cărţii (p. 929), după ce prezintă fişele poeţilor şi ale prozatorilor tineri, Călinescu introduce câteva aliniate. a căror importanţă nu se poate nega, cu toată evidenta rea-voinţă a criticului, pentru care am o explicaţie foarte concretă în cazul acesta: în timpul elaborării *Istoriei*, Călinescu a trimis, scrise de mâna sa, cu o caligrafie extrem de îngrijită, zeci şi zeci de cărţi poştale, în care cerea scriitorilor material iconografic pentru carte. Eu n'am trimis nici un fel de material; ba chiar mai mult, cu toate că, în cursul vieţii mele de până acum, am scris mii şi mii de scrisori, din Braşov în Hawaii, nici măcar n'am răspuns amabilei invitaţii a lui Călinescu, faţă de care am avut întotdeauna o adâncă neîncredere. Omul mi se părea, sub aspectul unei alese generozităţi, un tip capricios, un om *candriu*, cum îl descrisese, extrem de reuşit, un scriitor care-a avut prilejul să lucreze cu el în redacţii de ziare şi reviste. *Candrelii* călinesciene i-au căzut victimă mulţi din cei care nu au avut, ca mine, grije să-i scrie pe loc. În ceea ce mă priveşte, din 1935 până azi, am rămas, în toate cărţile lui, ca « poetul tânăr », lucru care nu poate decât să mă măgulească, dar care, în chip evident, arată o extremă rea-voinţă a criticului, care nu ia act decât *de ceea ce vrea el*. Am publicat, din 1935 până azi, peste 20 de cărţi de poezie, dar pentru Călinescu toate acestea n'au existat, fie că au apărut în ţară, fie că au fost editate, din 1946 încoace, în străinătate.

La menţionata pagină 929 a cărţii, Călinescu se opreşte în mod deosebit asupra unor reviste tinereşti (trei la număr), şi scrie următoarele:

« Pentru mentalitatea unor tineri dăm programul câtorva reviste. *Start*, Braşov, 1933:

' Tânăra generaţie (les moins de vingt-cinq) se compune din intelectuali, sportivi şi pierde-vară. După cum vedeţi, nici un tânăr din această nouă generaţie n'a cunoscut echilibrul '.

' Noi venim fără reţete de poezie nouă şi fără tehnică literară; mergem cu ochii în gol, dar cu inima'n palmă. Dorim ca peste toate nimicurile care ne-ar putea despărţi, mâinile noastre de adolescenţi să se unească '.

' Aşa bateţi laba '». (Aici Călinescu *a tăiat* câteva cuvinte, pentrucă ştiu exact, deşi nu mai am revista, că, după ultimele cuvinte, citam o frază de Malraux: « On publie, pour chercher des hommes ». Nu ştiu nici azi, în mod exact, *de ce* istoricul literar a recurs la acest inutil tertip, când era vorba de-o frază a unui scriitor francez, foarte la modă în acei ani, în cari abia ieşise « La Condition Humaine »).

Şi Călinescu urma:

« *Gând Nou*, Buzău, 1933, declară a fi scris numai de tineri. Pentru maturi:
' Mama voastră la toţi, că sunteţi niste hoţi '».
« După *Stilet*, 1933, (Călinescu omite locul publicaţiei: Brăila), bătrânii sunt nişte " mahări ". Aci formula generaţiei noi ascunde comunismul, căci România e socotită ţară imperialistă care în numele unui patriotism absurd (« balega strămbună ») spintecă pe Bulgari, Unguri. " Imperialismul " românesc era veştejit şi în cercul lui Gherea şi Ronetti Roman:
' M'am născut într'un oraş imbecil... '
' Mi-aţi răpit şapte ani în liceul anost ascultându-l pălăvragind pe Cicero între colegi onanişti... '
' Am suferit chemările prostituatelor pe uliţi murdare '.
' Nu cred în religie '
' Nu cred în democraţie... '
' Nu cred în patrie, dacă asta este cei 18 milioane ce sunt gata să spintece pe Unguri, pe Bulgari şi pe Ruşi, spre a apăra balega strămbună... '
' Daţi-mi mâna să unim adolescenţele noastre '».

Acuzarea de « comunism », în plin război, adusă unor tineri care încă erau pe băncile Universităţii, unii din ei fiind concentraţi şi sub controlul autorităţilor militare, este un act evident de laşitate şi de oportunism, la care Călinescu recurge în aceeaşi lucrare, când scrie despre poezia lui Aron Cotruş. Fireşte că în acele pagini are grije să nu acuze de « comunism » pe comuniştii care colaborau cu toate dictaturile, si care, mai târziu, sub dictatura comunistă, aveau să devină fioroşi politruci şi mizerabili versificatori!

Cum în rândurile menţionate Călinescu nu citează decât trei reviste, cărora, în chipul acesta, le dă o valoare specială, cred că este timpul acum, la aproape 40 de ani de la editarea lor, să spun care este adevărul despre publicaţiile menţionate şi atacate atât de pieziş, dat fiind că am făcut parte din echipa celor care-au editat şi-au scris două din aceste reviste.

Nu ştiu cine-a făcut şi a scris *Gând Nou* la Buzău; *Start*, însă, a apărut sub « direcţia » mea, la Braşov, iar « Stilet » a fost plănuită şi executată ca o revistă-soră, de mine şi de doi alţi foarte tineri. Lucrurile s'au întâmplat aşa:

În vara anului 1933, câteva luni după ce îmi apăruse prima poezie în revista « Răboj » din Bucureşti, care avea şi ea un fel de revistă-soră, « Bobi », mă plimbam pe Promenadă, în faţa restaurantului « Transilvania », unde o muzică, amestec de taraf şi de orchestră, cânta pentru « sezonişti » veniţi din toată ţara. Publicasem între timp câteva poeme şi în « Braşovul Literar » de sub conducerea lui Cincinat Pavelescu, dar acele poezii

stârniseră atât indignarea epigramistului, cât şi a poetului local Ion Al. Bran de Lemeny; cel care mă susţinuse cu o caldă dragoste şi cu înţelegere pe care nu o aşteptam era poetul-căpitan CFR Ion Focşeneanu, care mai târziu a scos un volum de poeme, «În sus». Apăreau la Braşov câteva reviste «tradiţionaliste» (*Prometeu*, *Năzuinţa*, *Ţara Bârsei*), dar în coloanele lor nu eram primit, şi nici nu mă străduiam să public. Cu unii din redactorii lor am avut, mai târziu, bune legături amicale, afară de literatură şi de poezie.

În timp ce dădeam «tururi», uitându-mă la o frumoasă fată, al cărei nume apăruse în formă de dedicaţie în câteva poeme de-atunci («Blondei»), văd că se apropie de mine un tânăr cu pălărie albă, extrem de elegant, de-o slăbiciune care m'a izbit din primul moment. Era un fel de ogar timid, de-o vioiciune excepţională, şi cred că mi s'a adresat cu aceste cuvinte: «Tu eşti camaradul Ştefan Baciu?». I-am spus că da, eu sunt, şi ne-am dat mâna, într'un fel de pact secret, pe care atunci nici unul din noi nu l-a putut înţelege. Eu mă uitam după «Blonda», tânărul care mi se prezentase sub numele de Eugen Schiller se ţinea după o unguroaică pe care-o chema «Babuczi», dar subiectul principal al primei noastre convorbiri a fost (se putea să fie altfel?) literatura şi poezia. Schiller mi-a spus să-i zic «Nimei» (aşa a şi semnat, ani de zilele, scrisorile, care între timp s'au pierdut, desigur iremediabil, şi care îmi veneau regulat din Brăila), şi am legat o prietenie pe viaţă şi pe moarte. Curând mi-a spus că mai era la Braşov un «camarad», tot poet, ceva mai «în vârstă» ca noi, elevi de liceu: se numea Horia Ghiea, şi studia Politehnica.

A doua zi a venit şi Ghiea, am stat de vorbă pe Promenadă, apoi am mers acasă la mine, unde Mama ne-a făcut ceai şi ne-a dat pâine cu unt şi brânză, şi-am stat de vorbă lungi ore în grădina casei, care era una din cele dintâi de sub aleile Tâmpei. Strada nu avea încă un nume, şi popular se numea Lunca Plăeşului. Acolo a început aventura care avea să ducă la editarea revistelor «denunţate» de Călinescu.

Eram foarte tineri şi foarte îndârjiţi; nici unul din noi nu ajunsese la cei 20 de ani ai unei relative maturităţi, şi eu eram, cu cei 15 ani ai mei, cel mai tânăr din micul grup. Ţineam cu toţii să facem ceva nou, să rupem vechile cadre, să izbim în plin, fără milă, fără nici un fel de consideraţie. Revolta noastră venea, îmi dau seama azi, din lectura, pe de-o parte, a expresioniştilor germani, în care eu mă cufundasem, ca să zic aşa, din prima tinereţe, şi pe de-altă parte din spiritul «generos» al socialismului brăilean, de tip Panait Istrati, al cărui admirator era atunci nu numai prietenul Schiller (devenit mai târziu *Adrian Schileru*) şi prietenul său Ghiea, ci toţi tinerii care se îmbătaseră de aerul romantic şi libertar al *Kirei Kiralina*, tocmai în anii aceia, în care Istrati dădea, ca un «*învins*», prima sa mare bătălie împotriva stalinismului totalitar, inuman şi canibal.

Ne-am adunat, în vara lui 1933, despre care-am scris o lirică elegie, aproape zi de zi, vorbind despre reviste, cărţi, fete şi amoruri, şi la finele verii rămăsese stabilit că, de îndată ce Schiller şi Ghiea se vor întoarce în oraşul lor, îmi vor trimite material pentru revistă, iar eu voi face acelaşi lucru. Iniţial, plănuisem publicarea *unei singure* reviste cu titlul nefixat, care avea să iasă alternativ, la Braşov şi la Brăila, un număr scos de mine, celălalt de cei doi brăileni. Fiecare ne luasem angajamentul să găsim unul

sau doi prieteni care să ne ajute la editarea şi expedierea foii. Când ne-am despărţit, şi au început şcolile, ne-am dat seama că nu ne oprisem la titlu, că nu aveam parale, şi că nu ştiam unde să tipărim revista. De fapt, era, pentru fiecare din noi, prima aventură de acest fel, şi, în chip nu atât de paradoxal, nu ne oprisem la «amănunte» de acest fel, care, mai târziu, am văzut că erau serioase, chiar esenţiale.

Am primit plicuri cu poeme din Brăila, urmate de esseuri, am trimis poeme în oraşul de pe malul Dunării, dar nu ne-am putut decide cum să facem revista. La un moment dat, unul dintre noi a venit cu o soluţie «obiectivă»: în loc de *o* revistă în două oraşe, geografic destul de depărtate, mai bine să facem două reviste-gemene sau surori, cu titlul diferit, dar cu acelaşi «ideal», cu acelaşi «program». Am ales titlul «Start»: mi se părea scurt, frumos, ca un pocnet de pistol, când începeau întrecerile atletice; Schiller mi-a scris că aleseseră «Stilet», care era mai «tare» ca «Bisturiu», la care se opriseră o zi sau două. Am decis apoi să facem un «program» pe care să-l publicăm simultan în fiecare revistă.

Eu am scris un poem-manifest, din care nu mai ţin minte decât fragmente ca acestea:

«Foc, foc,
ne trebuie spaţiu
ne trebuie loc!
Foc, foc
noi foc vom da
la bătreşti-voineşti-cezari petreşti...»

— dar mărturisesc că «manifestul» trimis din Brăila mi s'a părut mai «tare», mai lucid, aşa că am mai adăugat nişte fraze, nişte cuvinte, am şters câte-un cuvânt şi am decis să-l public în *Start*, lăsând brăilenilor privilegiul să scrie şi să publice manifestul lor, care a fost cel citat de Călinescu, cu patria şi... «balega străbună».

«Bateţi laba», erau cuvinte care se repetau —aproape textual— în ambele texte: erau o expresie cam tare, cam golănească, pe care o folosea Schiller, oridecâteori ne despărţeam: «Bate laba, camarade», aşa că am decis să o folosim în fiecare din cele două reviste. Ne plăcea.

Fusese în scrisorile noastre vorba şi de găsirea unor colaboratori, afară de grupul de trei, dar, vorbind în mod obiectiv, nu ne interesa să avem cu noi oameni mai «bătrâni»; cu cinci ani înainte, apăruse la Braşov o revistă scoasă de elevii ultimului an al «Liceului Andrei Baron de Şaguna», la care colaborau —între alţii— Ştefan Muscalu, Ion Moroianu, Ştefan Il. Chendi, dar n'am făcut apel la ei: aparţineau unei alte generaţii... La fel, a fost respinsă ideia de-a cere un articol lui Mircea Eliade, care era «idolul» generaţiei noastre, şi ale cărui pagini din «Huliganii» ne sguduiseră adânc. Nu i-am scris nici lui atunci; urma s'o fac cu doi ani mai târziu, şi începutul acesta de corespondenţă a dus la un rezultat cu totul deosebit, a cărui istorisire ar cere alt capitol- un adevărat capitol de carte, pe care îl voi plasa într'un loc central al volumelor «Praful de pe tobă», titlu sub care plănuiesc să îmi scriu —într'o zi— aducerile aminte alcătuite în mai multe volume, primul urmând să înceapă cu «preistoria» mea în Braşov, până la părăsirea oraşului natal, şi instalarea la Bucureşti, ca student al Facultăţii de Drept, în toamna lui 1937.

Am preferat să cerem câte-o poezie, la Braşov şi la Brăila, unor prieteni şi colegi de vârstă; ţin minte că am obţinut un poem de la Mia Moga, fostă colegă la şcoala mixtă primară « Andrei Mureşianu », tatăl căreia a plătit, împreună cu al meu, o parte din cheltuielile de tipar ale primului caiet din « Start », tipărit la « Goett », una din cele mai bune tipografii din ţară, care avea o literă măruntă şi frumoasă, cu care a fost compus, aproape în întregime, numărul 1. Am obţinut şi un « en-tête » desenat de graficianul Meschendörfer, fiul romancierului braşovean Adolf Meschendörfer. Văd în faţa ochilor desenul: un Pegas care *startă* extrem de impetuos, mişcare de aripi şi de copite, iar sub titlu scrisesem cuvintele: « Adresa: Ştefan Baciu, Lunca Plăieşului, Braşov » — pe semne nu îmi dădea mână să scriu, cum se făcea, « redacţia şi administraţia », cuvintele părându-mi-se prea pompoase. Am avut parte de ele mai târziu, în toate geografiile lumii!

« Stilet » a publicat manifestul scris de Schiller şi Ghiea, revăzut de mine, a reprodus poeme de Ghiea, de mine şi de-o fată al cărei pseudonim era Felix Baldovin. Trebue să remarc că Horia Ghiea era un poet extrem de talentat, ale cărui versuri mă urmăresc şi azi: « Spune-mi o poveste/albă ca lumina/cu grifoni de aur/în tăceri de var ». Sau: « Un amurg cizelat cu artă burgheză/fâlfâie peste urbea plină de fală/În zări de nord, în aprigă geneză/Se plămădeşte noaptea animală ». N'am mai cetit nimic de el, de-atunci, în afară de una sau două poezii apărute în « Vremea », la Bucureşti. Pe unde-o fi Horia Ghiea?...

Am distribuit numărul 1 la chioşcuri, prin depozitarul Staicu, cel mai şmecher oltean din Braşov, dar n'am vândut mai mult de 20 de foi, la un preţ de 1 leu. Cei de la Brăila au făcut un mare afiş galben, cu titlul revistei în litere de lemn, şi următoarele cuvinte între două semne de exclamare: « *Stilet*/revistă de descărcat sinceritatea refulată/rugăm pe imbecili şi pe burghezi să n'o cumpere ». Puţini au cumpărat-o; în schimb, mi s'a cerut ani de zile de poeţi, editori de reviste şi colecţionari; azi n'am nici un exemplar, dar port viziunea acelor pagini în arhiva mea de lucruri invizibile.

Numerele 2 ale ambelor reviste au apărut mai târziu, poate la începutul lui 1934; « Start » a trebuit să fie scos la « Tipografia Şoimii Carpaţilor » (unde mai târziu s'a tipărit « Frize »), al cărei proprietar era un ungur şanchiu şi trist, Antal. « Stilet » cred că a reuşit să iasă în condiţii egale cu numărul 1: doctorul Schiller avea ceva mai multe parale decât profesorul Ioan Baciu. Tatăl meu, căruia nu i-au plăcut unele părţi din manifestul nostru, a scris o « scrisoare deschisă », semnată Grigore Cumpănaşu (aşa se numea ordonanţa căpitanului Focşeneanu Ion, şi acest nume l-am « adoptat » eu mai târziu, ca autor de versuri umoristice!), îndemnându-ne cu filozofia lui: « Lăsaţi manifestele, lăsaţi-le celor care le împart în stradă. Voi urmaţi-l pe Pegas... » Cred că aşa scria Tata, şi *acum*, când văd în aer aceste cuvinte, mă gândesc că cele câteva sute de lei din leafa lui de dascăl au fost uşa deschisă pentru prima dată către aventura « editorială », care de-atunci nu m'a abandonat nicăeri.

N'am reuşit să ajungem la numărul 3, şi —poate— nici n'avusesem de gând. Era deajuns strigătul nostru iniţial; şi pot spune că manifestul —atât cel din Braşov, cât şi cel din Brăila— ne-a urmărit ani şi ani de zile, când am fost lăudaţi sau atacaţi. Mie, cel puţin, mi l-a « reproşat » mereu profesorul de gimnastică Victor Moşoiu, cunoscut

sub porecla « Niţă », de generaţii de elevi « şagunişti ». Mă vedea pe stradă şi îmi spunea: « Bine, bă, neică, eu sunt un sportiv pierde-vară? »; inutil a fost să-i « dovedesc » că n'am scris niciodată aşa ceva... Aventura s'a soldat cu o pierdere totală. Am avut numai un abonat, în schimb venise destul material pentru nummărul 3, şi poate chiar următoarele: Victor Măgură, George Moroşanu, Ghedeon Coca, nume pe care mai târziu le-am întâlnit în nenumărate reviste, de la Nistru pân' la Tisa. Ştiu că la Brăila nişte ofiţeri au vrut să-l bată pe Schiller, lucru care n'ar fi fost greu, dat fiind că era campion « categorie foiţă de ţigară ». Am auzit că a murit nu de mult, şi, cu toate că nu ne-am văzut preţ de un sfert de secol, închin întâlnirii din 1933 un gând emoţionat, pentru cei care nu mai suntem.

Dacă mă întreb ce valoare a avut pentru noi şi « generaţia » noastră acea aventură de patru numere de revistă, răspunsul este, fără dar şi poate, extrem de pozitiv: în mai toate revistele « tinere » apărute ulterior, până în preajma celui de-al doilea război mondial, se pot găsi idei, fragmente, nelinişti, care-au văzut lumina tiparului pentru *prima dată* în « Start » şi « Stilet ». Pornisem ca iconoclaşti, şi, fără să ne dăm seama, am avut rol de stegari; unul din motivele pentru care G. Călinescu citează pe-un spaţiu atât de mare (în comparaţie cu toate celelate reviste noi) aventura noastră, este exact motivul acesta. El avea un ochi de lynx, dar capriciile de vedetă şi gustul de intrigărie măruntă au făcut ca viziunea de critic să fie redusă la un nivel polemic. Este din cale afară de semnificativ că atunci când se face —în ţară— bilanţul acelor ani, chiar cu reproducere de en-têturi şi liste de colaboratori, numele revistelor din Brăila şi Braşov nu se amintesc: adevărul cuprins în ele este, pentru neosemănătorismul din RSR, la fel de neplăcut şi de « periculos », cum a fost pentru tradiţionaliştii din 1933. Ţin minte că în « Neamul Românesc » Nicolae Iorga şi criticul său oficial Georgescu-Cocoş mă dădeau exemplu ca « tânăr degenerat », cerând internarea mea intr'un azil de boli mintale! Exact ceea ce se face în 1970 cu tinerii neconformişti în Rusia!

Ce frumoasă a fost aventura noastră! Pot spune asta acum, privind în urmă, de pe-o insulă din Pacific; au murit unii dintre noi, mai toţi au tăcut. Dar aventura *există*. Este un bun pe care nimeni nu ni-l poate lua, oricât de tari ar fi cenzurile, oricât de atenţi ar fi politrucii.

În 1935, când am luat, împreună cu Simion Stolnicu şi Virgil Gheorghiu, « Premiul Scriitorilor Tineri » al Fundaţiilor pentru Literatură şi Artă Regele Carol II, « noua generaţie » era o realitate. Există articole şi mărturii care nu se distrug: în « Rampa », pe pagina 1, D. Trost scria un lung articol de fond, şi din Timişoara un elev de liceu, care pe urmă a devenit poliţai poetic, exclama: « Îţi mulţumim, Ştefan-baciu dumnezeiesc! » Asta, desigur, era din cale-afară de exagerat, dar marca într'un fel destul de clar « spiritul anilor 30 ».

Şase ani după « Start » şi « Stilet », începea războiul.

Un sfert de secol după sfârşitul lui, studenţi şi elevi de liceu din toate ţările lumii parcurg străzile şi şoselele, având pe buze cuvinte de protest, strigăte şi indignări care —atunci— au fost ale noastre. Cine-a spus că istoria nu se repetă?

Ştefan Baciu

ÎNTÂLNIRE

Eu, zeul discursului negru,
Îmi scot ochii în fiecare Vineri
Să nu-mi mai văd memoria
Și ea mă strigă din dogma deschisă
Vechiul țipăt al legii

Ci numai aud de departe
Asediul clipei noaptea tăgada
Gloria arsurii. Pentru ce se încovoaie minunea?
Înșelat oracol și pasărea-și mănâncă sborul
Se turbură apele. Cine știe?
Există poate o eroare a marilor vânturi
Deasupra cerul moare senin
Vânătoare de păianjeni o rouă învinsă.

Merg înaintea mea în această regală primejdie
Sare și liniște

Și totul începe dela început

Mă făgăduești luminii
Mă primești în eleganța lacrimei
Mă legi de flori și cărbune
De răsărit de fântâni și stele necunoscute
De începutul anului de prima laudă
De numele lucrurilor
De jurământul strigătului în pustiu
Îmi rostești cuvintele ca să le primesc
În somnul tău visează timpul
Trecerea e justă — o cometă de cântec
Lasă-mă să te privesc în această sărbătoare
Care crește cât focul aprins de zeii întorși acasă.

Virgil Ierunca

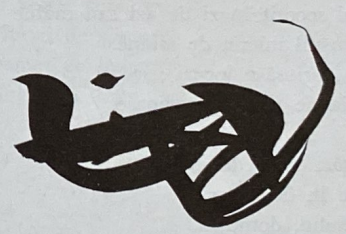

DIN COPILĂRIE

Toate erau pe măsura mea:
trăsura, cu căluții albi de nea,
izlazul, un chilim țesut în cinstea mea,
și drumul drum, ducând întotdeauna undeva!

Timpul socotit în zi de azi sau mâine
avea gustul mierei de albine.
Lumea, prinsă-n jocuri serioase,
zumzăia de taine-armonioase.

Revărsări erau, de soare,
grânele în depărtare.
Apa râului, domoală,
pești de-argint purta în poală.

Când zvonea din Turn, cu plac,
luam stihar de diac
și-ajungeam, într-adevăr,
dintr-un salt la Domnu-n Cer!

ÎNDOIELI

Probabil nu mai putem da înapoi...
Nu mai putem să ne adunăm
picioarele de pe drumuri,
și nici discuțiile
nu mai putem să le angajăm,
decât camuflați în pânze de fumuri.

Cu anii,
ne naștem pentru a doua oară
în societatea asta de consum
și de ocară.

La masa cea mare cu formă de jghiab
adevărul izvorăște din pahare.
Dezmățul plăcut
încearcă punți spre absolut
Luând drept reazim stâlpul slab!

Sub vesele corturi
cu fluvii de spume,
în sunet de marșuri
apunem în lume...

Ion Cicală

ALEXANDRU CIORĂNESCU

LA POVERA CIECA

La Veneţia am lucrat timp de două luni fără întrerupere în arhivele ostei Republici adriatice, astăzi depozitate în vechea mănăstire de la Frari. În fiecare zi făceam de două ori drumul dus şi întors de la Santa Fosca peste Rialto pînă la Santa Maria dei Frari: drum lung şi încîlcit, pe care l-am învăţat anevoie. Poate în realitate nu era atît de complicat cît mi se părea mie: în ani mai tîrzii l-am refăcut fără prea mari greutăţi. Dar eram nou pe atunci în astfel de isprăvi şi fiecare colţ de zid mă atrăgea şi mă distra: şi cînd mă trezeam, ajunsesem aproape de Accademia, sau intrasem într'o curte înfundată din toate părţile. Calea întoarsă era nespus de grea: mi se părea că nu mai recunosc nimic şi toate îmi ieşeau anapoda. Eram fericit cînd, după orbăcăieli felurite, ajungeam din nou la Rialto, ca s'o pot lua de la capăt.

Cu timpul m'am mai învăţat minte. Deprinsesem binişor unde trebuia să fac la stînga, după ce se terminau căruţele cu fructe şi munţii de morcovi din piaţă. Pe urmă venea o cafenea la stînga, mai departe în colţul din dreapta o prăvălie cu perdea de mărgele în loc de uşe, un pod, un magazin de încălţăminte sub o galerie, şi cădeam într'o piaţă piezişe, din care nu mai reuşea nimeni să mă scoată. Pînă la urmă, tot făcînd drumurile înainte şi înapoi în toate direcţiile, m'am obişnuit şi cu asta. Am înţeles unghiul de atac sub care trebuia să traversez piaţa, primejdia străzii care se deschidea la stînga, parcă mai îmbietoare decît cea care se făcea la dreapta; şi respiram uşurat, însfîrşit sigur pe mine, cînd descopeream după asta, la primul colţ de stradă, o cerşetoare oarbă care s'ar fi zis că mă aşteaptă ca să-mi semnaleze ultima cotitură îndoielnică.

Dimineaţa ca şi după amiaza, cerşetoarea era nelipsită. Şedea în picioare, rezemată de un zid murdar şi scorojit; dar pentru mine toate

zidurile murdare şi scorojite erau monumente istorice. Dacă n'ar fi spus ea singură că e oarbă, aşi fi crezut că priveşte ceva, o luptă de furnici sau altă scenă invizibilă pentru mine, care ar fi trebuit să se petreacă foarte aproape de vîrfurile scarpeţilor ei de pîslă cenuşie. Distanţa de la nasul plecat la vîrful scarpeţilor era inverosimil de redusă. Dar principala ei caracteristică era cenuşiul. Tot era cenuşiu în ea, şi părul din care scăpau cîteva şuviţe de sub un fel de broboadă de lînă, şi broboada, care dădea semne că fusese cîndva roşie, şi rochia veche care încă păstra urme de albastru spălăcit. Primul rezultat al bătrîneţii e că decolorează tot ce atinge: şi cerşetoarea mea era probabil foarte bătrînă. Era scundă, puţină la trup, şi broboada care-i înfăşura umerii şi tot bustul s'ar fi zis că fusese agăţată de un cuier.

O vedeam de departe, şi mă apropiam de ea cu bucuria de a fi pe drumul cel bun. Ea rămînea la fel de nemişcată ca Madonna care veghia într'o firidă de-asupra ei. Cînd auzea paşi care se apropiau, parcă i se ghicea o mică tresărire. Totuşi nu se clintea; şi numai cînd trecătorul, eu sau altul, ajungea la doi paşi de ea, ridica privirea uscată şi recita mulcom, fără intonaţie, ca o lecţie de prea multe ori repetată:

— Abbiate pietà per la povera cieca... che prega tanto per voi... Abbiate pietà per la povera cieca...

Nu spunea niciodată altceva. Dar în acelaşi timp se vedea că urmăreşte intens, cu puţinele ei antene, ce se petrecea fără ştirea ei, aproape de ea. De sub broboadă apărea un nas ascuţit care, cu bărbia repezită înapoi, îi făcea o figură ca de şoricel; şi pe pometii obrazului apăreau două pete de sînge bătînd în vineţiu, singurele culori pe care şi le permitea: două pete care sunau fals şi o făceau să semene cu păpuşile de lemn vopsit care se văd uneori prin bîlciuri. Şi ochii ei erau tot cenuşii, ca o pîclă.

Strada era foarte îngustă, cum sunt multe străzi vechi din Veneţia. Eu mă feream strecurîndu-mă pe lîngă zidul din faţă, ca şi cînd aşi fi bănuit-o că vrea să-mi taie drumul. Treceam ţinîndu-mi respiraţia, cu un fel de sentiment confuz de culpabilitate, pe care nici astăzi nu-l înţeleg. Ea nu se clintea. De sub broboada adunată pe piept ieşea o mînă micuţă şi chircită, parcă ar fi fost degerată, dar nici mîna nu se mişca. Numai auzeam:

— Abbiate pietà per la povera cieca...

Nu înțeleg de ce mă simțeam vinovat. Dacă mă simțeam, ar fi trebuit să-i dau ceva: era singurul mijloc de a lichida un astfel de complex. Dar adevărul e că ideea de a-i da o pomană nici nu-mi trecuse prin gînd.

Dacă ar trebui să mă justific astăzi, aș face-o cu alte argumente. Am avut totdeauna senzația inutilității și neputinței fundamentale a unor anumite gesturi. Caritatea e unul din ele. Caritatea nu e atît un fel de a ajuta, cît un fel de a-și cumpăra conștiința. E răspunsul sentimental la o problemă care are nevoie de altfel de soluții; fără a fi împotriva sentimentului, mi se pare că e mijlocul cel mai sigur de a tergiversa și de a menține o problemă universală la nivelul individual. Dar, în sfîrșit, acestea sunt gînduri de azi și pe atunci vedeam lucrurile cu totul altfel.

În primul rînd, însăși ideea de mizerie și de pomană mă jena. Eram foarte tînăr și concepțiile mele despre viață nu semănau cu nimic ce s'ar putea mărturisi cu plăcere. Nici nu erau concepții, aș putea spune mai degrabă niște umbre pe care le evitam instinctiv. Viziunea mea era solară și mioapă: cred că amîndouă caracterizările se țin și se explică. Cu ani în urmă învățasem italienește, în ciuda celui mai elementar bun simț, pe Iacopone da Todi și pe *Cîntecul creaturilor* al sfîntului Francisc. Tot în ciuda bunului simț, Dante mă sgîria, Leopardi mă stingherea și nu mă simțeam bine decît în tovărășia lui Ariosto sau a lui Lorenzo dei Medici. *Chi vuol esser lieto, sia.* Mă aflam în Italia, fericit că pot contempla în fiecare dimineață, măcar cîteva minute, Assunta lui Tițian, fericit de culorile de pe canaluri, de scările de marmură care parcă erau ale mele, de fata care, într'un bal popular dintr'un campiello de care nu-mi mai aduc aminte, îmi spusese că prea se vede că sunt fericit. Nimic nu mă face mai obtuz decît fericirea; mai bine zis, mă făcea. Aveam încă harul juvenil de a abstrage chintesențe, astfel că nici nu-mi dădusem seama că pe canaluri nu plutesc numai culori, ci și miresme.

Chi vuol esser lieto, sia. Prima condiție pentru a te simți bine e să te convingi că toți cei din jurul tău se simt bine: și de asta eram convins de mai înainte. Ideea că lepra zidurilor ascunde mizerii și că cineva ar fi putut să plîngă la Veneția nu mă ispitise. Pe cerșetoarea întîlnită la locul ei în fiecare zi o consideram, dacă pot spune așa, în mod obiectiv, ca pe un element din decor. Din fericire nu analizam atît de departe: altfel aș fi fost capabil să găsesc că peisajul cîștigă prin prezența ei și că în acel colț de umbră umedă culorile ei erau cele care se potriveau mai bine. Poate n'aș fi mers atît de departe: fapt e că bătrînica aceea pătrunsese în conștiința mea pe calea simplei percepții a simțurilor, fără ca eu să reacționez sau să particip ca la o prezență umană. Mai mult decît insensibilitate, lipsa aceasta mi se pare o nepotrivire de lungime de undă. Nu învățasem să pătrund dincolo de suprafețe și aș fi fost surprins să aflu că bătrîna aceea n'avea ce mînca dacă nu-i dădeam eu și că o jumătate de liră i-ar fi prins bine.

Al doilea, jumătatea aceea de liră n'o aveam, sau mi se părea mie că n'o am. Călătoria mea la Veneția fusese un fel de miracol fragil și aș putea spune că n'am crezut în ea pînă nu m'am întors. Tainul zilnic fusese asigurat de-acasă. Singura mea cheltuială, mai bine zis singura mea risipă, era loteria anticarilor cu movilele de tomuri răvășite pe mese: o liră bucata. Cu o liră bucata mi-am format bună parte din biblioteca italiană. Mi se părea totuși că sunt foarte sărac, pentrucă niciodată nu ajungeam să cumpăr cît aș fi vrut și pentrucă tînjeam după rafturile din interior, printre care nu îndrăzneam să mă aventurez. Așa că, socotind totul în volume de literatură italiană, care erau singura mea monetă de cont, ajunsesem să suprim radical celelalte cheltuieli. Duminică seara nu lipseam din Piața San Marco; dar nici picat cu ceară nu m'aș fi așezat la una din cafenelele unde lumea asculta muzica sorbind pe îndelete o cafea cît Pindemonte sau o înghețată cît *Notti romane*. Fiecare cu mania lui. Lumea pe care o cunoșteam în treacăt la Santa Fosca se repezea chiar din prima zi la cravatele de mătase sclipitoare sau la articolele de piele fină, dacă nu la camelota de sticlă suflată de Murano: eu n'am cărat acasă decît două valize și un pachet legat cu sfoară, toate pline cu cărți.

În sfîrșit, trebuie să mai mărturisesc și altă lipsă, de care nu sunt sigur dacă a fost numai a tinereții. Am avut de totdeauna o repulsiune fizică pentru obiectele neplăcute. Nu un nas subțire ca al lui Cesar, care ar fi fost în stare să leșine dacă un soldat ar fi mirosit greu lîngă el. Nu un rafinament ca al lui Bacon, care nu înțelegea să trăiască decît între covoare orientale, parfumuri și pietre scumpe. Dacă aș fi fost așa, de mult n'aș mai fi știut să trăiesc. Mai modest și mai puțin provocator,

resentimentul meu față de urît s'a redus la un fel de lașitate care m'a făcut să fug de el și să-l evit pe cît cu putință. Am preferat opozițiile dinăuntru celor din afară. De multe ori, ca să pun capăt unor discuții, dau celuilalt dreptatea pe care n'o are. La fel, ca să nu realizez interior ceea ce știu că nu mi-ar plăcea, am preferat de multe ori perdeaua opacă a refuzului, oare poate nici nu se vede pentru spectatorul din interior. Am avut în Las Palmas un prieten surd, Santiago Ferrol. Purta în ureche un aparat minuscul cu baterie, pe care-l comanda prin butonul de la manșetă. Cu el auzea destul de bine. Dar îl surprindeam uneori în cursul unei conversații: cu un aer distrat își pipăia butonul de la manșetă și-l răsucea o jumătate de tur. Acest simplu gest îl izola imediat în surzenia lui; ceilalți continuau să vorbească și el moțăia din cap benevol, dar fără să mai fie acolo. Îl plictiseam, și el poseda mijlocul de a ne scoate fără violență din orizonturile lui. Cam în același fel anulam și eu, prin acte de voință mai mult instinctive decît cîntărite, aspectele triste, urîte sau crude ale vieții. Cred că mai mult decît un sentiment estetic, e o formă mai subtilă de egoism. Am regăsit-o mai tîrziu, considerabil multiplicată, la Sadoveanu.

Datorită acestei serii de coeficienți personali, biata cerșetoare de care mă împiedicam de patru ori pe zi nu reușea să depășească, din punctul meu de vedere, categoria abstractă de reper geografic. Devenise totuși ceva familiar; așteptam momentul cînd aveam să-i aud refrenul, țineam seama de ea în calculele mele topografice. În realitate, relațiile mele cu ea erau cam de aceeași natură cu cele pe care ași fi putut să le am, de exemplu, cu statuia lui Goldoni sau cu balustrada de marmură a unui pod.

Într'o zi m'am încurcat prin meandrele venețiene mai mult ca de obicei și m'am trezit la San Tomà. Am luat-o înapoi, lucru cu care eram obișnuit. Am făcut vaste și complicate ocoluri și am ajuns din nou la San Tomà. După îndelungate conciliabule cu distribuitorul de bilete de la vaporetto, apoi cu un brutar și pe urmă cu doi trecători, m'am pomenit pentru a treia oară la San Tomà. Am avut atunci senzația că sunt prizonier într'o cușcă din care nu voi mai ieși niciodată, și toată dragostea mea pentru Veneția s'a evaporat într'o serie de gînduri asasine și blasfeme. Mi-era și rușine de vînzătorul de bilete și nu mai îndrăzneam să întreb pe nimeni. Am pornit din nou, descurajat, strivit

din două părți de ziduri roșii și dintr'odată ostile, cu senzația că mă voi întoarce foarte repede la San Tomà. Ajunsesem chiar la hotărîrea de a abandona o luptă inegală și a lua vaporașul pînă la Accademia, cînd am auzit din dreapta o voce cunoscută, care ieșea de după cotitura îngustă a unei străzi nevăzute:

— Abbiate pietà per la povera cieca... che prega tanto per voi...

Mă auzise de departe. În fond, nici nu era departe, numai că eu n'o văzusem. Însfîrșit am respirat ușurat, și de data aceea am privit-o cu oarecare recunoștință. Într'un fel, mă salvase. Lucrul acesta crea o situație nouă și între noi o legătură inedită: cerșetoarea începea să existe.

M'am gîndit de mai multe ori la ea, în cursul acelei după amiezi. La întoarcere, am trecut cu pași mai lenți, ca s'o privesc mai bine. Nu era atît de urîtă cît mi se păruse la început. Figura aceea ascuțită, cu cei doi bănuți de culoare în obraji, cu privirea absentă, mi-a pricinuit deodată o imensă milă. Cred că era, cum am spus mai sus, o milă interesată, sau ca să zic așa compensatorie, de vreme ce n'am simțit-o decît atunci cînd am avut conștiința că-i datorez ceva. Oricum, numai așa am vindecat trista prejudecată care confunda mizeriile vieții cu valorile plastice și persoana necunoscută cu decorul. Mi-am dat seama că mai frumos mă purtasem, vreau să spun pe dinăuntru, cu Lăbuș, cîinele de-acasă, pentru simplul motiv că pe el îl cunoșteam; dar în același timp am înțeles că și pe biata oarbă o cunoșteam.

În seara aceea am fost cuprins de un fel de fervoare a socotelilor. Luasem hotărîrea solemnă nu numai de a-i de ceva a doua zi, dar și să-i spun un cuvînt, orice, cît de puțin. Amîndouă gesturile mi se păreau la fel de importante și eram foarte pătruns de datoria nouă pe care mi-o recunoscusem și de urgența unei reparații. Rămînea de văzut ce puteam să-i dau: o liră, sau cinci. Îmi spuneam că una e prea puțin pentru ea, și cinci prea mult pentru mine. Însemna să abandonez speranța teatrului complet al lui Metastasio, în nouă volume, pe care-l ochisem în trecere. O liră însemna un kilogram de struguri sau trei pîinișoare: ce mare lucru! De altfel, problema nu era numai de o singură dată, pentrucă aveam s'o văd mai departe, în fiecare zi. N'ar fi mai bine cincizeci de centime pe zi? Am adormit legănînd cifre, cu speranța că noaptea va decide pentru mine.

A doua zi, cerşetoarea nu era la locul ei de lîngă zid. Am crezut la început că iar am greşit drumul, pentrucă aşa ceva nu mi se mai întîmplase. M'am întors deci la piaţa piezişe: dar nu mă înşelasem. Am refăcut acelaşi drum, am identificat locul ei şi firida Madonnei. Apoi am continuat drumul spre Frari, cu speranţa că o voi regăsi la întoarcere. Dar n'am mai văzut-o niciodată.

Alexandru Ciorănescu

BRAZI ŞI STÂNCI

I

Urcăm pe cărări desfundate
spre inima rece-a pădurii;
Agale ne poartă uitarea
prin tainele vastei tăceri.

Când credem că piscul din urmă
L-arată prin vagi luminişuri,
Cărarea coteşte şi urcă
spre alte tăceri şi uitări.

Cu însutitele-i piepturi
pădurea în juru-ne creşte,
Cuprinsă de râpi, de făgaşuri
şi dârză cu brazii ei falnici.

Prin dese şi lungi colonade
răsbite de soarele blând,
Urcăm sub hipnoza veciei
ce freamătă-adesea sub bolţi.

De unde-am venit-solitari
în vechi solitudini pierduţi?
Şi unde ne ducem, egali
ca două destine'nfrăţite?

Ne-oprim câte-o clipă, uimiţi —
Şi nici un ecou nu răspunde.
Oraşul cu legea-i de fier
e-un vis de tiran părăsit.

Și iarăși pornim, înnoiți;
o lume palpită în noi,
Curată ca veacul dintâi,
senină ca zarea prin crengi.

Și crește pădurea mereu,
multiplă și totuși aceeași —
Iar noi, credincioși izbăviți,
cu pașii veciei urcăm

Spre alte uitări și tăceri.

II

Iată, bradul cel mai înalt
abia cuprins de brațele noastre împreunate;
neagră coloană brăzdată de ani,
pare de piatră
și totuși spre nouri mai crește
cu fraged panaș
în vârf resfirat,
biruitor fâlfâind...

Lângă bradul acesta ne oprim,
Două rădăcini se desfac:
albie plină de moliciunea frunzelor vechi,
în tihna ei ne atrage
ca un cuib ce-și cheamă visele îmbătate
de zări însorite...

Alături, culcați, privim sub bolta străvezie.
Pădurea străpunge cerul cu sulițe mii;
nesfârșirile cern peste noi fulgi albaștri, argintii;
eternități vibrează lin
în murmure și adieri.

Privirile se rotesc, urmărind printre crengi
fantome mlădioase
ce dispar prin ferestruici azurii
Spre lumile astrale.

Privirile se prind de vedenii fugare
ce urcă din cele patru orizonturi,
învălmășite deasupra noastră:
perechi de lebede
sfâșiate în voluptăți;
șiraguri de căprioare
pe nesimțite destrămate'n arabescuri —
și turme de monștri apocaliptici
striviți și topiți în jarul solar...
O, norii proteici
în slava nopților și a zilelor!

Alături, culcați între rădăcinile bradului,
inimile noastre bat ca două păsări în colivii,
cerându-și aripi— frenetic să se-avânte
spre preacurata fericire a visului, și luminii...

Inimile noastre svâcnesc
ca inima pământului.
În jilavul nostru culcuș
ne cufundăm ca semințele ce prind rădăcini;
simțim că rodim
cu întreg pământul
prin sărutul fierbinte al iubirii.

Simțim că robia noastră
e o izbândă plină de nostalgii,
că murim și înviem în fiece clipă —
ca norii ce fără răgaz se'ncheagă și pier
în diafanele împărății întrezărite printre ramuri.

Și rămânem acolo, în mormântul
  care-i totodată un leagăn —
  și simțim că ne rotim
    cu întreg pământul
  în jurul bradului celui mai înalt:
    osie veche ca timpul,
    tânără ca și clipa;
  catarg neînfrânt al unei nave
    plutind printre dezastre
  în oceanul înstelat al morții și al vieții...

III

Noi am pornit neștiutori
atrași de vrăjile pădurii,
  de licăririle solare
  și fulguirile visării
prin nesfârșite colonade.

Și-acum, pe drumul dur,
  sucit și răsucit —
  în cățărări și salturi —
  cu fiecare pas
  noi am recunoscut
  porunca unei lupte nemiloase.

Urcăm pe muntele rebel:
  o singură voință
  în trupuri înfrățite.
Prăpastie la dreapta —
  cotim: și e la stânga.
În juru-ne, cu mii de metereze
cetăți împădurite sporesc semețe, mute
  ca reci fatalități.

Dar noi urcăm
  încinși și ferecați —
cu sufletul pe față.
Ni-e pavăză iubirea
și gândul ne călește;
  cu fiecare pas
  stânca o înfrângem...
Cu degete crispate —
  ca și stejarul prins de rădăcini —
  de pieptul dârz al lumii
  ne prindem
    și urcăm
cu inima svâcnindă în rugă și jertfire.

Mai sus!
și valul setei
ne arde ca o rană.
Mai sus!
  și ghiara foamei
ne râcâie feroce.
Mai sus!
și ca în somn
ne'nșerpuește groaza.
  Și noi înaintăm
  cu dinții strânși,
  cu pumnii strânși,
cu sufletul întins spre izbăvire
ca brazii ce se-avântă spre lumină...

Dar umbră e în jur
și'n noi pătrunde umbra!
  sub pasul nostru piatra
  vicleană se desprinde
  și se prăvale'n beznă;
ne mușcă ramul orb
și în sudori fierbinți
ne' năbușă, ne roade desnădejdea.

Ha! ha!
Ha! ha! — și râsul
miriadar răsună
prin codrul mut ca spaima
ce crește din prăpastii;
și iar urcăm,
și noaptea cu raze o gonim —
cu raze ce sbucnesc din noi
ca un izvor din stânci

— Dar unde?
Până când?
— Noi știm că mergem undeva,
că drumul nostru va'nceta cândva...

Urcăm, urcăm.
Pe nesimțite codrul se rărește
— și stânca lasă iarba să se'ntindă
molatecă sub pasul izbitor.
O auroră
suav se arcuește'n miez de zi
și, iată, biruința
cu daruri ne primește!

În juru-ne
zările se pierd în feerii
și munții —
văzuți întregi din tălpi și până'n creste —
cu strigăte fraterne-i salutăm.

Și-acolo
în fața lumii pământene,
cu satele,
cu apele,
cu holdele —

cu șinele de-oțel,
cu încinsele furnale —
acolo,
în cercul creațiunii omenești,
cuprins de cerul altei creațiuni —
sub slava potopindă a luminii
din care mii de visuri se încheagă;
acolo
singurătatea noastră și-a întins
spre cele patru zări,
într'o supremă înfrățire,
brațele cu freamăt de aripi...

Viața ne-am purtat-o sus,
pe muntele cu stânci și cu genuni.
Și acum
înfipți pe culmea biruinții noastre
— două statui vii
prin care huma vede și respiră—
primim cununa marei răsplătiri
din cerul argintiu și auriu:
doi vulturi
în sborul rotitor
apar ca semnul altor biruinți
în alte lumi
ascunse undeva
și pe care le-om cunoaște
când vremelnicul drum, al nostru,
va înceta cândva...

Eugen Relgis

COLOANA NESFÂRȘITĂ

Lui Ionel Perlea

ACTUL I

Târgu-Jiu, 1937. Curtea unei case în marginea orașului. În planul al doilea, către stânga, ocupând mai mult de jumătate din scenă, un hambar transformat în atelier. Se vede ușa, deschisă. O parte din acoperiș, la stânga, a fost scos ca să facă loc Coloanei care se vede, ușor aplecată, prelungindu-se mult dincolo de decor. La dreapta, un gard de lemn cu câteva tufe înalte de floarea soarelui, și o poartă. În primul plan, pe stânga, se distinge vag prispa casei. Alături, câteva oale de pământ, unelte de grădinărie și un butoi. La dreapta, la umbra unui nuc, trei scaune scunde de lemn și o masă rotundă, tot joasă. La câțiva metri de trunchiul copacului, se ghicește grădina. Amurg de August. Seara se lasă pe nesimțite. Către mijlocul actului, lumină de lună.
Oricare ar fi stilul punerii în scenă, Coloana trebuie să domine întreg decorul.

COMISARUL

Maestre, să nu vă supărați, că eu vă rog ca pe un Dumnezeu! Și doar atâta vă rog: retezați-o la jumătate, Maestre. Mai tăiați din ea.

ÎNVĂȚĂTORUL

Tăiați fără grijă, domnu' Brâncuși. Tot înaltă rămâne, ascultați-mă pe mine!

COMISARUL *(patetic)*

Și e păcat de Dumnezeu, că ne mor copiii, Maestre!

BRÂNCUȘI

Iar începeți cu copiii?! Ce v-a apucat?

COMISARUL *(făcând un pas spre Brâncuși)*

Ce vă spuneam și alaltăieri, pe stradă, când ne-a prins ploaia. Ne mor copiii, Maestre! Pier!

ÎNVĂȚĂTORUL

Dispar, pe onoarea mea! Să vă spună femeile, că voiau să vină și ele cu noi. Dar le-am oprit. Aveți răbdare, le-am spus, mai așteptați. Lăsați-l întâi pe domnul Comisar să explice...

COMISARUL *(întrerupându-l)*

Ascultați-mă pe mine, Maestre! Retezați-o la jumătate!

BRÂNCUȘI

La jumătate nu se poate! Ori întreagă, ori deloc. Jumătate nu se poate.

COMISARUL

Dar ni se prăpădesc copiii, Maestre! Pier! Nu le mai dă nimeni de urmă. Parcă nici n'ar fi fost!

ÎNVĂȚĂTORUL

Să vă spun eu cum e, domnul Brâncuși: parcă i-ar atrage ceva, ceva nevăzut și neștiut, așa, ceva ca o vrăjitorie...

BRÂNCUȘI *(brusc interesat)*

Îi atrage? zici că-i atrage? Atunci e bine! Dacă e ca o vrăjitorie, să știți că-i bine. E foarte bine!

COMISARUL

Îi cheamă la ea, Maestre. Vă spun pe ce-am mai scump. Îi atrage ca un magnet. Parcă i-ar suge!

BRÂNCUȘI

Dacă îi atrage ca un magnet, e bine... *(întorcându-se brusc către Comisar)*. Dar cum au ghicit? Cum le-o fi trecut asta prin cap? Copiii, vreau să spun. Ce fac?

COMISARUL

Se cațără unii după alții, urcă, și apoi nu se mai văd.

ÎNVĂȚĂTORUL

Nu-i mai vede nimeni. Dispar!

BRÂNCUȘI *(clătinând visător din cap)*

Ei, frumos ar fi să fie așa... Dar încă nu e gata. Când o fi gata, întreagă, atunci o să fie frumos.

COMISARUL *(cu fervoare)*

Dar nu se mai întorc, Maestre!

BRÂNCUȘI

Când o fi întreagă, o să vedeți atunci cum urcă! *Nu zboară*! Băgați bine de seamă, că asta nu e Măiastra. Asta urcă, urcă, urcă... Urcă sus de tot, până nu se mai vede. Până la Cer!... Atunci s'o vedeți!...

COMISARUL

Vă spun pe ce-am mai scump, Maestre. Unul nu se mai întoarce!

ÎNVĂȚĂTORUL

Se cațără unii după alții, și nu se mai întorc.

BRÂNCUȘI

Adică, ce vrei să spui? Cum vine asta — că nu se mai întorc?

COMISARUL

Ce vă spuneam adineaori: mor!

BRÂNCUȘI

Bine, asta știu. Mi-ai mai spus-o. Așa mureau și în satul meu. Mureau mai ales copiii.

COMISARUL

Dar dacă ați reteza-o la jumătate, n-au cum să ajungă atât de sus, și atunci se întorc. Nu mai mor.

ÎNVĂȚĂTORUL

Vrea să spună că nu mai dispar.

BRÂNCUȘI

Dar unde dispar?

COMISARUL

Nu-i mai vede nimeni, Maestre. Parcă nici n-ar fi fost.

ÎNVĂȚĂTORUL

Nu se mai întorc acasă. Nu-i mai găsește nimeni, pe onoarea mea!

COMISARUL

Se iau unul după altul, și se cațără, se înalță, se înalță...

BRÂNCUȘI *(întrerupându-l)*

Și încă n-am terminat-o! Atunci s-o vedeți, când are să fie gata! Atunci s-o priviți, cât va fi de înaltă!...

COMISARUL și ÎNVĂȚĂTORUL *(împreună, speriați)*

Mai înaltă? încă și mai înaltă?

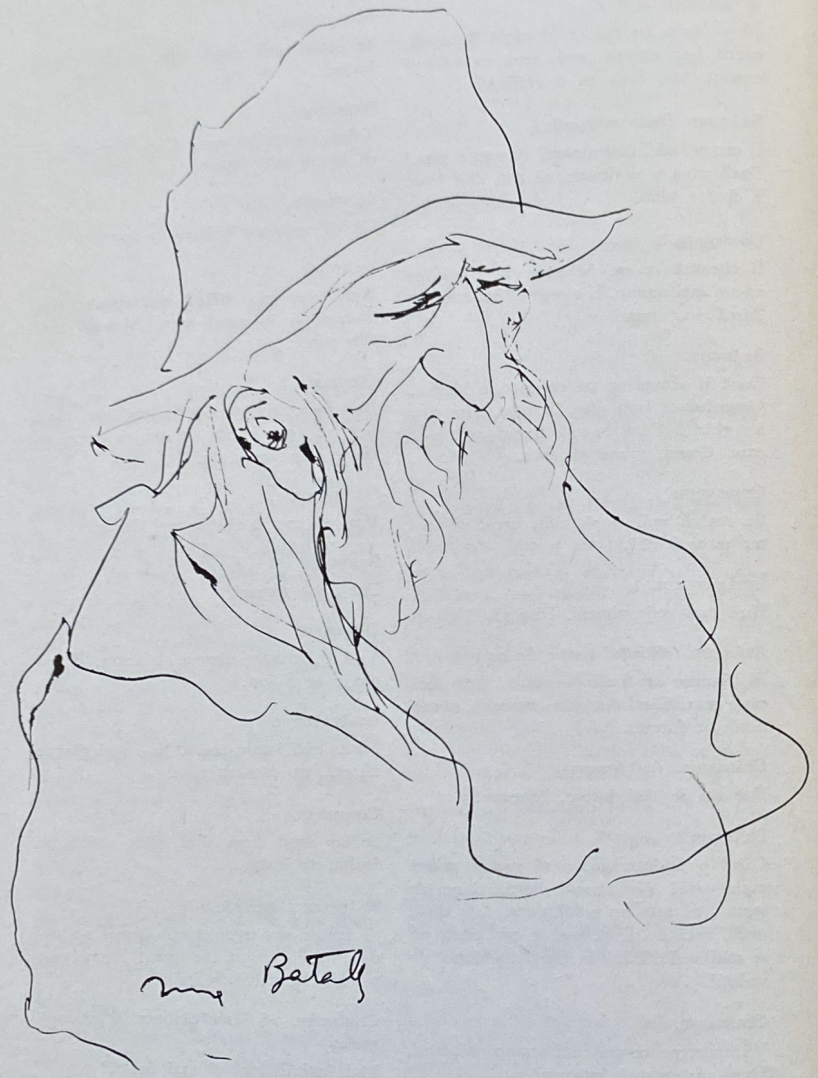

BRÂNCUȘI

Și totuși nu va fi *înaltă* așa cum îi spuneți voi. *(Deodată foarte bine dispus).* Ascultați, am să vă spun un secret. Și vi-l spun pentrucă n-o să-l înțelegeți. Nu l-am înțeles nici eu, vreo câțiva ani... Și chiar dacă îl înțelegeți, n-o să știți ce să faceți cu el.

ÎNVĂȚĂTORUL

Pe cuvântul nostru de onoare, domnul Brâncuși, puteți să aveți toată încrederea.

BRÂNCUȘI *(înalță brațul spre Coloană)*

O vedeți? Va fi mai înaltă decât cea mai înaltă coloană pe care a făcut-o vreodată mâna omenească. Pentrucă nu va avea sfârșit. Și tocmai aici e secretul! Pentrucă, chiar dacă nu va fi atât de înaltă pe cât spuneți voi, *nu va avea sfârșit.* Nu se va opri nici în Cer. Îl va străpunge, și se va înălța și mai sus!

COMISARUL *(neîncrezător și totuși puțin speriat)*

Dincolo de Cer?...

ÎNVĂȚĂTORUL

Dar Cerul nu există, domnul Brâncuși. Știința a dovedit că nu există. Este ceva, așa, un fel de iluzie, care numai ni se pare nouă că e Cer, ceva care...

BRÂNCUȘI *(întrerupându-l)*

Știu. Știu asta. Dar dacă n-a fost până acum, o să fie de-acum înainte.

ÎNVĂȚĂTORUL

Ce-o să fie?

BRÂNCUȘI

Cerul. Îl fac să fie de-adevărat. Dacă înalț Coloana cum știu eu, cum am învățat eu de curând că trebuie înălțată — o să înceapă și Cerul *să fie*! *(După o pauză, izbucnind). Dacă vă spun că e nesfârșită*!? Că străpunge Cerul și trece dincolo de el?

COMISARUL

Atunci ne-am prăpădit! Praful se va alege de frumusețea asta de târg! Murim toți!

BRÂNCUȘI *(privindu-l surprins)*

Iar m-ai încurcat și m-ai întunecat. Parcă mi-ai fi tras căciula pe ochi, și nu mai văd nimic. Nu mai înțeleg nimic... De ce-o să muriți?

COMISARUL

Mor copiii, Maestre! Nu mai scapă unul. Și fără copii, spuneți și dumneavoastră? Ce-o să mai fie Târgu-Jiul nostru într'o sută de ani?

BRÂNCUȘI *(după ce-i privește lung pe amândoi)*

Aici mi-au cerut să ridic Coloana, aici o ridic. La Târgu-Jiu...

COMISARUL

Dacă ați mai reteza-o nițeluș... Poate nu chiar la jumătate, dar așa, măcar o părticică, să zicem zece, cinsprezece metri...

BRÂNCUȘI

Nu se poate. Așa ne-am înțeles: să înalț o Coloană *fără sfârșit.* Alta nu știu să fac.

COMISARUL

Vai de femeile noastre, săracele! Vai de mama lor!

ÎNVĂȚĂTORUL *(brusc)*

Dar ia ascultați încoace, domnul Brâncuși. Dacă nu vreți s-o scurtați, atunci măcar mai aplecați-o nițeluș spre pământ, așa cum era astă primăvară.

BRÂNCUȘI

Astă primăvară abia o începusem. De aceea ți se părea că era mai aproape de pământ.

COMISARUL *(prinzând curaj)*

Dar atunci nu mureau copiii!

ÎNVĂȚĂTORUL

Nu dispăreau. Nu li se pierdea urma. *(Câteva femei se apropie tăcute de gard).*

BRÂNCUȘI *(privind preocupat spre Coloană)*

Are să fie greu. Chiar așa cum e acum, începe să fie greu, în fiecare dimineață parcă e mai greu. Eu mă gândeam ca în câteva zile, cel mult săptămâna viitoare, s-o mai înalț puțin.

COMISARUL

Ferească Dumnezeu! Gândiți-vă și la noi, Maestre!

BRÂNCUȘI

Mă gândesc, mă gândesc, dar gândiți-vă și voi la mine. Am făgăduit să ridic Coloana până la sfârșitul anului. Și ce mai avem? Nici măcar cinci luni întregi. Ar trebui să mă grăbesc...

COMISARUL

Doar s-o mai aplecați puțintel!

CÂTEVA FEMEI *(foarte încet, mai mult șoptind)*

Aplecați-o, măiestre!...

BRÂNCUȘI

Vă spun că are să fie greu.

COMISARUL

Copiii, maestre, copiii! Gândiți-vă la copii!

FEMEILE

Zău, domnul Brâncuși! Gândiți-vă și dumneavoastră...

BRÂNCUȘI

Și are să fie și mai greu mai târziu, când va trebui s-o înalț mai sus, s-o aduc aproape de verticală...

COMISARUL

Vă ajutăm noi, aducem noi oameni, așa cum am făcut astă primăvară.

ÎNVĂȚĂTORUL

Aducem și acum, în noaptea asta, dacă e nevoie.

FEMEILE

Ajutăm și noi...

BRÂNCUȘI *(întoarce capul către femei, fără mirare, parcă ar fi știut că s-au adunat acolo, lângă gard)*

De aplecat spre pământ e mai ușor. Dar o să fie greu când va trebui s-o înălțăm din nou...

COMISARUL

Nu vă bateți dumneavoastră capul. Aducem noi oameni.

FEMEILE *(implorând, sfioase)*

Zău! domnul Brâncuși! *(Brâncuși ezită câteva clipe, cu ochii pe Coloană, apoi se îndreaptă spre hambar, urmat de Învățător și Comisar. Curând se aude un uruit metalic, ca de o macara ruginită, și Coloana începe să se aplece. Apoi glasul lui Brâncuși, strigând:* Ajunge! Destul! *și glasurile Comisarului și Învățătorului* Încă nițeluș, maestre! Că nici nu se cunoaște! *Alte câteva femei s-au apropiat de gard, și încep să vorbească tot mai tare).*

O FEMEIE

Dacă-l mai coboară puțin, îl face pod. Și atunci o să fie bine...

ALTA

Pe un pod ca ăsta, ajungi mai repede ca pe șosea.

ALTA

Dar să-l facă mai lat.

A DOUA FEMEIE

Nu prea lat, că atunci nu umbli repede pe el.

A TREIA

Pe un pod ca ăsta, ți se pare că deabia calci, și tu alergi, alergi...

ALTA

Dar să-l facă lung *(Brâncuși, Învățătorul și Comisarul ies din hambar și privesc spre Coloană).*

O FEMEIE

E lung, nu-i vezi capătul.

BRÂNCUȘI *(întorcând capul spre grupul femeilor)*

Nu i se poate vedea capătul pentrucă nu este încă gata. *(zâmbește)* Iar după ce-o fi gata, n-o să se mai vadă deloc...

O FEMEIE

Ce n-o să se mai vadă, podul?

BRÂNCUȘI

Nu e pod. E o coloană. Un stâlp. Stâlpul Cerului, așa-i spuneau oamenii pe la noi. Și când l-oi sprijini în nori, n-o să i se mai vadă capătul...

O FEMEIE

Dar poți să mergi pe el?

BRÂNCUȘI

Poți să urci... dar e greu! Că dacă apuci să urci, nu te mai oprești și ajungi prea departe.

O FEMEIE

Cât de departe? Până la râu? *(Brâncuși începe să râdă)*

O FEMEIE

Până la mânăstire?

ALTA

Până la Dunăre?

BRÂNCUȘI

Mai departe, mult mai departe!

O BĂTRÂNĂ

Să-l faci, maică, până la Paris.

BRÂNCUȘI

La Paris? Ajungi acolo într'un ceas.

BĂTRÂNA

Am un băiat acolo. Poți să mi-l aduci?

BRÂNCUȘI

De la Paris? Să ți-l aduc dela Paris? Mai bine îl iau cu mine, mai departe. Departe de tot! Până în India, dacă vrei... Și cine-o vrea și mai departe, până în China...

O FEMEIE

Era mai bine să-l fi făcut numai pentru noi, cei de pe aici.

ALTA

Mergeam la Dunăre...

ALTA

Mergeam la București...

BRÂNCUȘI *(parcă trezindu-se, devenind deodată grav, aproape sever)* Dar să păziți bine copiii, să nu-i mai lăsați să se cațere. Că, ați văzut, unii nu se mai întorc...

O FEMEIE

Cum le-o fi scris, domnul Brâncuși.

ALTA

Orice am face noi, oricum i-am păzi, dacă i-a ursit Dumnezeu...

BRÂNCUȘI

Acum, că am aplecat Coloana, să-i păziți bine, să nu-i mai lăsați să se joace pe aici.

O FEMEIE

Oricât i-am păzi, ei tot se joacă. Și cum o vrea Dumnezeu.

BRÂNCUȘI *(nervos, pierzându-și răbdarea, către Comisar)*
Eu am făcut ce mi-ați cerut... Ce faceți de acum înainte, vă privește.

ÎNVĂȚĂTORUL *(către femeile care încep să se retragă)*
Acum e rândul dumneavoastră. Fiți cu ochii pe copii.

COMISARUL
Rămân eu de pază până la miezul nopții, maestre. Iar de mâine, pun un sergent planton în fiecare seară. Pază la pod, cum s-ar spune. Eu știu ce-i asta.

ÎNVĂȚĂTORUL *(privind coloana, așa cum începe s-o lumineze luna)*
Adevărat că seamănă cu un Pod. Numai să țină. Că dacă se prăbușește, dă jos toate casele până la primărie.

BRÂNCUȘI *(provocător)*
Numai până la primărie? Zi mai bine: să ferească Dumnezeu!

COMISARUL
Vai de mama noastră, atunci. Murim cu toții. Unul nu mai scapă...

O FEMEIE
Doamne ferește! Dar o fi știind el ce face, că e meșter mare.

ÎNVĂȚĂTORUL *(îndreptându-se spre poartă)*
N-avea dumneata grijă, știe maestrul ce face.

COMISARUL
Cum o vrea Dumnezeu! Dar dacă se prăbușește... *(Ajuns în poartă, către Învățător, coborînd glasul)* Poate era mai bine dacă o lăsam așa, cum era la început... *(Brâncuși se îndreaptă spre prispa casei, ezită o clipă, apoi se oprește în fața butoiului.*

BRÂNCUȘI
Au plecat toți. Poți să te arăți. Să văd și eu cu cine am deface...
(Butoiul se ridică încet și de sub el apare o fată foarte tânără, cu rochia mototolită, cu părul în dezordine. Când dă cu ochii de Brâncuși, șoptește încurcată: Pardon!, *și încearcă să-și netezească rochia).*

BRÂNCUȘI
Va să zică, o domnișoară. Cum ai ajuns aici?

FATA
Am venit cu trenul. Apoi am întrebat de casa domnului Constantin Brâncuși. Voiam să vă vorbesc, dar am auzit glasuri — și m-am ascuns.

BRÂNCUȘI
Când a fost asta?

FATA
Alaltăieri. Sau poate mă înșel, poate a fost ieri de dimineață. De fapt, nu prea de dimineață. V-am văzut când veneați cu știuleții de porumb din grădină.

BRÂNCUȘI
Asta a fost alaltăieri.

FATA
Așa spuneam și eu. Alaltăieri, pe la ora prânzului. Dacă nu mă credeți, întrebați-mă ceva, și o să vă dați seama după răspuns că nu mint. Nu pot minți. *(Ezită)* Poate de aceea n-am succes în carieră. După trei ani, joc aceleași roluri. Și nici măcar nu sunt roluri simple, de subrete, bunăoară, sau roluri clasice, Julieta, Fedra, Manon...

BRÂNCUȘI *(continuând s-o privească, amuzat)*
Deci, cum s-ar spune, un fel de artistă.

FATA
Bine ați spus « un fel ». Nu știu să joc cum trebuie. În fiecare seară mă gândesc la altceva, la alt rol. Și nu merge, nu e așa? Trebuie să te gândești *numai* la personajul pe care-l reprezinți. Nu e așa?

BRÂNCUȘI
Poate. Nu știu. Depinde de personaj.

FATA
Eu, de fapt, nici nu voiam să mă fac artistă. Mi-ar fi plăcut să fiu vrăjitoare. Dar n-are cine să mă învețe, nu mai sunt școli, ca pe vremuri... Și de aceea am venit aici, la dumneavoastră, ca să vă întreb...

BRÂNCUȘI *(îndreptându-se către prispă)*
Să-ți aduc întâi ceva de mâncare.

FATA
Nu, mulțumesc, maestre, nu mi-e foame. Am mâncat mereu toată săptămâna asta. Cine credeți că v-a înjumătățit coșul cu prune? Și turta dulce pe care v-a adus-o Doru?

BRÂNCUȘI *(privind-o lung)*
Va să zică, stai aici, sub butoiul ăsta, de o săptămână.

FATA
N-am stat numai sub butoi. Am fost și în grădină. M-am urcat și pe Coloană. *(Brusc, se repede la Brâncuși și, cu un gest teatral, îi cade în genunchi).* Maestre, vă implor, nu mai înălțați Coloana! Dacă o înălțați, n-o mai vedeți!

BRÂNCUȘI *(calm)*
Lasă Coloana în pace. Nu-i purta tu de grijă!

FATA *(ridicându-se)*
Așa îmi spuneam și eu. Știe Maestrul ce face, îmi spuneam. Lumea crede că Brâncuși lucrează aici, la Târgu Jiu, ca să înalțe ce nu s-a mai înălțat dela Jidovii Uriași; dar, evident, povestea asta cu Uriașii e doar o legendă. De fapt, Stâlpii Cerului nu s-au mai văzut pe aici, prin părțile noastre, din epoca megalitică, acum trei, patru mii de ani.

BRÂNCUȘI *(amuzat)*
Mă, mă, mă, ce savantă e domnișoara noastră!

FATA
Savantă, și frumoasă, și deșteaptă foc, maestre! O să vă dați și dumneavoastră seama când o să mă descoaseți.

BRÂNCUȘI
Dar de ce ziceai că ești frumoasă?

FATA
Nu mă vedeți? E drept, noaptea, la lumina lunii, par mai palidă. Dar ochii, maestre, și gura, și de ce nu v-ași spune adevărul? Mai frumoasă decât toate sunt la corp. Acasă, umblu goală. Dar mi-au spus prietenii că dacă mă prinde poliția, goală, pe stradă, s-a terminat cu cariera.

BRÂNCUȘI
Ei, și? Ce-ți pasă ție de carieră?

FATA
Credeți că mi-aș găsi alta? Așa repede? Nu. Vă înșelați, maestre. Mi-ar fi plăcut să fiu dansatoare. Dar cine să mă învețe? Dacă v-aș ruga, și v-aș ruga mult de tot, să mă învățați, ați primi?

BRÂNCUȘI
Ce să te învăț?

FATA
Dansul.

BRÂNCUȘI
Eu?

FATA

Sunteți singurul dela care aș fi putut învăța să dansez. Am înțeles asta de cum am văzut Pasărea Măiastră.

BRÂNCUȘI

Ai văzut și tu Măiastra și ți-a plăcut? Și ce-ai înțeles?

FATA

Ce ar trebui să înțeleagă toată lumea. Că numai cine a putut să facă o pasăre de piatră să zboare atât de repede că nu o mai poți urmări cu ochii, numai acela cunoaște taina dansului.

BRÂNCUȘI

Taina dansului? Mă, mă, mă, câte știe domnișoara noastră!

FATA

Oh!, Maestre, când mă încurajează cineva, parcă mă simt și mai deșteaptă. Înțeleg lucruri pe care alții nici nu le bănuiesc. Voiam tocmai să vă spun adineaori, și m-am luat cu vorba: ce satisfacție, să știi că o lume întreagă se înșeală! Pentrucă, vă dați seama, o lume întreagă e convinsă că Brâncuși lucrează aici, la Târgu Jiu, la Coloana Nesfârșită — în timp ce adevărul este cu totul altul.

BRÂNCUȘI *(oarecum în glumă)*

Cum ai ghicit?

FATA *(după o scurtă ezitare)*

Știu ce aveați de gând să faceți în India...

BRÂNCUȘI

În India?

FATA

Da. Nu v-a invitat Maharajahul în India, și nu v-a cerut să-i construiți un monument fără pereche în lume, așa cum nu s-a mai văzut dela Taj-Mahal?

BRÂNCUȘI

Acum stau și mă întreb: de unde știi tu ce fel de monument vrea Maharajahul? Asta n-o știe nimeni. N-am spus-o nimănui. Nici eu nu știu încă dacă am să-l fac sau nu.

FATA *(cu fervoare, implorând)*

Să-l faceți, Maestre, *trebuie* să-l faceți. L-ați citit pe Milarepa. Și dacă l-ați citit, ați înțeles cum trebuie tăiat Muntele...

BRÂNCUȘI

Ce tot îndrugi tu acolo pe nemâncatelea? Ce munte?

FATA

Parcă dumneavoastră nu știți... Ce v-ați gândit la început, când ați dat cu ochii de Munte. *(Schițează cu amândouă brațele întinse, sărind puțin în aer, apoi chircindu-se să atingă pământul, un rotund curios)*. Uite așa e de mare. E și mai mare ca ăsta. Este un munte înalt, frumos, numai de piatră... Vreau să spun că acolo, în locurile acelea, lângă Indor, unde trăiește Maharajahul, nu este altul mai mare. Și, Maestre, când l-ați văzut, ați înțeles că trebuie retezat.

BRÂNCUȘI

Nu știu dela cine ai aflat tu toate astea, dar să știi că-mi place. Ideia cu muntele retezat, să știi că asta îmi place!

FATA

Chiar retezat, poate că nu, dar cioplit și dăltuit până ce îl veți face asemenea unui ou uriaș *(arată cu brațele)*. Oul cosmogonic de piatră, așa i s-ar putea spune mai târziu. Și ați ales bine, pentrucă, știți, oul simbolizează viața, nașterea, renașterea... Și ce-ar putea fi mai frumos, și mai nemerit, pentru cenușa sărmanei Maharani, decât, depusă într'un mauzoleu, în inima Muntelui, să aștepte acolo o nouă naștere? Dar ce idee genială, maestre, să faceți mauzoleul mic, mic de tot (*după ce-a schițat din nou muntele cu brațele, se apleacă și arată mauzoleul)*, și numai Muntele gigantic, sculptat ca un ou, își va tăia silueta pe cerul Indiei! *(Tace încurcată)*. Am spus cam prost ultima frază, nu e așa? Prea emfatic, și chiar de prost gust: «își va tăia silueta pe cerul Indiei!». Un adjectiv, două, să fi adăogat — să fi spus, bunăoară, «pe cerul de cleștar al Indiei!» — și m-ați fi dat afară, nu e așa? Dar nu știu cine Dumnezeu mă inspiră astăseară, pentrucă rolul pe care mi l-au dat nu e prea faimos.

BRÂNCUȘI *(care a privit-o tot timpul lung, concentrat)*

Fetițo, pe tine te-a pus cineva să vii aici și să mă descoși, să se afle la Paris ce-am eu de gând să fac în India. Te-a trimis cineva dela Paris. Te-a ales foarte bine, asta se vede cât de colo. Dar să nu crezi că mă las atât de ușor păcălit, sau ispitit. Să le spui ălora care te-au trimis, că Brâncuși nu s-a hotărît încă. Nu știe nici el ce-are să facă. Așa să le spui, acolo, la Paris.

FATA

La Paris? Ce n-așI da să pot merge și eu la Paris! Și pentrucă ați fost atât de sincer cu mine, să vă spun și eu un secret, Maestre. Cât stam ascunsă sub butoi, îmi făceam fel de fel de planuri, ba chiar visam, îmi imaginam ce s-ar putea întâmpla mai târziu, și, evident, îmi imaginam un «ideal», apoi alt «ideal», unul după altul, căci nu puteam dormi. Și-mi spuneam: dacă Maestrul nu mă dă pe mâna poliției, și-i place de mine, că sunt fată deșteaptă, îl rog să mă ia cu el la Paris. *(Cade deodată, copilărește, în genunchi)*. Maestre, vă implor, luați-mă la Paris! Să văd și eu atelierul din Impasse Rossin și cele trei variante din *Mlle Pogany*, să văd picturile tibetane dela Musée Guimet. N-are să vă pară rău. Vă fac tot: vă deretec casa, scutur praful în atelier, vă gătesc...

BRÂNCUȘI *(bănuitor)*

Fetițo, tu urmărești ceva. Ia spune, de ce-ai venit?

FATA *(ridicându-se)*

La cine altcineva m'așI fi putut duce, Maestre? Cine altul ar putea să mă învețe?

BRÂNCUȘI

Dar eu, *eu* — ce să te învăț?

FATA

Ce vreți dumneavoastră, Maestre. Dansul, bunăoară, sau înțelepciunea. Cumințenia Pământului.

BRÂNCUȘI

Tu știi bine că eu sunt sculptor. *Numai* sculptor.

FATA

Tocmai de aceea am venit la dumneavoastră, Maestre. Fiind *numai* sculptor, mă puteți învăța esențialul. Și asta mă interesează pe mine, *esențialul*. Învățați-mă unde să-l caut, cum să-l găsesc...

BRÂNCUȘI

Să fie într'adevăr așa? Prea ar fi frumos! Ar fi ca în cărți. Dar eu nu prea mă încred în cărți... Tare mi-e teamă că e altceva la mijloc.

FATA

Sigur că este și altceva, Maestre — dar nu *esențialul*. V-am spus care este esențialul...

BRÂNCUȘI

Mă tot uit la tine, te ascult și mă întreb: Ce-o fi cu domnișoara asta a noastră? Poate i-o fi băgat cineva în cap că nu mai știu cum să termin Coloana, și a venit la fața locului, să se convingă...

FATA *(privindu-l, naiv, în ochi)*

Și nu e adevărat, Maestre?

BRÂNCUȘI *(surprins)*
Ce să fie adevărat?

FATA
Că nu mai știți cum să terminați Coloana?

BRÂNCUȘI *(izbucnind în râs)*
Asta-i bună! Cum s-o termin dacă e fără sfârșit? Nu-i nevoie să fii fată deșteaptă ca tine ca să înțelegi măcar atâta lucru: că dacă e cu adevărat fără sfârșit, nu poate fi niciodată terminată. Nici Dumnezeu din cer nu poate s-o termine...

FATA
Bine, asta e altceva...

BRÂNCUȘI
Nu mă întrerupe, că eu vorbesc odată, de două ori pe an, și atunci vreau să-mi spun gândul întreg. *(O privește lung)*. Dar, în fond, de ce ți-aș spune ție gândul meu întreg? Dacă ești atât de deșteaptă, uită-te bine la Coloană, și ai să înțelegi. *(Arată cu brațul, dar întoarce repede capul, încurcat)*.

FATA
Vă rog să mă iertați, Maestre. Nu trebuia să vă întrerup. Pe mine, dacă mă întrerupe cineva, îmi pierd șirul gândurilor.

BRÂNCUȘI
Și crezi că așa mi s-a întâmplat și mie? Mi-am pierdut șirul gândurilor?

FATA
Am voie să răspund?

BRÂNCUȘI
Nu vezi că te întreb?

FATA
Dar eu nu pot spune decât adevărul, Maestre. De aceea n-am niciun viitor în teatru, pentrucă sunt sinceră...

BRÂNCUȘI
Lasă teatrul acum. Răspunde la ce te-am întrebat.

FATA
V-ați pierdut șirul gândurilor, Maestre, pentrucă v-ați uitat la Coloană, și ați văzut-o cum arată acum: arată ca un pod suspendat.

BRÂNCUȘI *(încercând să râdă)*
Ești obraznică rău de tot! Evident că arată ca un pod suspendat, dacă am apropiat-o de pământ. Tu nu știi, că erai ascunsă sub butoi, dar au venit femeile, și învățătorul, și comisarul, să mă roage...

FATA
Am auzit.

BRÂNCUȘI
Ți-am mai spus odată să nu mă întrerupi!. Au venit să mă roage s-o cobor, că le mor copiii...

FATA
Și bine le-ați răspuns că întotdeauna mor copiii...

BRÂNCUȘI
Da, dar de data asta mor din cauza mea, din cauza mea, din cauza Coloanei mele... Mi s-a făcut milă, și am apropiat-o de pământ. Pentru o zi, două...

FATA
S-ar putea să dureze mai mult, Maestre. Pentrucă, dacă ați aplecat-o și ați apropiat-o de pământ, *n-o mai vedeți* așa cum o vedeați la început, coloană fără sfârșit, înălțându-se vertical către Cer...

BRÂNCUȘI *(confuz)*
Adică? Ce vrei să spui? Cum vine asta: că n-o mai văd cum o vedeam la început?

FATA
Eu nu știu cum să vă explic. Dar mă uit la dumneavoastră, Maestre, și tocmai pentrucă vă admir și vă iubesc atât de mult, ghicesc ce se petrece acolo, în mintea și inima dumneavoastră...

BRÂNCUȘI
Mă, mă, mă!

FATA
Vă zbateți și vă dați de ceasul morții, Maestre, și nu știți ce să faceți. Căci diminețile vă spuneți: O să mai am mult de furcă cu Coloana asta, și uite, se apropie toamna; — iar spre seară, după ce-ați trudit ziua întreagă, vă spuneți: am făcut-o prea înaltă! Trebuie s-o mai retez, dar cum s-o retez? până unde?

BRÂNCUȘI
Și toate astea zici că le citești în mintea și inima mea?

FATA
Mai mult le ghicesc, Maestre. Și poate nu le nimeresc întotdeauna. Dar de un lucru sunt sigură: că are să fie greu, greu de tot.

BRÂNCUȘI
Ce-are să fie greu?

FATA
... Să terminați Coloana. O să fie greu, pentrucă vă este inima împărțită. *(Face un pas către el, ca și cum s-ar fi pregătit să îngenunchieze)*. V-a fermecat India, Maestre! Acolo vă este gândul, la Muntele din Indor. E drept, ce vreți să faceți acolo e mai ușor. Cât de înalt ați voi să ciopliți Oul Cosmogonic, să spunem sute de metri înălțime, tot e mai ușor decât Coloana.

BRÂNCUȘI
Evident că e mai ușor. Dacă aduci muncitori destui, și cheltuiești multe milioane, și ai o viață întreagă în fața ta, tot îi dai de rost într-o zi. Dar când Coloana e nesfârșită?

FATA
I-ați găsi dumneavoastră secretul dacă v-ați gândi la ea așa cum vă gândeați la început, acum câțiva ani...

BRÂNCUȘI
Dar de unde știi tu ce făceam și ce gândeam acum câțiva ani?

FATA
Dela prietenii mei care au văzut macheta.. Ei, și pe urmă restul mi l-am închipuit...

BRÂNCUȘI
Dar ai văzut vreodată macheta?

FATA
Nu.

BRÂNCUȘI
Atunci, nu știi nimic. Nu înțelegi. Și nici nu poți înțelege. Căci tot secretul stă în asta: odată ce-ai văzut macheta, ai înțeles că spre Cer oamenii nu pot zbura, așa cum zboară păsările. Spre Cer, omul trebuie să urce. Să urce mereu. *Cu picioarele și cu mâinile*. Așa cum vor să se cațere copiii...

FATA
Cum s-ar spune, ei, copiii, au înțeles...

BRÂNCUȘI
Dacă ai fi văzut macheta, ai fi înțeles și tu. Coloana asta e *materie*, e *impenetrabilă*, n-o poți zgâria nici cu unghia, nici cu cuțitul. Păcat că n-o pot face din piatră, și trebuie s-o torn în oțel. Dar să umbli tot pământul, piatră care să poată ajunge atât de sus, să străpungă Cerul, n-ai să găsești. *(Se aude glasul Comisarului strigând:* Care-i, mă, acolo? Stai! Stai pe loc că trag! *Apoi un foc de armă, urmat de râsete înfundate și chiote stinse de copii. Din nou*

glasul Comisarului: Staţi că trag! *Încă un foc de armă şi câteva clipe în urmă Comisarul intră repede, cu puşca de vânătoare în mână. Fata dispare în umbra hambarului*).

COMISARUL

I-aţi auzit, Maestre?

BRÂNCUŞI *(ridicând plictisit din umeri)*

Sigur că i-am auzit.

COMISARUL

Iar vor să se cţere.

BRÂNCUŞI *(absent)*

Copii, ce vrei să le faci?

COMISARUL

Şi s-au ascuns pe aici, pe aproape, prin grădinile oamenilor. Şi în grădina dumneavoastră trebuie că s'au ascuns. Se ascund peste tot.

BRÂNCUŞI

Dar la urma urmelor, domnule Comisar, de ce te oboseşti dumneata atâta? Parcă ar fi toţi copiii dumitale. Lasă-i în pace. Şi dumneata, şi eu, ne-am făcut datoria. Am făcut ce-am putut.

COMISARUL

Aşa e, Maestre. Dar vedeţi, am să vă spun un secret: şi eu sunt din satul dumneavoastră, din Hobiţa. Şi mi se rupe inima când mă gândesc: de ce tocmai dela cineva din satul nostru să li se tragă asta?

BRÂNCUŞI

Ce să li se tragă?

COMISARUL

Nebunia asta cu urcatul pe Coloană. Unii cad, îşi rup oasele şi rămân schilozi; alţii dispar, mor, nu le mai dă nimeni de urmă...

BRÂNCUŞI

Bine, asta ştiu, mi-ai mai spus-o.

COMISARUL

Dar de ce să li se tragă asta tocmai dela cineva din Hobiţa?... Aşa că mi-am adus puşca de vânatoare, şi când îi aud, trag câteva focuri, ca să-i sperii...

BRÂNCUŞI

Dar, vezi, să nu greşeşti cumva, şi să nemereşti vreunul din ei...

COMISARUL

Nu, că trag în aer. Numai că n-o să pot sta toată noaptea, că mi s-a făcut somn...

BRÂNCUŞI *(îndemnându-l spre poartă)*

Şi mie mi s'a făcut somn.

COMISARUL

Dar, ascultaţi-mă pe mine, Maestre, dacă n-o făceaţi atât de înaltă...

BRÂNCUŞI

Ei, lasă asta, lasă, că e târziu.

COMISARUL *(din poartă)*

Dacă făceaţi şi dumneavoastră acolo, o coloană, două, cum fac toţi...

(Brâncuşi se întoarce către mijlocul scenii, cu ochii pe Coloană. Fata se apropie pe nesimţite de el).

FATA

Vă rog să mă iertaţi, Maestre, dar eu ştiu la ce vă gândiţi. Vă gândiţi că rău aţi făcut că nu m'aţi dat pe mâna domnului Comisar.

BRÂNCUŞI *(o priveşte turburat)*

Ce-ţi mai trece prin cap! Bine-înţeles, *aşa* ar fi trebuit să fac — dar pot eu, om în toată firea, să-mi pun mintea cu un copil?

FATA *(cu fervoare)*

E adevărat, Maestre? E adevărat că m'am înşelat şi de data asta? *(respiră adânc, uşurată)* Îmi daţi curaj. Ajunsesem să cred că, fără să vreau, citesc gândurile oamenilor. Începuse să-mi fie frică. Mă întrebam, cum am să mai pot trăi cunoscând tot ce gândesc oamenii?

BRÂNCUŞI *(întrerupând-o)*

N'o lua aşa de departe... Vrei să-mi spui ceva, şi nu îndrăzneşti. Îndrăzneşte.

FATA

Voiam să vă spun doar atât: câte am învăţat ascultându-vă vorbind despre Coloană!... De aceea vă iubesc toţi; vă iubesc, pentrucă îi învăţaţi...

BRÂNCUŞI

Eu? Dar eu nu mă pricep să-i învăţ. Nu sunt profesor. Eu le-arăt ce fac, şi atât. Cel mult, îi ajut să privească.

FATA

E destul.

BRÂNCUŞI

Te uiţi la Măiastra, şi dacă ţi-a dat Dumnezeu minte şi imaginaţie, înţelegi. Şi, când ai înţeles, parcă-ţi vine să cânţi şi să joci de bucurie, căci nu mai eşti ce erai până atunci. Ai ajuns într-altă lume. Îngerească. Nu-i pot spune altfel decât: îngerească.

FATA

E adevărat. Lume îngerească... Şi pe urmă, le arătaţi Coloana... Vreau să spun, când o fi gata, le-o arătaţi, îi învăţaţi cum s-o privească...

BRÂNCUŞI *(absent)*

Când o fi gata... Deabia atunci *are să se vadă* că e *nesfârşită*...

FATA

Când o fi gata...

BRÂNCUŞI

Ţi-e teamă că n-o să fie niciodată gata? Că o să rămână aşa, neterminată?

FATA

Asta nu, Maestre. Odată şi odată tot o să-i găsiţi dumneavoastră cheia... Dar atât timp cât vă este gândul la monumentul din Indor...

BRÂNCUŞI *(stăpânindu-se)*

Tu vrei cu orice preţ să afli ce vreau să fac acolo, în India. Bănuieşti că povestea cu Muntele retezat şi Oul cosmogonic, cum îi spui, sunt doar nişte legende inventate la Paris, şi vrei să afli adevărul... Dacă ţi-aşi spune adevărul, dacă ţi-aşi spune ce am de gând să fac acolo, ai amuţi.

FATA

Spuneţi-mi, Maestre!

BRÂNCUŞI

Ai amuţi! Dar, de înţeles, n'ai înţelege.

FATA

Dacă mă învăţaţi, înţeleg...

BRÂNCUŞI

Altădată. Mai târziu. Altădată, când oi avea chef de vorbă. Dar măcar atâta să înveţi acum dela mine, că monumentul din Indor n'are nimic de-aface cu Coloana asta. Sunt două lumi cu totul şi cu totul deosebite, şi chiar opuse... Înţelegi cum vine treaba asta?

FATA

Poate înţeleg câte ceva, Maestre, dar mi-e teamă că înţeleg pe dos. Căci mie mi se pare, dimpotrivă, că, deşi sunt opuse, se leagă atât de mult una cu alta încât nici nu se pot închipui separate.

BRÂNCUȘI

Ce nu se pot închipui separate?

FATA

Coloana asta de-aici, și monumentul pe care voiți să-l săpați în Muntele acela din India *(ezită)*. Și poate de aceea nu v'ați hotărît ce să faceți cu Coloana, pentrucă încă nu știți cum veți construi monumentul...

BRÂNCUȘI

Atunci, haide la culcare! Mi-am bătut capul degeaba, dacă n'ai înțeles nici măcar atâta lucru... Sau, te pomenești că e tocmai pe dos, că sunt obosit și somnoros, și nu înțeleg ce vrei să spui.

FATA

Vă cer iertare, Maestre, dar de când am aflat de Muntele din India, și după ce-am venit aici și am văzut Coloana, eu mă gândesc tot timpul la Daedalos.

BRÂNCUȘI *(surprins)*

Asta-i bună! Daedalos! Cum de ți-a venit să te gândești tocmai la el, la Daedalos? De unde până unde?

FATA

Am crezut că vă gândeați și dumneavoastră la el, adineaori, când vorbeați de două lumi cu totul deosebite. E adevărat, sunt deosebite, și chiar opuse, dar amândouă au fost creiate de mintea aceluiaș artist. Cum a făcut și Daedalos, nu e așa?

BRÂNCUȘI *(privind-o)*

Mă tot întreb: de unde știi tu de Daedalos? Că eu nu prea vorbesc de lucrurile acestea, de meșterii care-mi plac, pe care îi admir... De unde ai fi aflat tu de Daedalos?

FATA

Când am văzut Coloana, mi-am spus...

BRÂNCUȘI *(întrerupând-o)*

Adevărul este că eu am mare slăbiciune pentru Grecul ăsta deștept, ascuțit la minte și mare meșter, mare de tot. Cu ăsta aș fi vrut să mă iau la întrecere. Ce, mi-am spus, să treacă atâtea mii de ani și nimeni să nu încerce să facă ce-a făcut el? Altfel, evident, altceva, dar să facă pe măsura lui...

FATA

Palatul lui Minos și labirintul... Și aripi de lemn încleiate cu ceară...

BRÂNCUȘI

Nu aripi! Că omul nu poate zbura, așa, cu aripi, ca pasările. Asta numai unui Grec deștept îi putea trece prin minte. Dar eu nu sunt deștept ca el. Ce-am eu cu inteligența, cu rațiunea? Dacă vreau să mă măsor cu Daedalos este pentru că am învățat să merg mai în adâns. Și vreau să trec dincolo de el și de Grecii lui, dincolo de inteligență, de rațiune, să ajung la cei care au fost înaintea lor.

FATA

Pelasgii... Egeenii...

BRÂNCUȘI

Mai departe, și mai departe.

FATA

India — Maestre!

BRÂNCUȘI

Poate, India... Deși nu toată India. Buddha. Milarepa. Și alții.

FATA

Dar întrebarea e aceeași, nu e așa, Maestre? Întrebarea pe care și-a pus-o Daedalos și la care a răspuns cum s'a priceput.

BRÂNCUȘI

Intrebarea este întotdeauna aceeași. Dar eu răspund altfel... Mă apropii de el și-l întreb: zbor cu aripi de șindrilă? Nu,

meștere, dacă vrei să te înalți, ia-te la luptă cu materia, silește piatra să se urce la Cer. Uită-te la Coloană și pornește, urcă, înalță-te...

FATA

Și labirintul?

BRÂNCUȘI

Asta e altceva, cu totul altceva. Ce-a făcut el atunci, nu se mai poate face. Trebuie făcut altfel. Altceva.

FATA

Dar ceva care să răspundă Coloanei, nu e așa, Maestre?

BRÂNCUȘI *(mirat)*

De ce să răspundă Coloanei! Ce-are de-aface Coloana cu labirintul?

FATA

Poate m'am exprimat greșit... Voiam să spun că Daedalus, după ce-a construit labirintul, și-a făcut aripi de șindrilă și a zburat până în Sicilia.

BRÂNCUȘI

Bine, asta știam.

FATA

Dar întocmai după cum zborul lui Daedalus se leagă de labirintul pe care-l săpase foarte adânc sub pământ, tot așa Coloana nesfârșită se leagă de monumentul pe care voiți să-l săpați în Muntele din Indor...

BRÂNCUȘI *(o privește turburat și se așează pe unul din scaune, își reazămă obosit brațele pe masa de lemn)*

Tu faci ce faci, și tot acolo te întorci. Vrei să afli ce-am să construiesc eu în India.

FATA

... Și de aceea vă spuneam adineaori că deși Monumentul și Coloana sunt două lumi deosebite, nu pot fi separate căci sunt complementare, se întregesc una pe alta. Și atunci, ca să puteți termina Coloana, trebuie să știți cum veți construi Monumentul...

BRÂNCUȘI *(după o pauză)*

Dacă n'aș fi atât de obosit, ți-aș răspunde. Căci ești fată deșteaptă, știi o sumă de lucruri, și-mi place să stau de vorbă cu tine.

FATA

Ah!, Maestre, dacă ați ști! Când mă încurajează cineva...

BRÂNCUȘI

Dar m'a ajuns oboseala, și mi-e somn. Și totuși știu că n'am să pot adormi, pentrucă mă tot gândesc la ce-mi spuneai adineaori. Ce spuneai despre Daedalus. Tu crezi, însă, că, dacă el a făcut labirintul, așa trebuie să fac și eu. Să fac un labirint, acolo, în India. Adică, să sap Muntele, tot mai în adânc, până ajung în pântecul Pământului...

FATA

Terra Mater. Maica Pământ.

BRÂNCUȘI

Spune-i cum vrei... Dar ce le pasă lor de Maica Pământ? Pe-acolo a fost Buddha, a fost Milarepa, au fost atâția alții. Ei nu sunt ca noi. Pentru ei, nașterea ca și moartea înseamnă altceva.

FATA

Și moartea poate să însemne altceva?

BRÂNCUȘI

Pentru ei înseamnă altceva. Ei caută altceva... Și eu am înțeles asta. Am înțeles ce așteaptă ei dela moarte. Și știu cum să fac ca să vadă și ei, Indienii și toți cei care gândesc ca ei, să vadă că i-am înțeles. Am planul întreg în cap... *(cu*

o urmă de deznădejde în glas), dar nu pot face o machetă, cum am făcut macheta Coloanei. Planul monumentului întreg îl am aici, înapoia pleoapelor, și mi-e deajuns să închid ochii ca să-l văd, întreg. Și totuși nu izbutesc să fac macheta...

FATA *(care a ascultat ultimele fraze cu mare emoție)*

Nici nu trebuie să faceți macheta, Maestre! Lăsați-mă pe mine să v'o arăt!

BRÂNCUȘI

Ce să-mi arăți?

FATA

Acum am înțeles, Maestre! Cum nu m'am gândit? Ar fi trebuit să ghicesc dela început, de când mi-ați spus că zborului lui Daedalus i-ați răspuns înălțând Coloana. Ascensiunii, volatilității — i-ați răspuns prin imobilitatea materiei. Și atunci, evident. labirintului de piatră — îi răspundeți prin fluiditatea dansului! Cum de nu m'am gândit! De aceea nu izbutiți să faceți macheta monumentului. Pentrucă nu puteți imobiliza un dans, nu-l puteți împietri în materie.

BRÂNCUȘI *(derutat)*

Eu sunt de vină, dacă mi-am pus mintea cu un copil...

FATA *(agitată)*

Lăsați-mă pe mine să vă arăt macheta, Maestre! Am să v'o arăt dansând. Și dacă greșesc, dumneavoastră mă corectați, și atunci eu învăț, si o iau dela capăt, și dansez așa cum v-ați imaginat, dansez formele, una după alta, așa cum le-ați creiat în mintea dumneavoastră...

BRÂNCUȘI *(cu un efort)*

Acum, tu, crezi că dacă sunt bătrân și ostenit...

FATA *(vorbind din ce în ce mai repede)*

Numai eu vă pot arăta cum are să fie, Maestre! Uitați-vă la mine și învățați-mă. Nu vă mai gândiți la machetă. Căci ce-ați înțeles, atunci, în India, și vreți să ne ajutați să înțelegem și noi, creind ce n'a îndrăznit nimeni să creadă că poate fi creiat, — opera aceasta e *vie*, trăiește, se agită, caută, aleargă, și există numai cât rămâne vie, și cum ați putea să arătați asta altfel decât prin dans?

BRÂNCUȘI *(încercând, cu eforturi, să mai spună ceva)*

Fetițo, oi fi tu deșteaptă...

FATA

(vorbind tot mai repede, schițând figuri de dans)

... Și labirintului de piatră al lui Daedalus îi răspundeți dansând pătrunderea în labirint, nu săpând în Munte, ci dansând spirală după spirală...

BRÂNCUȘI

... Oi fi deșteaptă, dar nu-l cunoști pe Constantin Brâncuși.

FATA

Spirală după spirală, Maestre, așa cum se dansează labirintul când ai pătruns în adânc, tot mai în adânc, dar trebuie să dansezi într-una, spirală după spirală, inspirat, concentrat, căci dacă te-ai opri o singură clipă, te-ai rătăci, te-ai rătăci pentru totdeauna în labirint, în inima Muntelui, și ai rămâne acolo, și nimeni nu va mai ști de tine...

BRÂNCUȘI *(o privește rătăcit, șoptind cu efort)*

Constantin Brâncuși...

FATA

Spirală după spirală, și așa îți faci drum, ușor, plutind, plutind fără eforturi și totuși fără să zbori, cum zboară pasările, și atunci ajungi, Maestre, ajungi în inima

labirintului, și, când ajungi acolo, în inima labirintului, vezi lumina cea mare *(Brâncuși își lasă capul pe brațe și adoarme)*, lumina de care vorbește Buddha, Maestre, Buddha, și Milarepa, și alții, și atunci înțelegi ce știați de mult, ce știați din Upanishade, când ați citit întâia oară invocarea aceea pe care ați repetat-o de atâtea ori: « Dela neființă du-mă spre Ființă, din întunerec du-mă la lumină, din moarte călăuzește-mă spre nemurire! » *(recită încet, aproape șoptindu-l, textul sanskrit)*: *asato mā sad gamaya, tamaso mā jyotir gamaya, mrtyor māmrtam gamaya...*

(Fata se apropie de Brâncuși și-l privește exaltată, cu infinită dragoste, aproape cu adorație. Îl mângâie încet pe păr. Deodată începe să râdă copilărește, se întinde, cască, se învârtește de câteva ori cu brațele în aer, parcă ar fi vrut să danseze. Apoi se îndreaptă spre grădină).

FATA

Unde v'ați ascuns? Puteți ieși, că a adormit Moșul *(Din întunerec apare un grup de copii, sfioși și totuși nerăbdători, abia stăpânindu-și bucuria)*.

FATA

Dar să nu vorbiți tare, să nu-l deșteptăm. *(Copiii se apropie de ea, fiecare ținându-și degetul pe buze, semnalizând unul altuia tăcerea, și totuși șoptind)*. Să nu vorbiți!

FATA

Unde voiți să vă duceți?

COPIII

La Dunăre. Ne ducem la Dunăre.

FATA

De ce la Dunăre? Ați auzit ce spunea Moșu: mai departe, mai departe!

COPIII

Atunci la Munte. Urcăm la Munte.

FATA

Dar să nu vă opriți nici acolo. Urcați Muntele și treceți mai departe. Departe de tot... Departe!...

(Cortina se lasă încet în timp ce Fata rostește ultimele cuvinte).

o urmă de deznădejde în glas), dar nu pot face o machetă, cum am făcut macheta Coloanei. Planul monumentului întreg îl am aici, înapoia pleoapelor, şi mi-e deajuns să închid ochii ca să-l văd, întreg. Şi totuşi nu izbutesc să fac macheta...

FATA *(care a ascultat ultimele fraze cu mare emoţie)*

Nici nu trebuie să faceţi macheta, Maestre! Lăsaţi-mă pe mine să v'o arăt!

BRÂNCUŞI

Ce să-mi arăţi?

FATA

Acum am înţeles, Maestre! Cum nu m'am gândit? Ar fi trebuit să ghicesc dela început, de când mi-aţi spus că zborului lui Daedalus i-aţi răspuns înălţând Coloana. Ascensiunii, volatilităţii — i-aţi răspuns prin imobilitatea materiei. Şi atunci, evident. labirintului de piatră — îi răspundeţi prin fluiditatea dansului! Cum de nu m'am gândit! De aceea nu izbutiţi să faceţi macheta monumentului. Pentrucă nu puteţi imobiliza un dans, nu-l puteţi împietri în materie.

BRÂNCUŞI *(derutat)*

Eu sunt de vină, dacă mi-am pus mintea cu un copil...

FATA *(agitată)*

Lăsaţi-mă pe mine să vă arăt macheta, Maestre! Am să v'o arăt dansând. Şi dacă greşesc, dumneavoastră mă corectaţi, şi atunci eu învăţ, si o iau dela capăt, şi dansez aşa cum v-aţi imaginat, dansez formele, una după alta, aşa cum le-aţi creiat în mintea dumneavoastră...

BRÂNCUŞI *(cu un efort)*

Acum, tu, crezi că dacă sunt bătrân şi ostenit...

FATA *(vorbind din ce în ce mai repede)*

Numai eu vă pot arăta cum are să fie, Maestre! Uitaţi-vă la mine şi învăţaţi-mă. Nu vă mai gândiţi la machetă. Căci ce-aţi înţeles, atunci, în India, şi vreţi să ne ajutaţi să înţelegem şi noi, creind ce n'a îndrăznit nimeni să creadă că poate fi creiat, — opera aceasta e *vie*, trăieşte, se agită, caută, aleargă, şi există numai cât rămâne vie, şi cum aţi putea să arătaţi asta altfel decât prin dans?

BRÂNCUŞI *(încercând, cu eforturi, să mai spună ceva)*

Fetiţo, oi fi tu deşteaptă...

FATA

(vorbind tot mai repede, schiţând figuri de dans)

... Şi labirintului de piatră al lui Daedalus îi răspundeţi dansând pătrunderea în labirint, nu săpând în Munte, ci dansând spirală după spirală...

BRÂNCUŞI

... Oi fi deşteaptă, dar nu-l cunoşti pe Constantin Brâncuşi.

FATA

Spirală după spirală, Maestre, aşa cum se dansează labirintul când ai pătruns în adânc, tot mai în adânc, dar trebuie să dansezi într-una, spirală după spirală, inspirat, concentrat, căci dacă te-ai opri o singură clipă, te-ai rătăci, te-ai rătăci pentru totdeauna în labirint, în inima Muntelui, şi ai rămâne acolo, şi nimeni nu va mai şti de tine...

BRÂNCUŞI *(o priveşte rătăcit, şoptind cu efort)*

Constantin Brâncuşi...

FATA

Spirală după spirală, şi aşa îţi faci drum, uşor, plutind, plutind fără eforturi şi totuşi fără să zbori, cum zboară pasările, şi atunci ajungi, Maestre, ajungi în inima

labirintului, şi, când ajungi acolo, în inima labirintului, vezi lumina cea mare *(Brâncuşi îşi lasă capul pe braţe şi adoarme)*, lumina de care vorbeşte Buddha, Maestre, Buddha, şi Milarepa, şi alţii, şi atunci înţelegi ce ştiaţi de mult, ce ştiaţi din Upanishade, când aţi citit întâia oară invocarea aceea pe care aţi repetat-o de atâtea ori: « Dela nefiinţă du-mă spre Fiinţă, din întunerec du-mă la lumină, din moarte călăuzeşte-mă spre nemurire! » *(recită încet, aproape şoptindu-l, textul sanskrit)*: *asato mā sad gamaya, tamaso mā jyotir gamaya, mrtyor māmrtam gamaya...*

(Fata se apropie de Brâncuşi şi-l priveşte exaltată, cu infinită dragoste, aproape cu adoraţie. Îl mângâie încet pe păr. Deodată începe să râdă copilăreşte, se întinde, cască, se învârteşte de câteva ori cu braţele în aer, parcă ar fi vrut să danseze. Apoi se îndreaptă spre grădină).

FATA

Unde v'aţi ascuns? Puteţi ieşi, că a adormit Moşul *(Din întunerec apare un grup de copii, sfioşi şi totuşi nerăbdători, abia stăpânindu-şi bucuria)*.

FATA

Dar să nu vorbiţi tare, să nu-l deşteptăm. *(Copiii se apropie de ea, fiecare ţinându-şi degetul pe buze, semnalizând unul altuia tăcerea, şi totuşi şoptind)*. Să nu vorbiţi!

FATA

Unde voiţi să vă duceţi?

COPIII

La Dunăre. Ne ducem la Dunăre.

FATA

De ce la Dunăre? Aţi auzit ce spunea Moşu: mai departe, mai departe!

COPIII

Atunci la Munte. Urcăm la Munte.

FATA

Dar să nu vă opriţi nici acolo. Urcaţi Muntele şi treceţi mai departe. Departe de tot... Departe!...

(Cortina se lasă încet în timp ce Fata rosteşte ultimele cuvinte).

ACTUL II

Trei luni mai târziu, sfârşit de Noembrie. Câmp în marginea Târgu-Jiului. După amiază rece; cer plumburiu. În ultimul plan, pe stânga, se zăreşte un salcâm pipernicit, fără frunze — iar lângă el, un stâlp de telegraf. La dreapta, foarte departe, se ghicesc, mai mult după fumul străveziu care pluteşte deasupra lor, câteva căsuţe de ţară.
Impresie dezolantă, apăsătoare, care contrastează cu vioiciunea, fantezia, humorul dialogurilor.
In planul întâi, chiar în mijlocul scenei, o groapă aproape pătrată de vreo doi metri. Judecând după movilile de pământ de pe margini, adâncimea pare a fi cam tot de doi metri. Apropiindu-se de gropi, unii se urcă pe movilile de pământ ca să-i poată vedea mai bine fundul, alţii rămân în margine, înălţându-se în vârful picioarelor, aplecându-se cât pot de mult ca să privească. La ridicarea cortinei grupul de tineri Poeţi se îndreaptă către groapă.

PRIMUL POET *(arătând spre groapă, apoi înălţând braţul în sus)*
Parcă o văd deja!

AL DOILEA POET
Şi eu o văd. Într-adevăr nesfârşită!

AL TREILEA POET *(după ce a privit groapa apoi spre cer, apoi peste câmpie)*
Mă întreb de unde trebuie s'o priveşti, ca s'o vezi întreagă.

PRIMUL POET
Eu cred că de oriunde ai privi-o, o vezi *întreagă;* dar *nesfârşită* numai de aici o vezi.

POET III
Aşa trebuie să fie. Altminteri, de ce ar fi ales Maestrul Brâncuşi tocmai locul acesta? *(arată vag spre groapă).*

POET II
Nu-ţi place locul?

POET III
Nu are nimic deosebit.

POETUL DIN CAPITALĂ *(care, după ce a privit mult timp groapa, îşi ridică ochii spre câmpie)*
Seamănă cu oricare alt loc din ţară... *Oricare alt loc!*

POET I
Şi cu toate acestea, dacă l-a ales, înseamnă că e un loc *unic!*

POETUL DIN CAPITALĂ *(ne mai putându-se stăpâni)*
Ce noroc pe voi! Să vă pomeniţi dela o zi la alta în centrul atenţiei generale!...

POET I
Aş spune mai degrabă: în centrul atenţiei universale. Petrucă au venit deja critici şi fotografi şi directori de muzee şi de galerii din America, şi India, şi Australia..

POET II
Şi Brazilia!

POETUL DIN CAPITALĂ *(după ce-a privit încă odată, aproape cu furie, groapa).*
Ce noroc! Dela o zi la alta, o să ajungeţi celebri. Interviuri, fotografii, traduceri, articole în cele mai importante periodice europene...

POET III
Şi americane, şi australiene!...

POETUL DIN CAPITALĂ
Ce noroc!... Şi noi, pârliţii, nefericiţii scriitori din Capitală, aşteptăm cu anii ca să întâlnim un prăpădit de gazetar

străin. Iar când îl întâlnim, abia dacă stă de vorbă cu noi, şi atunci ne întreabă, *pe noi,* poeţi, artişti, ne întreabă cât petrol producem anual şi cum stăm cu înarmarea!

POET I
Într-un anumit fel, au dreptate. Ce contează capitala unei ţări mici? Vreau să spun, ce contează din punct de vedere cultural?

POET II
Din punctul de vedere al Spiritului!

POET I
Din punctul de vedere al Spiritului, nu contează nimic, sau aproape nimic. Dar aici, la noi, la Târgu-Jiu, când se va înălţa Coloana *(arată spre groapă)*, va fi *altceva!*

POETUL DIN CAPITALĂ *(privind din nou, aproape fascinat, groapa)*
Ce noroc pe voi!

POET III
Va fi cu totul altceva. Ceva unic. Va fi un centru spiritual. Şi un centru spiritual aparţine lumii întregi. Aşa dar, şi noi, scriitorii şi artiştii din Târgu-Jiu, vom aparţine lumii întregi.

POET I
N'o să ne mai milogim ca să fim publicaţi în Capitală.

POET II
Câte plecăciuni! Câtă umilinţă!

POET I
Tot ce se va creia aici, în Târgu-Jiu, va fi lansat concomitent în lumea întreagă — la Paris, bineînţeles, dar, bunăoară, şi în Brazilia, şi în Australia...

POETUL DIN CAPITALĂ
Chiar dacă n'o fi aşa, eu vă spun că aţi avut noroc. Mare noroc! Şi vă invidiez... *(Se uită la ceas).* Dar sunteţi siguri că vine? E aproape trei...

POET I
N'avea nicio grijă. Vine sigur!

POET III
Fireşte, e vorba şi de talent. Căci dacă n'am avea talent...

POET II
Dar mai e ceva, şi poate e lucrul cel mai important *(arătând spre groapă)*: prezenţa Coloanei. Vreau să spun, Coloana te inspiră. Şi ce inspiraţie! E destul s'o priveşti... *(bagă mâna în buzunar, căutând).*

POET III *(scoţând repede din buzunar câteva foi de hârtie)*
« Privind Coloana », chiar aşa îmi intitulasem poemul. *(Către Poetul din Capitală).* Şi m'am gândit că te-ar putea interesa...

POET II *(arătând manuscrisul)*
Ce curios! Aproape acelaş titlu: « Cu ochii la Coloană! »

POET I *(căutându-se în buzunar)*
« Cu ochii la Coloană!», ca titlu, nu e rău.

POET II
Asta e a treia versiune. Dacă ai avea puţin timp... *(Întinde manuscrisul Poetului din Capitală).* M-ar interesa reacţia dumitale.

POET I
Eu pot să spun că am scris-o în transă *(arată o foaie de hârtie).* Mă închipuiam aşteptând Coloana. O aşteptam de mult. Stăteam aici, pe locurile acestea, şi aşteptam. Şi deodată!... Dar nu pot s-o rezum. Dacă vreţi, am să v-o recit. Acum, sau mai târziu. Cum voiţi. E destul de scurtă...

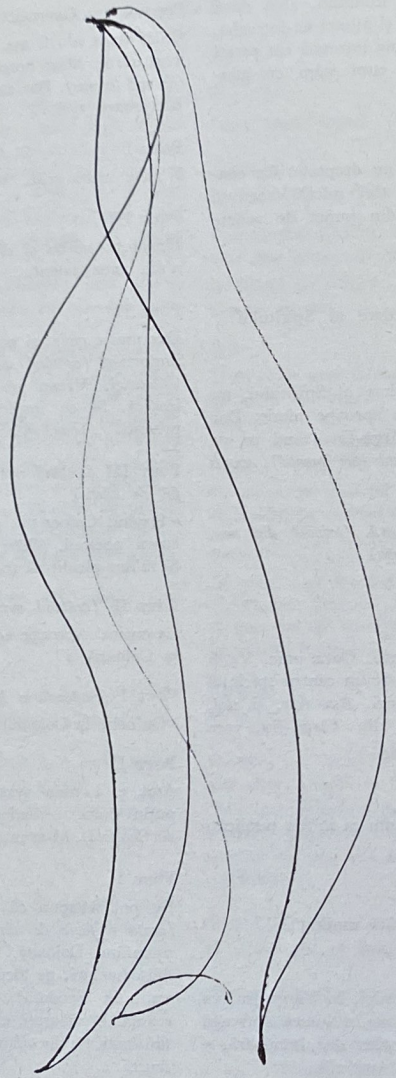

POETUL DIN CAPITALĂ

Dacă e scurtă, mă interesează *(privește din nou ceasul)*. Dela o vreme, mă preocupă estetica poemului într-un vers. *(Scoate carnetul din buzunar)*. Acum câteva ceasuri, în tren, mă tot gândeam la Coloană, mă gândeam și la voi, vă invidiam... Și am scris, așa, câteva poeme într-un vers. *(Răsfoiește carnetul)*. Să vi-l citesc pe cel care-mi place mai mult. « Poeților din Târgu-Jiu », așa îi spune. Dar nu mă satisface titlul...

POET III

Spune prea mult și totodată prea puțin.

POETUL DIN CAPITALĂ

Am să-l schimb. Dar îmi trebuie un titlu lung. Știți, dacă poemul are un singur vers, e nevoie de un titlu lung, care să sugereze restul, toate acele versuri care n-au fost scrise, care nu există și, evident, nici nu *trebuie* să existe. *(Își aruncă ochii pe pagină ca să-și reamintească versul, apoi închide carnetul)*. « Poeților din Târgu-Jiu », să zicem că ăsta ar fi titlul. Ascultați! *(În acea clipă intră din stânga un grup de bărbați, și Poeții se retrag încet spre dreapta scenei. Conversația se va auzi câtva timp numai fragmentar. Se înțelege că Poetul din Capitală repetă de mai multe ori poemul într-un vers. Din comentariile celorlalți se disting, la răstimpuri, câteva cuvinte*: Interesant! E în orice caz o experiență interesantă! *Apoi Poetul I își va recita poemul. Se aud cuvinte izolate:* Așteptând, în așteptare, *și un vers*: Coloană, Tu ești nesfârșită!...*)*.

UN PENSIONAR *(arătând groapa Vizitatorului)*

Aici o să fie. Dar văd că n-au adus încă cimentul. Ar fi trebuit s-o instaleze săptămâna asta, dar în ultimul moment s-a amânat.

AL DOILEA PENSIONAR

Iar s-a amânat, domnule?! A treia oară, în trei săptămâni.

UN FUNCȚIONAR

Știți, o toarnă în oțel, și e greu. Treizeci și atâția de metri, și toată de oțel. E greu. *(Apropiindu-se și privind groapa)*. Și mă întreb dacă au săpat destul de adânc?..

VIZITATORUL

Și cât bănet o fi costat!...

AL DOILEA PENSIONAR

A costat mai mult decât ți-ai putea închipui dumneata. Dacă e numai și numai din oțel!

VIZITATORUL

Mai bine făceau tunuri...

AL DOILEA PENSIONAR

Așa spunea și deputatul nostru: oțelul e sfânt, nu trebuie să-l risipim pe fleacuri!... Făcea, evident, aluzie la Coloană.

UN SEMINARIST

Dar de ce spunea că oțelul e sfânt?

AL DOILEA PENSIONAR

Ah!, asta este o ideie a lui, și este o ideie foarte frumoasă. Spune că tot ce poate folosi la apărarea granițelor țării, este sfânt. Pentrucă, înțelegi, dacă granițele nu sunt bine apărate, ce să mai vorbim... Așa dar, oțelul e sfânt pentrucă din el se fac gloanțe, și tunuri, și...

VIZITATORUL

Și avioane. Se fac și avioane.

AL DOILEA PENSIONAR

Nu cred că avioanele se fac din oțel. Oțelul e prea greu, și ar cădea. Avioanele, vreau să spun, dacă ar fi făcute din oțel, n-ar putea rămâne mult timp în aer, și ar cădea. Dar se pot face atâtea alte lucruri.

VIZITATORUL

Ideia, în orice caz, e frumoasă. Oțelul sfânt.

PRIMUL PENSIONAR
E o idee nobilă, înălțătoare.

AL DOILEA PENSIONAR
Așa spunea și deputatul nostru. Vin timpuri grele, spunea, avem nevoie de idei nobile, înălțătoare.
(Poeții s-au apropiat de grup).

VIZITATORUL *(care a mai privit odată fundul groapei)*. Păcat de oțel!

POETUL DIN CAPITALĂ *(uitându-se din nou la ceas)*
Trei și zece! Poate nu mai vine.

POET I
Vine sigur. În fiecare Joi, la începutul după-amiezii, face o plimbare până aici...

POETUL III *(râzând cu înțeles)*
Ca să scape de admiratori!

POET I
Și de vizitatori, și de gazetari, și de negustori.

VIZITATORUL
Ce fel de negustori?

POET III
Vorba vine, negustori. Sunt experți dela muzee, directori de galerii de artă. Vin din lumea întreagă. Toți vor să cumpere Coloana!

VIZITATORUL
Și n-o vindeți?

POEȚII I-III
Să vindem Coloana?!

VIZITATORUL
Dacă vor s-o cumpere alții, de ce nu? Nu e păcat de tot bănetul pe care l-ați băgat în ea?

POETUL I
În Coloana nesfârșită? Vă înșelați, stimate domn. Întâi și întâi, că n-a costat atât cât vă închipuiți dumneavoastră. Și în al doilea rând, vă pot asigura că, oricât ar fi costat, Coloana nesfârșită... n-are preț. E o capodoperă unică.

POET II
Ne face cinste. Și orașului nostru, și neamului întreg.

VIZITATORUL
Dumneavoastră sunteți tineri, nu plătiți impozite, ce vă pasă?
(Intră un reporter cu aparatul de fotografiat pregătit și începe să fotografieze groapa, din mai multe unghiuri).

POETUL II
Voiți să arătați deosebirea: cum era *înainte* și *după* ridicarea Coloanei? Interesant.

REPORTERUL *(îndreptându-și aparatul spre câmpie)*
Va să zică, dumneavoastră mai așteptați Coloana? Nu știți că s-a contramandat?

POET I
Nu s-a contramandat. S-a mai amânat o săptămână. Maestrul nu era mulțumit cum se turnase oțelul, acolo la...

REPORTERUL *(întrerupându-l)*
Dacă-ți spun *eu* că s-a contramandat, să mă crezi. Că sunt reporterul Nr. 1 pe țară. Tot eu am informat întâi despre... Despre chestia pe care o știți.

POETUL I
Aia era altceva, dar în chestia asta a Coloanei suntem și noi bine informați, căci suntem din Târgu-Jiu și cunoaștem pe Maestrul Brâncuși.

REPORTERUL *(fotografiind grupul)*
Poate la ora asta nici Maestrul Brâncuși nu știe. Dar o să afle, într-o zi, două...

POET III
Și de ce s-ar fi contramandat?

REPORTERUL
Regele.
(Tăcere glacială. Poeții se privesc între ei, speriați, deznădăjduiți).

PRIMUL PENSIONAR
Trebuie să fi avut și Majestatea Sa un motiv.

REPORTERUL
Sigur c-a avut. *(Grav)*. Dar ce credeați dumneavoastră, că o să se mute Regele aici, la Târgu-Jiu, ca să admire Coloana? *(arată groapa)*. Nu-i mai simplu s-o aducă la el, la Palat?

POETUL DIN CAPITALĂ
La Palat? La București?

REPORTERUL
Nu știu dacă va fi neapărat la București, deși acolo i-ar fi rostul, în Capitala Țării. Dar o aduce la unul din Palatele lui. *(Își încarcă aparatul)*. Ce să-i faci, dacă Suveranului îi place atât de mult Coloana? Spune că nu se mai satură privind-o. Și până acum n-a văzut decât fotografia machetei! Auziți, numai fotografia machetei, și totuși nu se mai satură... Și atunci, evident, când va fi gata o va aduce undeva pe aproape, unde va putea s-o privească în voie...
(Se depărtează puțin de grup ca să fotografieze câmpia).

POET I
Nu-mi vine să cred. Ar fi nedrept să fie așa. Maestrul Brâncuși a lucrat aici, la Târgu-Jiu, mai mult de un an de zile. Ar fi nedrept s-o ducă acum în altă parte..

POET II
A costat o groază de bani...

POET III
Sacrificii multe. Au murit nu știu câți copii...

VIZITATORUL
Se pare că n-ar fi adevărat, că asta e mai mult un fel de legendă... Ca să se vorbească de Coloană...

POET III
Insinuați că face parte din publicitatea organizată de gazetele din Târgu-Jiu?

VIZITATORUL
Nu insinuez nimic. Eu vă spun ce-am auzit.

POET III
Vă asigur că au fost sacrificii. Au murit copii, s-au pierdut.

POET I
Și ar fi nedrept ca acum, tocmai acum, când e aproape gata *(arată groapa)*, să ne ia Coloana!

POETUL DIN CAPITALĂ *(după ce se uită la ceas)*
Dar de ce-o fi întârziind, domnule, așa de mult? S-o fi culcat...

POET II
Maestrul nu se culcă niciodată joile după-amiaza. E știut.

POET III
E ziua lui de sindrofie...

SEMINARISTUL
Eu am auzit altfel. Am auzit că Patriarhul voia să-l convingă pe Maestrul Brâncuși să înalțe Coloana la Curtea de Argeș. Ca să fie, așa, ca un simbol...

POET II
Ce fel de simbol?

SEMINARISTUL

Așa, un fel de simbol al istoriei neamului și al Bisericii...

POET III *(încercând să pară destins)*

Circulă tot felul de zvonuri. Am citit undeva că ar fi fost mai bine s-o pună la Mărășești. Și tot așa, ca un simbol...

FUNCȚIONARUL

Da, ca simbol, la Mărășești ar merge...

(Din stânga intră o doamnă tânără, mai distinsă decât frumoasă, îmbrăcată cu o sobră eleganță. Se apropie de groapă, se pleacă mult ca să vadă cât e de adâncă, și apoi privește absentă în jurul ei).

POET I

Dar tocmai pentrucă este un simbol, trebuie să se înalțe aici *(arată spre groapă)*, la Târgu-Jiu, unde a fost concepută și înfăptuită...

POEȚI II ȘI III

Cu atâtea sacrificii...

REPORTERUL *(care se apropiase și auzise ultimele replici)*

Eroare. Tocmai pentrucă e un simbol...

POETUL DIN CAPITALĂ *(întrerupându-l)*

Dar, în fond, de ce trebuie să simbolizeze ceva? Coloana este o operă de artă. Maestrul Brâncuși este înainte de toate un artist, este un foarte mare sculptor.

DOAMNA

E cel mai mare sculptor al secolului. Și atunci, evident, orice face el, orice creiază, simbolizează ceva. Uitați-vă la groapa asta *(arată)*. Uitați-vă bine la ea, căci aici se va implânta, cimentată, Coloana. Nu vă ametește forța cu care se revelează simbolul? Nu simbolizează Coloana ceea ce dumneavoastră vă place să numiți condiția umană?

(Poeții, reporterul și seminaristul se apropie, se pleacă să privească fundul gropii).

POET I

Voiți să spuneți că fiecare din noi, într-o bună zi, vom sfârși într-o groapă ca asta?

DOAMNA

Atunci îți cer iertare, m-am înșelat. Credeam că ești poet.

POET I

Îmi place să cred că sunt.

POET II ȘI III

Genial, doamnă, poet genial!

DOAMNA

Dar unde ați mai văzut morminte săpate atât de adânc încât să cuprindă jumătate din Coloana *nesfârșită*? Căci dacă e nesfârșită *în sus*, trebuie să fie nesfârșită și *în jos*, sub pământ, nu e așa? Cine ar vrea să odihnească într-un asemenea mormânt *fără sfârșit*?

(În timpul ultimelor replici cei doi Pensionari, Vizitatorul și Funcționarul părăsesc scena. Se înțelege că discuția nu-i mai interesează).

POETUL DIN CAPITALĂ

Eu nu văd decât o groapă ca toate gropile, atât cât trebuie ca să se toarne cimentul și să se fixeze soclul Coloanei...

REPORTERUL

Dar dacă vă spun că n-o să se mai înalțe aici! Discutați degeaba...

DOAMNA

Ești și dumneata poet?

REPORTERUL

Nu. Eu sunt reporter.

DOAMNA

Ah, bine, atunci...

REPORTERUL

Reporter Nr 1 pe țară. Cel mai bine informat.

DOAMNA

Bine, asta e altceva...

REPORTERUL

Cum e altceva?

DOAMNA

Informațiile au și ele interesul lor. Dar aici, suntem între Poeți, discutăm lucruri esențiale...

REPORTERUL

Ce vă spun eu, e tot atât de esențial. Eu vă asigur că aici *(arată groapa)* nu se mai ridică...

POETUL DIN CAPITALĂ *(pierzându-și răbdarea)*

Dar oriunde s-ar ridica, aici sau la Palat sau la Mărășești, o să fie tot Coloana nesfârșită. Și atunci mă întreb de ce trebuie să simbolizeze condiția umană? Pentrucă pleacă dintr-o groapă și ajunge la Cer?

REPORTERUL

La 36 de metri.

DOAMNA

Știi că ai spus foarte frumos ultima frază? Trebuie s-o repeți și Maestrului, că are să-i placă *(arătând spre stânga)*. Spune-i-o acum, până nu-l confiscă alții.

POETUL DIN CAPITALĂ *(intimidat)*

Oh, nu, doamnă, vă rog...

(Grupul întreg — Poeții, Doamna, Seminaristul și Reporterul — se retrage încet spre dreapta scenei, ca să lase loc noilor veniți. Sunt vreo zece străini; după îmbrăcăminte, comportament și unele cuvinte răzlețe care se aud, majoritatea americani, germani și elvețieni. Doi interpreți, care sunt în același timp agenți de legătură sau consilieri ai diverșilor reprezentanți străini, traduc în șoaptă, cu gesturi sugestive, tot ce spune Brâncuși. Se ghicește că Brâncuși se amuză foarte sincer de ce se întâmplă în jurul lui; într-un anumit fel, este o sindrofie. Pe măsură ce se apropie de groapă, privesc în jurul lor și privesc câmpia — vizitatorii nu-și mai ascund dezamăgirea. Se uită unul la altul derutați, ca și când nu le-ar veni să creadă, vorbesc în șoaptă între ei, caută privirile lui Brâncuși ca să se convingă că nu li s-a făcut o farsă, asaltează pe interpreți cu întrebări, șoptite foarte aproape de ureche.

BRÂNCUȘI *(către unul din interpreți)*

Spune-le de ce-am ales locul acesta: pentrucă numai de aici se poate vedea Coloana așa cum urcă la Cer. Erau unii care voiau în Grădina Publică, dar m-am supărat. M-am supărat rău de tot. Acolo sunt arbori!, am strigat... Spune-le asta.

(Se fac imediat două grupuri, și interpreții rezumă în șoaptă).

BRÂNCUȘI

Spune-le cum m-am răstit la ei: Sunt pomi!, cum o să privești Coloana printre pomi? am strigat. *(Râde).*

(Vizitatorii clatină din cap, unii râd, alții comentează în șoaptă între ei. Un francez, care s-a separat de grup, privește exasperat spre câmpie).

FRANCEZUL *C'est incroyable! Incroyable...*

BRÂNCUȘI *(continuând să râdă)*

En effet! Incroyable! Vous avez raison. C'est incroyable!

INTERPRET I

Dar nu-i păcat de Dumnezeu, Maestre, să vină lumea până aici ca să vadă cum se înalță Coloana la Cer? Nu era mai bine la Paris?

FRANCEZUL

A Paris! Mais bien entendu, à Paris!

INTERPRET II

Sau la New York. Că uite, am cecul semnat — și dumneavoastră doar precizați suma. Oricare ar fi.

FRANCEZUL

Mais non, mais non! A Paris!

BRÂNCUȘI *(deodată serios)*

Nu merge nici la Paris, nici la New York, și nicăieri în altă parte. E făcută pentru locurile astea *(arată cu brațul câmpia)*. Numai aici o vezi că e infinită...

INTERPRET II

Dar o facem înaltă, Maestre. O facem cât vreți de înaltă. Ce-s treizeci de metri? O facem de trei sute, de cinci sute de metri!... Cât vreți dumneavoastră de înaltă.

BRÂNCUȘI

Dacă o fac mai înaltă, nu mai e nesfârșită. Spune-le asta. Și mai adaogă și dela dumneata...

(Face câțiva pași spre Poeți, care-l salută respectuos).

POET I

O să se mai amâne mult, Maestre?

BRÂNCUȘI *(în glumă, enigmatic)*

De câte ori o mai fi nevoie.

POET II *(arătând groapa)*

Dar tot aici o fixați, nu e așa, Maestre?

BRÂNCUȘI

Dar unde ai fi vrut? În Grădina Publică? Sau în fața gării? *(râde)*.

POET III

Circulă tot felul de zvonuri. Uite, bunăoară... *(caută cu ochii pe reporter, care, după ce luase multe fotografii, dispăruse spre dreapta îndată ce văzuse pe Brâncuși că se apropie de grup)*. Era cineva aici, care spunea că... *(ezită)*.

BRÂNCUȘI

Ce spunea?

(În acea clipă Doamna se apropie de Brâncuși).

DOAMNA

Bonjour, Maître! Vous ne me reconnaissez pas? On s'est rencontré à Paris, chez les...

BRÂNCUȘI *(care a privit-o fix, cercetător)*

Parcă îmi amintesc ceva. Dar vag, vag de tot...

DOAMNA

E drept, au trecut câțiva ani de-atunci. Și la vârsta mea, câțiva ani, Maestre, pot însemna foarte mult *(râde)*.

BRÂNCUȘI

La vârsta dumitale? *(râde cu poftă)*.

DOAMNA

Vai, Maestre, cum vă recunosc! Așa râdeați și în seara aceea, când, nu mai știu à propos de ce, vă spuneam că sunt savantă, frumoasă și deșteaptă foc. Și dumneavoastră, Maestre, puțin malițios, dar drăguț, foarte drăguț, m-ați întrebat: dar de ce spuneai că ești frumoasă?... Nu vă mai aduceți aminte? *(către Poeții care se adunaseră în jurul lor)*. Evident, nu-și mai aduce aminte! *(Poeții râd, încurcați)*.

BRÂNCUȘI *(continuând s-o privească)*

Și când spuneai că ne-am întâlnit la Paris?

DOAMNA

Acum trei ani, Maestre. În 1934. Și tot atunci, în seara aceea, v-am întrebat dacă ați accepta să mă învățați să dansez. Și, cu multă bunătate, mi-ați răspuns: Eu? Dar eu sunt sculptor, *numai* sculptor!

BRÂNCUȘI

Ah, da, acum îmi aduc aminte *(după o pauză)*. Era o noapte cu lună *(râde enigmatic)*. Mă, mă, mă, câte se mai pot întâmpla pe lumea asta!

DOAMNA

Dar, dacă-mi dați voie, aș vrea să vă prezint un tânăr Poet din Capitală. A

venit special ca să vă întâlnească. *(Poetul se apropie timid, își spune numele în șoaptă și strânge mâna lui Brâncuși)*.

BRÂNCUȘI

Îți spun dela început că nu dau interviuri. Și să nu mă întrebi de unde i-am găsit *(arată către grupul de vizitatori străini)*, cum au ajuns aici, că nu știu. Nu e zi lăsată dela Dumnezeu ca să nu bată la poartă. Dar bat degeaba, pentrucă nu le deschid. Nu primesc decât Joia.

INTERPRET I

Dar nu-i păcat de Dumnezeu, Maestre!

BRÂNCUȘI *(ca și când nu l-ar fi auzit)*

Numai Joia după-amiaza. E ziua mea de sindrofie.

INTERPRET II

Au primit încă o telegramă dela New York. Au primit-o azi dimineață, dar nu mi-au arătat-o decât adineaori. Acceptă orice condiție. Iar despre sumă, v-am spus, suma o fixați dumneavoastră...

INTERPRET I

Dar nu e vorba numai de bani. Înainte de toate, importă locul. Și ce loc mai important decât Parisul?!

BRÂNCUȘI

Evident, evident. Și Parisul, și New Yorkul, și Târgu-Jiu, toate locurile sunt importante, dacă știi ce să faci cu ele *(zâmbind enigmatic)*. Și *cu* ele, și *prin* ele...

DOAMNA

Dar India, Maestre?

BRÂNCUȘI

Mai ales India *(după o pauză)*. Dacă știi ce să faci acolo... *(adresându-se celor doi interpreți)*. Explicați-le cum are să fie. Porneşte de-aici *(arată groapa)*, din ciment, și e toată din oțel — și se înalță, se înalță până n-o mai vezi...

(Interpreții explică celor două grupuri).

DOAMNA

Cum spune și poetul nostru: dintr-o groapă ajunge până la Cer.

POETUL DIN CAPITALĂ *(timid)*

Era, de fapt, o întrebare. Vă întrebasem de ce este coloana un simbol al condiției umane.

BRÂNCUȘI

Dar cine spune asta?

DOAMNA

Eu *(râde)*. Eram între Poeți și, evident, discutam simbolismul Coloanei.

POETUL DIN CAPITALĂ *(prinzând curaj)*

Dumneavoastră ce credeți, Maestre? Este sau nu este, Coloana, un simbol al condiției umane?

BRÂNCUȘI *(ridicând din umeri)*

Nu mă întreba pe mine. Eu v-am făcut Coloana ca să vă amintească că drumul spre Cer e greu, e anevoios. Nu poți ajunge acolo zburând, ca pasările. Trebuie să urci. Și orice urcuș e greu; uneori urci cu mâinele și cu picioarele...

INTERPRETUL I *(apropiindu-se și îndrăznind să-l întrerupă)*

Domnii vor să vă mulțumească, Maestre, și să vă salute, să vă spună rămas bun. Trebuie să treacă pe la hotel, să-și ia valizele...

BRÂNCUȘI *(întorcându-se spre grupul de vizitatori străini și salutându-i cu mâna)*

Spune-le că mi-a făcut multă plăcere să-i cunosc *(continuând să-i salute cu mâna)*. *Au revoir, au revoir. Et merci d'être venus! Good-bye!*

(Câțiva se apropie să-i strângă mâna. Se aud frânturi de fraze în diferite limbi).

Good-bye!

INTERPRETUL II

Noi ne mai vedem, Maestre, la inaugurare.

INTERPRETUL I

Poate ne mai vedem și înainte...

BRÂNCUȘI *(continuând să strângă mâini)*

Ne mai vedem, desigur. Ne mai vedem. *(Întorcându-se brusc către Poetul din Capitală)*. Nu știu dacă înțelegi ce vreau să spun, când spun că orice urcuș e greu...

POETUL DIN CAPITALĂ

Voiți să spuneți că orice creație implică un mare efort...

BRÂNCUȘI

Un *foarte mare* efort, tinere! Muncă, muncă, trudă, renunțare. Nu te poți înălța altminteri.

POET I

Deci, pentru dumneavoastră, Maestre, efortul, munca, urcușul, cum spuneți, urcușul pe care-l simbolizează Coloana, nu se referă numai la creația artistică, ci caracterizează condiția umană în general, nu e așa?

BRÂNCUȘI

Eu nu spun condiția umană în general, dar despre asta e vorba. Către Cer, omul trebuie să urce pe jos, cu picioarele lui...

DOAMNA

Să urce pe jos, cu picioarele și chiar cu mâinile lui, pe o Coloană ca asta. Și de unul singur, căci Coloana e îngustă. Cu alte cuvinte, nu te apropii de Cer urcând dela un etaj la altul, cum au crezut oamenii că se pot urca, atunci când s-au apucat să clădească Turnul Babel...

BRÂNCUȘI *(surprins)*

Dar ce ți-a venit să vorbești de Turnul Babel? Ce-are de-aface Coloana nesfârșită cu Turnul Babel?

DOAMNA

N-are nimic de-aface, Maestre. Sunt două lumi cu totul separate. Dar și cei care clădeau Turnul Babel voiau să ajungă la Cer. Greșala lor era, însă, că ei credeau că se poate ajunge urcând ca pe o șosea de munte, în serpentină, și urcând cu zecile și cu sutele deodată...

BRÂNCUȘI

La asta nu m-am gândit... Dar, cum spuneai, sunt două lumi cu totul separate.

POETUL DIN CAPITALĂ *(adresându-se Doamnei)*

Și atunci, Turnul Babel nu poate simboliza condiția umană?...

DOAMNA *(râzând)*

Răspundeți-i, Maestre, răspundeți-i dumneavoastră.

BRÂNCUȘI

Eu cu Turnul Babel nu vreau să am nimic de-aface... *(Către Poeți, lapidar, enigmatic)*. Dar să știți că în afară de muncă nu prea sunt multe altele de învățat. Dela cel mai mare meșter eu n-am putut afla decât atâta: să te ferești de artistul care se plânge că muncește prea mult — dar să-ți fie frică de acela care, dacă a făcut ceva desăvârșit, crede că nu se mai poate întrece!... *Să vă fie frică!*... Și-acum, haideți acasă că s-a întunecat...

(Salută cu mâna grupul întreg și pornește spre stânga. Doamna se îndreaptă încet, visătoare, spre dreapta. Poeții se privesc câtva timp între ei, nehotărîți).

POET I

Interesant, foarte interesant...

POET III

Și de fapt, tot aici are s-o ridice.

POET II *(întrerupându-l)*

L-ați văzut pe reporter? Parcă ar fi intrat în pământ.

SEMINARISTUL

Și dacă totuși o fi adevărat?

POET III

Dar atunci de ce a luat atâtea fotografii? Dacă nu se mai ridică *aici (arată)*, de ce-a fotografiat-o de atâtea ori?

(Grupul se îndreaptă încet spre stânga).

POETUL DIN CAPITALĂ

Aș avea ceva material pentru un interviu. Dar spunea că nu dă interviuri, și mă întreb ce va spune dacă va...

POET II *(întrerupându-l)*

Nu va spune nimic. Maestrul nu citește ziare nici reviste. Publică fără grijă. Poți să aduci vorba și despre noi... Așa, în legătură cu Coloana...

(Scena rămâne câtva timp goală. Lumina a scăzut. Doamna intră din dreapta, își ridică gulerul pardesiului ca și cum s-ar fi făcut frig și se apropie de groapă. Se apleacă și ia o mână de pământ. Păstrează câtva timp pământul în palmă, apoi începe să-l zvârle, puțin câte puțin, în groapă. Brâncuși intră repede din stânga, ca și cum i-ar fi fost teamă să n-o mai găsească).

BRÂNCUȘI

Te-am căutat a doua zi de dimineață sub butoi. Te-am căutat și în grădină. Te-am căutat peste tot. Plecaseși.

DOAMNA

Vă rog să mă iertați, Maestre, dacă am plecat așa, fără să vă mulțumesc, fără să-mi iau rămas bun... *(râzând)*. Ați văzut ce politicoși sunt directorii de muzee, și proprietarii de galerii, și negustorii de opere de artă... Au venit toți să vă salute.

BRÂNCUȘI *(privind-o lung)*

Te-ai schimbat mult în două, trei luni...

DOAMNA

Am fost tot pe drumuri, Maestre. Am fost și la Paris... Mă plimbam serile prin fața atelierului din Impasse Rossin...

BRÂNCUȘI

Și azi de ce-ai venit? Ți-era teamă că nu am terminat Coloana? Am terminat-o. E gata. O toarnă acum în oțel, la Turda.

DOAMNA

Aflasem că ați terminat-o, Maestre. Aflasem, deasemenea, că s-a amânat din nou inaugurarea. Și atunci am venit să văd cum arată locul *(întinde brațul spre câmpie)*. Ce bine l-ați ales!... Și oțelul, Maestre, oțelul din care se toarnă Coloana, ce bine l-ați ales! Singurul oțel care va rămâne inocent până la sfârșitul lumii...

BRÂNCUȘI

Tu ai ceva pe suflet. Și tot la lucrul acela te gândești... Ca și în noaptea aceea, când voiai cu orice preț să afli ce am de gând să fac eu în India... *(zâmbește)*. Și până la urmă, tot n-ai aflat!

DOAMNA

E adevărat, Maestre? Așa credeți, că voiam cu orice preț să aflu cum o să construiți monumentul din Indor?

BRÂNCUȘI

Tot pe lângă monument, tot pe-acolo te învârteai...

DOAMNA *(râde)*

Vai, Maestre, ce tânăr ați rămas! Cum vă poate păcăli oricine. Până și un copil vă poate păcăli... Ca să vă spun adevărul, Maestre, mă interesa India pentrucă India, și monumentul din Indor, vă interesa pe dumneavoastră. Vă «interesa», e puțin spus: de fapt, vă obseda... Dar eu mă tot gândeam la Coloană, mă întrebam ce se întâmplă cu Coloana.

BRÂNCUȘI

Ei, acum liniștește-te, că ai văzut, am terminat-o!

DOAMNA

Știu, Maestre, și niciodată n-o să ghiciți cât am fost de fericită când am aflat. Și n-am fost numai eu fericită. O lume întreagă, Maestre, o lume întreagă... Și acum vine rândul Muntelui...

BRÂNCUȘI

Nu ți-am spus că tot pe lângă el te învârtești...

DOAMNA

Acuma, da, Maestre. Acum, că se toarnă în oțel Coloana...

BRÂNCUȘI

Nu prea înțeleg ce vrei să spui...

(Doamna îl privește lung, zâmbind trist, și apoi scutură ultimele fire de pământ în groapă).

BRÂNCUȘI

Și nu înțeleg nici de ce, de când am venit, tot te joci cu țărâna. Lasă țărâna în pace! Eu sunt dela țară, știu ce-ți spun: nu te juca cu țărâna, las-o în pace!..

DOAMNA

Îmi adusesem aminte de ce spunea adineaori Poetul despre condiția umană, că pleacă dintr-o groapă și ajunge la Cer. El spunea asta în legătură cu simbolismul Coloanei, dar e tot una. Mă gândeam la «condiția umană», cum îi spun Poeții, și fără să vreau mi-am afundat mâna în țărână. Poate simțeam nevoia să mă apropii din nou de Mama Pământ... *(Brusc, cu un alt ton)*. Dar s-a făcut târziu, Maestre. Trebuie să plec. Să nu pierd ultimul tren.

BRÂNCUȘI

Haide, că te conduc eu la gară.

DOAMNA

E adevărat, Maestre? Mă conduceți la gară? Nici nu știți cât de fericită mă faceți! Câte n-am să povestesc mai târziu: Cu Maestrul Brâncuși, noaptea, pe străzile pustii, și umblând din ce în ce mai repede, căci ne grăbeam, ca să pot prinde ultimul tren! *(Îl privește cu fervoare)*. Ultimul tren, Maestre!

BRÂNCUȘI

Ultimul, din noaptea asta. Căci o să mai vii, nu e așa? O să vii în două, trei săptămâni, în două, trei luni, la inaugurare.

DOAMNA

Oh, Maestre, cine știe unde am să fiu în două, trei săptămâni! Și ce să caut eu la inaugurare? Când toate s-au încheiat, toate au ieșit bine, și acum vine răsplata, și odihna, și gloria — ce să mai caut și eu? Nu mi-e deajuns că aud dela alții despre toate astea? *(Se apropie de el)*. Dar acum, când începe noaptea și se lasă frig, îmi place să știu că o să vă așezați acolo, pe scăunașul de lemn, de lângă vatră, și ca în fiecare noapte o să vă gândiți la Munte, și la monumentul din Indor...

BRÂNCUȘI *(râzând)*

Nu ți-am spus eu că tot pe-acolo te învârtești?!

DOAMNA *(privindu-l deodată cu gravitate)*

Oh, Maestre, ce fericită aș fi să nu mai mă învârtesc tot pe-acolo! Să știu că veți fi din nou vrăjit de India ca acum trei, patru luni. Și că n-o să vă mai mulțumiți, ca până acum, să visați la Monument, ci o să începeți să-l lucrați.

BRÂNCUȘI *(nerăbdător)*

Nu-i purta tu de grijă Monumentului! Ți-am spus că-l am întreg *în minte*. Și într-o bună zi am să-l fac!

DOAMNA

Atunci, Maestre, ce mai așteptăm?... Eu am un biet tren de noapte, și trebuie să-l prind, căci e ultimul tren. Dar Constantin Brâncuși are o viață întreagă înaintea lui. Nu i-a venit încă timpul să se grăbească, să se gândească la ultimul tren... Dar să știți, Maestre, că Daedalus nu ne așteaptă.

BRÂNCUȘI *(râzând)*

Oh, câte zile fripte mi-ai făcut, toată toamna asta, cu Daedalus al tău! De unde oi fi scornit tu poveștile acelea cu labirintul și tot ce-a mai urmat?!

DOAMNA *(zâmbind)*

Le ghiceam în mintea dumneavoastră, Maestre, și vi le povesteam ca să vi le reamintiți... Și acum văd că le-ați uitat din nou... *(cu gravitate)* Dar să știți că el nu ne așteaptă, Maestre. Lucrează zi și noapte, în inima Muntelui, în labirintul lui. Și ne-a luat-o de mult înainte.

BRÂNCUȘI

Cine a luat-o înainte? Și cine zici că nu ne așteaptă?

DOAMNA

Nimeni nu așteaptă, Maestre. Aici, pe pământ, nu așteaptă nimeni.

BRÂNCUȘI

Te gândești la tren. Tot ți-e frică să nu scapi ultimul tren. Atunci, liniștește-te. Ai să-l prinzi, îți spun eu. Cunosc orariul pe dinafară.

DOAMNA

E adevărat, Maestre? E adevărat că nu înțelegeți?

BRÂNCUȘI *(surprins)*

Ce să înțeleg?

DOAMNA

Că *nu există* ultimul tren? Că numai după ce îl pierdem descoperim că a fost ultimul — dar atunci e prea târziu!... Cum s-ar putea întâmpla cu mine în noaptea asta...

BRÂNCUȘI

Dacă ți-am spus că ai să-l prinzi!

DOAMNA

Cum se va întâmpla cu fiecare din noi într-o zi. Chiar și cu Constantin Brâncuși. Dar asta o să fie târziu, Maestre. Foarte târziu... Dar de ce, Maestre, de ce nimeni nu poate spune despre nimeni altcineva că *lui* nu i se va întâmpla niciodată? De ce?

BRÂNCUȘI

Eu știu la ce te gândești tu, dar nu-ți răspund.

DOAMNA *(luându-i brațul și pornind încet spre stânga)*

Să nu răspundeți, Maestre, să nu răspundeți niciodată! Oricine v-ar întreba, oricum v-ar întreba, să nu răspundeți! Dacă bănuiți că vă întreabă de ultimul tren, să nu răspundeți! Oricine o fi!

Cortina

După aproape 20 de ani. Noaptea de 15-16 Martie 1957. Scena este aproape aceeaşi din Actul II. Coloana se înalţă în planul al doilea, către stânga. Nu i se vede vârful. Salcâmul a crescut mult în douăzeci de ani. I se ghicesc mugurii. La ridicarea cortinei se zăresc, foarte departe, câteva case şi o stradă luminate electric. Luminile se vor stinge treptat către mijlocul actului. Noapte clară de primăvară timpurie. Lumină de lună, care dă Coloanei un luciu aproape fosforescent. În primul plan, pe dreapta, o bancă de lemn.
La ridicarea cortinei, Fata se desprinde încet dintr-o zonă de umbră, pe stânga. Pare de aceeaşi vârstă ca în Actul I şi este îmbrăcată la fel. Puţin timp în urmă Brâncuşi intră din dreapta, înaintând anevoie, şchiopătând. Înfăţişarea pe care o avea în ultimele luni de viaţă. Pare foarte obosit. Când se aşează pe bancă, oftează şi rămâne cu privirile pironite pe Coloană. Dar la răstimpuri oboseala dispare, replicile vor avea timbrul bărbătesc din 1937 şi va râde aproape cu aceeaşi forţă şi sănătate ca atunci. Când dă cu ochii de Fată, nu pare surprins şi figura i se luminează.

FATA *(apropiindu-se, mai mult şoptind)*
Maestre! Nu mai mă recunoaşteţi, Maestre?

BRÂNCUŞI
Bată-te să te bată, tot aicea eşti? *(o priveşte clătinând din cap)*. Şi parcă iar ai întinerit... Sau poate mi se pare mie, că dela o vreme nu mai văd atât de bine...

FATA
Vi se pare, Maestre. Nimeni nu întinereşte.

BRÂNCUŞI
Ei vezi, câte lucruri mă înveţi tu pe mine! *(râde)*. Tu, nu ştiu ce-oi face, dar eu am îmbătrânit. Dacă merg pe 82 de ani...

FATA
Mulţi înainte, Maestre!

BRÂNCUŞI
Ei, bată-te să te bată, asta-mi place, mulţi ani înainte la vârsta mea! Se apropie ziua, domnişoară. Sau noaptea, cum o vrea Dumnezeu să aleagă...

FATA
Să-l lăsăm să aleagă, Maestre, şi să nu ne mai gândim *(face un pas spre el)*. *Nu vă mai gândiţi*, Maestre!...

BRÂNCUŞI
Îmi place de tine că nu te-ai schimbat! Parcă ai fi ca atunci, când ai ieşit de sub butoi! *(râde)*.

FATA
Cum vă aduceţi aminte de toate, Maestre!

BRÂNCUŞI
Nu chiar de toate... Dar, ce vrei, sunt bătrân. Şi sunt obosit. Mă simt foarte obosit... Uite, chiar în clipa asta, parcă mă simt mai vlăguit ca niciodată. *(priveşte, parcă speriat, Coloana şi încearcă să se scoale de pe bancă)*.

FATA *(făcând încă un pas şi oprindu-se chiar în faţa lui)*
Nu-i nimic, Maestre! Trece, o să vedeţi cât trece de repede... Aduceţi-vă aminte cât eraţi de obosit acum câţiva ani, atunci când aţi căzut şi v-aţi rupt femurul şi aţi fost internat la spitalul Foch din Suresnes! Şi atunci vă simţeaţi foarte obosit, şi pe urmă, aţi văzut, v-aţi revenit.

BRÂNCUŞI *(surprins)*
Dar de unde ştii tu de spitalul din Suresnes?

FATA
Cine nu ştie? A aflat toată lumea.

BRÂNCUŞI *(căutând cu ochii în jurul băncii)*
Şi mă întreb unde am pus bastonul, că de-atunci umblu în baston...

FATA *(precipitat, ca şi cum ar fi vrut să ascundă ceva)*
Nu-l mai căutaţi, Maestre! L-aţi lăsat pe undeva. Îl găsim noi mai târziu.

BRÂNCUŞI
N-aveam unde să-l las, că am venit deadreptul aici... Aşi fi vrut să mă duc întâi la Hobiţa, la mine în sat... Dar nu mai am pe nimeni acolo... Am venit aici, să mai privesc odată Coloana... *(Dă să se ridice)*.

FATA *(punându-i mâna pe umăr)*
Staţi aşa, Maestre, că de-aici o priviţi mai bine. De pe banca aceasta, se vede cel mai bine.

BRÂNCUŞI *(cu ochii pe Coloană)*
E adevărat că se vede mai bine... *(întoarce capul spre Fată, zâmbind)*. Doctorii voiau să mă interneze iar, într-o clinică. Spuneau că mă pot îngriji mai bine într'o clinică, şi poate aveau dreptate. Ce vrei, sunt bătrân. Şi sunt şi bolnav. Inima, rinichii... Dar le-am spus *(încearcă să râdă)*: Aduceţi-mi Coloana, şi până mâine dimineaţa nu mai am nimic!

FATA
Foarte bine le-aţi răspuns! Şi-o să vedeţi, mâine, poimâine, o să vedeţi, o să vă simţiţi din nou bine.

BRÂNCUŞI
Cum o vrea Dumnezeu. Dar bine că am putut ajunge până aici. N-am mai văzut Coloana din 1938, de când am înălţat-o. Am o fotografie mare, mare de tot, în atelier... Dar ce se compară...

FATA
Câte n-am mai auzit vorbindu-se despre fotografia asta!... Şi pe câţi nu i-am întrebat: dar nu vi se părea că e oarecum stingheră, fotografia Coloanei, fără perechea ei?... Uneori spuneam fără *replica* ei... Evident, nu înţelegeau. N-aveau cum să ştie că eu mă gândeam la Monumentul din Indor...

BRÂNCUŞI *(încercând să râdă)*
Tu ai ceva cu Monumentul din Indor... De câte ori ne întâlnim, tot de el aduci vorba.

FATA *(cu fervoare)*
Dar dumneavoastră, Maestre? Câţi ani *numai la el* vă gândeaţi, şi, chiar atunci când nu-i pomeneaţi numele, numai de Monument vorbeaţi?

BRÂNCUŞI *(interesat deodată, prinzând puteri)*
Dar de unde ştii tu toate astea? Ai fost la Paris?

FATA
Nu, Maestre. Aş fi vrut, dar n-am apucat să ajung până la Paris... Dar aflam dela prieteni, din ziare... Adică, mai precis, eu ghiceam din ce citeam, din ce mi se povestea, că dumneavoastră tot la Monument vă gândeaţi.

BRÂNCUŞI
E adevărat. Ai ghicit bine... Atâţia ani, nu mă puteam gândi la altceva. Şi s-a aflat. Nu ştiu cum au făcut, pentrucă eu nu prea vorbeam de asta, dar au aflat. Şi au început să vină să mă întrebe... Odată au dat buzna peste mine, în atelier, o sumă de tineri. Nu-i cunoşteam. Mulţi erau străini. Americani, Suedezi, Mexicani. Spuneau că veniseră *să afle*...

(Scena se cufundă în întunerec. Câteva secunde în urmă, în zona de lumină a unui reflector, Brâncuşi, aşa cum era cu vreo 12-13 ani mai

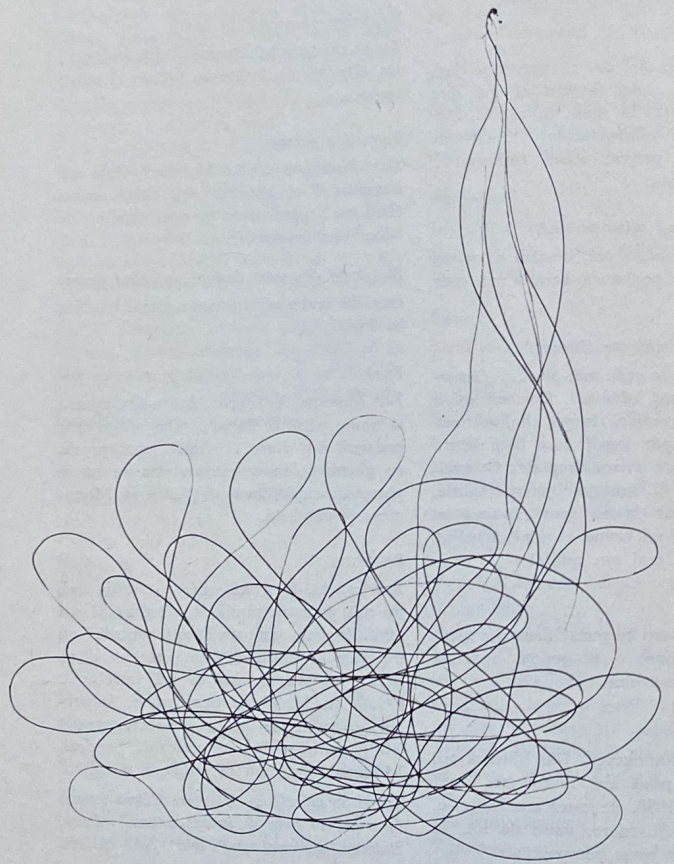

înainte, înconjurat de tineri. Câțiva vorbesc între ei gesticulând, alții se adresează lui Brâncuși, dar nu se aud decât cuvinte izolate).

BRÂNCUȘI *(ridicând brațul)*

Stați! Potoliți-vă. Nu vorbiți toți deodată, că nu mai înțeleg nimic! *(către un tânăr de lângă el)*. Spune dumneata întâi. Spuneai că ați venit să aflați. Ce vreți să aflați?

TÂNĂRUL *(timid)*

Întâi și întâi, ne-ar fi interesat să vedem...

ALTUL *(întrerupându-l)*

Nu numai să vedem ce lucrați acum, dar mai ales să ne spuneți în ce sens...

ALTUL *(întrerupându-l)*

Să ne ajutați să înțelegem...

BRÂNCUȘI *(zâmbind)*

Ce-aș putea să vă spun mai mult decât v-am spus până acum? Ce-am spus, bunăoară, făcând Coloana?

TÂNĂRUL I

Ați făcut Coloana, dar ați lăsat-o acolo, în România, și noi n-o putem vedea. Faceți *alta*, pentru noi!

BRÂNCUȘI

Alta nu mai pot face. Și nici nu trebuie...

TÂNĂRUL II

Faceți *altceva*. Pentru noi, tinerii din ziua de azi. *Altceva*, cu *alt* sens, alt simbol...

TÂNĂR III

Cine mai crede, astăzi, că se poate înălța până la Cer?

TÂNĂR IV

Pe cine mai interesează, *astăzi*, Cerul?

BRÂNCUȘI *(zâmbind, amuzându-se)*

Dar voi, când sunteți fericiți, unde vă uitați? Nu vă uitați la Cer?

TÂNĂR I

Ne uităm și noi la Cer, dar *altfel*.

TÂNĂR III

Și nu vrem să ne înălțăm atât de sus.

UN STRĂIN *(cu brio)*

Nu ne mai ispitește ascensiunea, *Maestro!* De aceea vrem altceva.

BRÂNCUȘI

Atunci ne potrivim. Căci și eu, toată viața, numai asta am făcut: *altceva*.

TÂNĂR IV

Dar faceți și pentru noi. Ați făgăduit că o să construiți un Monument în India pentru *toți oamenii*...

TÂNĂR II

Pentru toți oamenii, din *toate* timpurile.

BRÂNCUȘI

Dar Măiastra? Dar Coloana? Așa le-am făcut: pentru toți oamenii, din toate timpurile.

TÂNĂR I

Știm, *Maître*, știm — și de aceea le admirăm, și ne inspiră...

ALTUL *(întrerupând)*

Și le imităm pe cât ne ajută puterile.

TÂNĂR IV

Dar vrem și altceva, ceva *nou*, pentru noi, cei de azi și din toate timpurile.

UN STRĂIN

Așa cum ați făgăduit să faceți în India...

BRÂNCUȘI

Niciodată n-am făgăduit nimănui, nimic.

UN STRĂIN *(cu brio)*
V-aţi făgăduit-o dumneavoastră, *Maestro!* Aşa aţi spus. Aţi mărturisit de mai multe ori că v-aţi făgăduit să creiaţi opera pe care nu îndrăzneşte nimeni să şi-o închipuie...

TÂNĂRUL II
Dar nouă ne place să ne închipuim că va fi pentru noi, că va fi *opera noastră*...

TÂNĂR III
Şi atunci — de ce în India? De ce n-o faceţi aici, pentru noi toţi?...

FATA *(apărând din întunerec)*
Spuneţi-le, Maestre, *ce* o să faceţi şi *cum* o să faceţi. Vorbiţi-le de Daedalus...

CÂŢIVA TINERI
Daedalus! Însfârşit!...

UN STRĂIN
Însfârşit, i-aţi pronunţat numele, *Maestro!*

TÂNĂR I
De când aşteptam să ne vorbiţi de el!

TÂNĂR IV
Daedalus!, singurul nume care este, pentru noi, simbol şi totodată model. Daedalus, *Maître!*

CÂŢIVA TINERI
Spuneţi-ne, vorbiţi-ne de el, de Daedalus!

BRÂNCUŞI *(descurajat, către Fată)*
Ce-aş putea să le spun? Aşa, ca să înţeleagă...

FATA
Vorbiţi-le de labirint. Spuneţi-le cum aţi răspuns labirintului.

TÂNĂR I
E adevărat? I-aţi răspuns, Maestre?

TÂNĂR II
Dacă i-aţi găsit răspunsul, înseamnă că i-aţi descifrat misterul. Şi atunci...

TÂNĂR III *(întrerupându-l)*
Spuneţi-ne cum aţi făcut, cum aţi reuşit să-l descifraţi!

ALTUL
De aceea am venit: să ne explicaţi, să ne luminaţi.

BRÂNCUŞI
Numai Monumentul are să vă poată învăţa şi lumina. Şi într-o zi am să-l fac şi am să vi-l arat...

UN STRĂIN
Dar Daedalus, *Maestro*, şi labirintul? Cum aţi răspuns labirintului?

TÂNĂR IV
Aţi făcut altul în loc?

TÂNĂR I
Seamănă sau nu seamănă?

BRÂNCUŞI *(zâmbind)*
Asta rămâne deocamdată un secret al meu. Dar, dacă vreţi, vă dau cheia — şi unii din voi vor dezlega singuri enigma.

UN STRĂIN
Nu e o enigmă, *Maestro*, şi nici un secret. E o taină.

ALTUL
Un mister. Labirintul este cel mai profund mister...

TÂNĂR IV *(întrerupându-l)*
Şi totuşi singurul care poate fi înţeles.

TÂNĂR II
De aceea ne pasionează: este şi în afara şi înlăuntrul nostru.

TÂNĂR IV *(întrerupându-l)*
... Şi atunci, evident, cât timp nu înţelegem misterul, ne rătăcim.

UN STRĂIN
Daţi-ne cheia, *Maestro!*

BRÂNCUŞI
Nu pot *descrie* Monumentul, aşa că nu vă pot arăta cum am răspuns lui Daedalus. Dar dacă am să vă spun că în labirint, ca şi în Monumentul din Indor, nu se poate intra decât *coborînd întâi sub pământ*, şi că, în labirint ca şi în Monumentul meu, trebuie să pătrunzi *singur* ca să poţi ajunge până în centru, la lumină — şi dacă aveţi şi imaginaţie, atunci veţi ghici *cum* i-am răspuns lui Daedalus.

TÂNĂR I
O să ghicim, *Maître*, o să ghicim răspunsul.

BRÂNCUŞI
Ei bine, asta aştept şi eu: să văd cum o să ghiciţi.

TÂNĂR II
Dar când are să fie gata Monumentul?

TÂNĂR III
Când o să-l putem contempla, şi, mai ales...

TÂNĂR IV *(întrerupându-l)*
Când o să putem pătrunde în el?

UN STRĂIN
Căci suntem tineri, *Maestro*, şi vrem să-l cunoaştem *acum*, cât mai e timp şi cât mai putem înţelege.

ALTUL
Când se va întâmpla asta, *Maestro?*

BRÂNCUŞI *(întunecându-se)*
Toţi, toţi mă întrebaţi acelaş lucru: când are să fie gata? *Când?*... Parcă eu n-aşi vrea...
(După câteva clipe de întunerec, decorul dela începutul actului).

BRÂNCUŞI *(pe bancă)*
Parcă eu n-aş fi vrut...

FATA
Şi câte altele le-aţi fi putut răspunde, Maestre... Câte altele...

BRÂNCUŞI
Dar fiecare din ei îşi închipuie Monumentul aşa cum i-ar fi plăcut lui să-l facă dacă ar fi fost Constantin Brâncuşi *(râde)*. Şi când descopereau, din ce apucam să le spun, că Monumentul nu seamănă cu imagina pe care şi-o alcătuiseră ei, erau dezamăgiţi.

FATA
Nu era numai vina lor, Maestre. Căci nu le-aţi spus niciodată cum va arăta Monumentul. Şi atunci fiecare şi-l imagina din frânturi de conversaţie.

BRÂNCUŞI
Şi, cu toate acestea, ştiau destule lucruri. Nu-mi dau seama cum le aflaseră: poate dela prieteni...Dar mă pomeneam, aşa, că vin să mă întrebe într-o zi unul, în altă zi altul...
(Se repetă jocul de lumini. Brâncuşi, cu mâinile la spate, priveşte amuzat un tinerel îmbrăcat excentric)

TÂNĂRUL CRITIC
Aşa dar, *Maître*, intrăm unul câte unul, şi intrăm pe sub pământ, iar când pătrundem în Templu...

BRÂNCUŞI
Cine v-a spus că e un Templu?

TÂNĂRUL CRITIC
Toată lumea ştie că va fi un Templu. Evident, un Templu unic în felul lui, dacă nu poate intra decât un singur om deodată.

BRÂNCUŞI *(râzând)*
De fapt, dacă ar vrea, ar putea intra o sută, două, şi atunci ar fi într-adevăr un Templu.

FATA *(apărând din zona de întunerec)*
Explicați-i, Maestre, că s-ar putea să nu înțeleagă!

BRÂNCUȘI
Sunt sigur că nu înțelege.

TÂNĂRUL CRITIC
Știu ce este un templu.

FATA
Este locul unde se adună oamenii ca să se roage, să implore și să jertfească împreună.

TÂNĂRUL CRITIC
Mai sunt și alte definiții posibile.

BRÂNCUȘI
Ei bine, Monumentul meu nu se lasă prins de niciuna din definițiile pe care le cunoști.

TÂNĂRUL FILOZOF *(apărând din întunerec cu o carte în mână)*
Să căutăm în Larousse, *Maître*, să căutăm în Littré...

BRÂNCUȘI
Degeaba cauți, definiția Monumentului meu n-ai s-o găsești.

TÂNĂRUL FILOZOF *(izbucnind în râs)*
Glumeam, *Maître*. Cine mai caută astăzi definiții în Enciclopedii și Dicționare? De aceea eu venisem cu Poetul meu favorit. Dar cum îl știu pe dinafară, nu-l mai consult *(Bagă cartea în buzunar)*.
Să vă spun ce înțelegem noi prin Templu, Jacques și cu mine. Înțelegem acel loc din lumea noastră care n-a făcut niciodată parte din lumea noastră.

BRÂNCUȘI
Bine, voi sunteți poeți, sunteți filozofi, voi singuri înțelegeți ce spuneți... Dar Monumentul din Indor nu va fi un Templu, pentrucă cel care intră acolo nu vine nici să jertfească, nici să se roage. Vine ca să mediteze...

FATA
Explicați-le, Maestre.

BRÂNCUȘI
Sau, dacă preferați, să contemple.

FATA
Și este în așa fel construit încât cel care nu poate rămâne singur, cel care nu simte nevoia să mediteze, sau cel căruia îi e frică de el însuși, de adevăr și de Dumnezeu, *nu poate rezista*.

BRÂNCUȘI *(cu animație)*
Acesta e cuvântul potrivit: nu poate *rezista* și se întoarce repede afară, la lumină, și căldură.

FATA
Monumentul îl elimină, așa cum...

TÂNĂRUL FILOZOF *(întrerupând-o)*
Știu, știu. Cunosc exemplul clasic: așa cum orice organism elimină un corp străin. Bunăoară...

TÂNĂRUL CRITIC *(întrerupându-l)*
Dar de ce trebuie să intrăm pe sub pământ, *Maître*, de ce pe sub pământ și de unul singur?

BRÂNCUȘI *(râzând)*
Dar dumneata cum ai venit pe lume? N-ai venit singur? Și de unde ai venit?

FATA
N-ai venit din sânul Mamei-Pământ?

TÂNĂRUL CRITIC
Bine, asta a fost odată, la început. De ce să ne mai repetăm, fiecare, nașterea noastră exemplară din sânul Mamei-Pământ?

BRÂNCUȘI *(exasperat)*
Atunci n-ai înțeles nimic.. Inutil să mai continuăm... Nu înțelegeți.

FATA
Lăsați-mă pe mine să le explic, Maestre. *(Se întoarce către tineri)*. Dar nu ne naștem din nou în fiecare dimineață când ne deșteptăm din somn și din noapte? Și nu renaștem în fiecare primăvară? Și ne naștem din nou îndrăgostindu-ne, și iarăși din nou trezindu-ne dintr-o dragoste. Și...

TÂNĂRUL CRITIC *(întrerupând-o)*
Bine, bine, asta e cu totul altceva. Asta este o exegeză personală, pe care unii o pot accepta, dar alții o pot respinge. Pe noi ne interesează să-l ascultăm pe Maestrul Brâncuși, să aflăm interpretarea lui Constantin Brâncuși.

BRÂNCUȘI
Inutil să v-o mai repet, dacă nu înțelegeți.. Și, drept să vă spun, asta mă surprinde. Credeam că aveți imaginație, și văd că m-am înșelat. Mie nu-mi plac tinerii lipsiți de imaginație. Una la mână. Iar a doua la mână...

TÂNĂRUL FILOZOF
Și de ce trebuie ca...

BRÂNCUȘI
Nu mă întrerupe, pentrucă eu vorbesc rar, de câteva ori pe an, și atunci vreau să spun tot ce am pe suflet... A doua la mână: nu-mi place să stau de vorbă cu oameni care nu înțeleg că orice operă de artă este un instrument de contemplație.

FATA
Băgați bine de seamă: nu un *îndemn* la contemplație, ci un instrument.

TÂNĂRUL FILOZOF
Evident, evident, asta am înțeles. Dar ca să contemplăm, trebuie să *vedem*. Și de unde va veni lumina dacă Monumentul nu are nici porți, nici ferestre?

TÂNĂRUL CRITIC
Intrăm pe sub pământ, și pătrundem — unde? Nu-i mai spun Templu, că văd că nu vă place. Dar oricum i-așa spune, ajung undeva unde mă găsesc, și rămân, singur. Singur — în întunerec?

TÂNĂRUL FILOZOF
Într-o hrubă luminată, mistic, cu făclii? Sau va fi luminată electric?

BRÂNCUȘI *(care s-a amuzat nespus ascultându-i)*
De data asta nu mă pot supăra, pentrucă aceeași întrebare mi-au pus-o meșteri mari, arhitecți, artiști... De unde vine lumina, dacă Monumentul n-are nici poartă nici ferestre? Nu poate veni decât *de sus*, de deasupra.

TÂNĂRUL CRITIC
Adică?

BRÂNCUȘI
Monumentul nu va avea acoperiș.

TÂNĂRUL FILOZOF
Dar spuneați că va fi săpat în munte, adânc în inima Muntelui.

BRÂNCUȘI
Foarte adânc.

TÂNĂRUL FILOZOF
Atunci, dacă nu va avea acoperiș... Nu înțeleg. Va fi ca un fel de tunel?

BRÂNCUȘI *(râzând)*
Aș vrea să te văd meditând în fundul unei groape săpată în stâncă!...

TINERII ȘI FATA *(foarte curioși)*
Atunci?

BRÂNCUȘI
Aici e tot secretul... Nu va avea acoperiș, dar vor fi coloane, și între ele vor fi firide, și lumina Cerului va fi prinsă și filtrată...

TÂNĂRUL CRITIC

Nu înțeleg.

TÂNĂRUL FILOZOF

Eu înțeleg, dar nu pot vizualiza.

BRÂNCUȘI

Poate ți se pare doar că înțelegi... Dar gândește-te că dacă vreau să-i răspund lui Daedalus...

TÂNĂRUL CRITIC

Daedalus? Ce-are face Daedalus cu ce discutăm noi?

BRÂNCUȘI *(derutat)*

Dar nu mi-ați spus chiar voi, acum câtva timp, că Daedalus vă pasionează, că vă este simbol și model?

TÂNĂRUL CRITIC

Asta, cu simbolul și modelul, în orice caz, nu v-am spus-o noi...

BRÂNCUȘI

Bine, atunci erau alți tineri cam tot de vârsta voastră...

TÂNĂRUL FILOZOF

Asta, probabil, se petrecea acum câțiva ani, *Maître*. Se vorbea mult de Daedalus acum câțiva ani, când se descopereau romanele lui James Joyce. Dar azi, noi citim alți autori. Bunăoară...

BRÂNCUȘI *(întrerupându-l)*

Ce citiți voi, este altă poveste. M-ați întrebat de Monument, și eu încercam să vă spun că nu seamănă cu nimic din tot ce s-a construit până acum. Și nu seamănă, pentru că, creind Monumentul din Indor, eu răspund, de fapt, labirintului lui Daedalus.

FATA

Lăsați-mă pe mine să le explic, Maestre. Am să le explic dansând.

TÂNĂRUL CRITIC

Dansând? Asta ar fi interesant. Căci, într-adevăr, există multe dansuri labirintice. Să vedem cum ar arăta dansul Templului din Indor...

BRÂNCUȘI *(pierzându-și răbdarea)*

O să vedeți asta mai târziu... Dar pentrucă m-ați întrebat cum va fi luminat Monumentul, vă răspund: așa cum l-ar fi luminat și Daedalus, dacă în centrul labirintului nu s-ar fi aflat Minotaurul...

FATA

Lăsați-mă pe mine să le explic, Maestre. Vă aduceți aminte dela școală...

TINERII

De când învățam mitologia...

FATA

Vă aduceți aminte: în centrul labirintului era închis Minotaurul, și eroul, Theseu, s-a luptat cu el, l-a biruit, și l-a ucis...

BRÂNCUȘI

Ei bine, închipuiți-vă că în centrul labirintului nu s-ar fi aflat Minotaurul; închipuiți-vă că, ajungând acolo, Theseu sau oricare alt erou, oricine altcineva, ar fi avut o astfel de experiență încât s-ar fi trezit deodată față în față *cu el însuși*.

FATA

În loc de monstru mitologic, s-ar fi întâlnit *pe sine*.

BRÂNCUȘI *(stăpânindu-și nerăbdarea)*

Ei bine, dacă asta ar fi fost problema, cum ar fi luminat Daedalus un monument săpat în inima Muntelui? Labirintul lui, pe care-l construise ca să ascundă Minotaurul, nu era luminat. Dar Daedalus era meșter mare, meșter fără de pereche. Dacă ar fi vrut să construiască un Monument în al cărui centru te întâlneai cu tine însuți, cum l-ar fi luminat?

TINERII

Într-adevăr, cum?

BRÂNCUȘI

Tot ce vă pot spune, deocamdată, este că eu am găsit soluția.

TÂNĂRUL CRITIC

Arătați-ne-o și nouă, *Maître*.

BRÂNCUȘI

N-am cum să v-o arăt. O să înțelegeți soluția când veți vedea Monumentul.

TÂNĂRUL FILOZOF

Arătați-ne atunci măcar macheta.

BRÂNCUȘI *(întunecându-se)*

Când voi avea macheta, n-am să mai mă obosesc explicându-vă...

(Scena se cufundă pentru câteva clipe în întunerec, apoi decorul dela începutul actului)

BRÂNCUȘI *(așezat pe bancă)*

Vorbeam de oboseală, și iată, m-a ajuns. Mă simt foarte obosit.

FATA

Nu vă mai gândiți, Maestre!

BRÂNCUȘI *(căutând din nou bastonul cu privirile pe lângă bancă)*

Și nu știu ce-am făcut bastonul. Că adineaori îl aveam...

FATA

Nu-l mai căutați, Maestre. O să-l găsim noi mai târziu.

BRÂNCUȘI *(începând să-și revină)*

Mai târziu! Mai târziu! Așa-mi spuneam: am să găsesc mai târziu. *Mai târziu*...

FATA

Marele secret, Maestre? Sau ultimul amănunt care încă rezistă?

BRÂNCUȘI

Nici măcar nu mai era un secret. Căci îl aveam întreg aici, înapoia pleoapelor. Dar nu izbuteam să fac o machetă care să sugereze cât de cât concepția Monumentului. Orice schiță pe care o încercam, arăta *altceva*; uneori arăta ceva foarte frumos, dar nu era Monumentul... Începusem să am îndoieli... Îmi spuneam că am îmbătrânit și poate de aceea...

FATA

Poate de aceea nu mai pot creia ca altădată, nu mai pot exprima în materie ce *văd* înapoia pleoapelor...

BRÂNCUȘI

Trecea timpul. Îmbătrâneam. Îmi spuneam: poate e ultimul tren...

FATA

Și ultimul tren nu ne așteaptă. Nimeni nu așteaptă.

BRÂNCUȘI

Prietenii mai tineri încercau să mă încurajeze. Vorbeau de Tițian.

FATA

Geniul n-are vârstă, Maestre. Gândiți-vă la Tițian, la Tintoretto.

BRÂNCUȘI

Astea le știam și eu. Nu era vorba de asta...

FATA

Evident că nu era vorba de asta. Căci Tițian a continuat să creieze. Cât ar fi fost de bătrâni, toți artiștii de geniu au continuat să creieze. Și Brâncuși, numai Constantin Brâncuși să se mulțumească făcând còpii după propriile lui capodopere?

BRÂNCUȘI

Presimțeam de mult că nu mi-a fost ursit să construiesc *eu* Monumentul. Dar nu asta mă frământa.

FATA

Vor veni alţii, mai tineri, care au viaţa întreagă înaintea lor, şi vor găsi milioanele de care au nevoie, vor putea lucra zece, cinsprezece ani să înalţe Monumentul. Dar trebuie să ştie *ce voiam să fac* — trebuie să le arat macheta.

BRÂNCUŞI

Dar cum să arăţi macheta unui Monument care nu-şi poate dezvălui sensul, şi frumuseţea, decât numai după ce a fost construit în întregime? A fost destul de greu, şi mi-au trebuit mulţi ani până i-am dat de rost, a fost greu să răspund la prima întrebare: cum să fac, ca *spaţiul* şi *lumina* să te silească să te găseşti pe tine însuţi?

FATA

Va gândeaţi tot timpul la India, Maestre! Vă gândeaţi: cum aş putea, utilizând doar *spaţiul* şi *lumina*, cum aş putea sili omul să mediteze şi să se descopere pe sine, să se identifice, însfârşit, cu adevărata lui fiinţă, cu *atman*, să se recunoască drept ceea ce a fost dela început şi n-a încetat niciodată să fie?

BRÂNCUŞI

Mă gândeam la India, la *atman*, la Buddha, dar mă gândeam şi la altceva...

FATA

Cum izbutesc să *silesc* pe oricine ar pătrunde în Monument să se găsească pe sine?

BRÂNCUŞI

Şi mă gândeam ce noroc a avut Daedalus cu Minotaurul! Ce noroc, să nu ai decât problema asta: cum construiesc un Monument ca să ascund, să păzesc şi să asigur viaţa unui monstru? Nu era decât un singur răspuns posibil: Labirintul.

FATA

Fără problema luminii. Daedalus nu avea de rezolvat decât problema spaţiului.

BRÂNCUŞI

Pentru un meşter ca el, problemă uşoară...

FATA

Trebuia doar să ştie cum să utilizeze spirala în aşa fel încât să fie luată drept o volută...

BRÂNCUŞI

Începusem să-l invidiez, nu ca până atunci, pentru geniul lui, ci pentru norocul pe care-l avusese, dându-i-se să rezolve problema Minotaurului, numai asta: problema monstrului...

FATA

... Dar timpul trecea, Maestre, timpul trecea, şi Constantin Brâncuşi...

BRÂNCUŞI

Ei, tocmai asta voiam să-ţi spun acum. Constantin Brâncuşi îmbătrânise, dar mintea...

FATA

Geniul...

BRÂNCUŞI

Mintea lui rămăsese aceeaşi. Aceeaşi care plăzmuise Coloana... Într-o zi, acum vreo zece ani, am rezolvat brusc problema Monumentului. Am înţeles... Şi de-atunci, m-am detaşat de tot. Nu mai mă interesează decât *esenţialul*.

FATA

Dar şi mai înainte, tot esenţialul vă interesa, Maestre. (*Arătând Coloana*). Aţi fi putut-o înălţa dacă nu v-ar fi interesat exclusiv esenţialul?

BRÂNCUŞI

E adevărat... Dar de vreo zece ani, am trecut şi mai departe. Am înţeles mai în adânc... Şi când am înţeles *asta*, i-am invidiat pe poeţi, pe muzicanţi... Nici nu poţi bănui cât de mult i-am invidiat.

FATA

Cred că încep să înţeleg, Maestre.

BRÂNCUŞI

Ţi se pare, doar, că înţelegi... I-am invidiat pe poeţi şi pe muzicanţi pentrucă în operele lor ei au la îndemână un mijloc pe care noi, sculptorii, arhitecţii, pictorii, nu-l avem. Ei au la îndemână *tăcerea*... Când vor să spună ceva care nu poate fi spus în cuvinte sau sunete, ei îl *spun* introducând între cuvinte sau sunete *tăcerea*...

FATA *(neînţelegând)*

Şi atunci?

BRÂNCUŞI

Eu asta am căutat, douăzeci de ani. Şi când am înţeles că în arhitectură şi sculptură nu se găseşte ceva asemănător, n-am mai încercat să fac macheta Monumentului...

FATA *(derutată)*

Dar lumina, Maestre? Lumina?

BRÂNCUŞI *(zâmbind melancolic)*

Aşa am crezut şi eu... Douăzeci de ani, aşa am crezut: că dacă ştiu să utilizez lumina ca o a patra dimensiune... Evident că o pot utiliza ca o a patra dimensiune. Dar problema nu era asta. Problema era: pot obţine prin lumină ce obţin poeţii şi muzicanţii prin tăcere?

FATA *(cu fervoare, parcă s-ar fi pregătit să schiţeze mişcări de dans)*

Încep să înţeleg, Maestre, încep să înţeleg!

BRÂNCUŞI

Ţi se pare doar că înţelegi... Aşa mi s-a părut şi mie. Dar mă înşelam...

FATA

Şi totuşi, dacă ştii cum să transformi materia prin lumină, problema e aproape rezolvată. Căci, nu era asta problema, Maestre? Cum să arăt mai convingător transmutarea materiei prin lumină, în aşa fel încât să precipit metamorfoza spirituală a celui care pătrunde în Monument?

BRÂNCUŞI

Aşa am crezut şi eu, douăzeci de ani... Dar nu se poate dobândi prin lumină ceea ce muzica şi poezia obţin prin tăcere. Pentrucă tăcerea seamănă cu *nefiinţa* şi totuşi nu e *nefiinţă*, căci din ea se naşte sensul şi farmecul, magia, sunetelor care îi urmează, într-o melodie, într-un poem.

FATA

Întocmai după cum lumina se naşte din întunerec, din nefiinţă...

BRÂNCUŞI

Nu e acelaş lucru. Pentrucă întunerecul e într-adevăr *nefiinţă*, anulează definitiv lumina, nu îi sporeşte sensul şi frumuseţea, aşa cum face tăcerea cu sunetele care se nasc din ea...

FATA

Iertaţi-mă, Maestre!... De data aceasta, încep să înţeleg...

BRÂNCUŞI

Nu ştiu dacă, şi cât, ai înţeles. Dar ce voiam să fac eu în Indor nu se poate face *făcând!* Trebuia să fi înţeles asta de când l-am înţeles pentru întâia oară pe Buddha. L-am înţeles destul de târziu, dar, totuşi, atunci ar fi trebuit să înţeleg restul.

FATA

Că *absolutul* nu poate fi reprezentat în nicun chip, şi nici măcar sugerat?

BRÂNCUŞI

Spune-i, dacă vrei, absolutul. Eu nu-i spun în niciun fel.

FATA

Dar ceilalți, Maestre, ei ce-au înțeles când ați încercat să le explicați de ce nu trebuie făcută macheta?

BRÂNCUȘI *(încercând să râdă, trist)*

Ai să mă crezi? N-am vorbit cu nimeni despre toate acestea. Nu știam ce le-aș fi putut spune. Oricât le-aș fi explicat, ar fi crezut că, douăzeci și mai bine de ani, am urmărit o himeră...

FATA *(cu fervoare)*

Vă înșelați, Maestre, sunt sigură că vă înșelați! Ceva, cât de puțin, tot ar fi înțeles.

BRÂNCUȘI

Atunci ar fi fost și mai rău. Ori înțelegi tot, ori mai bine...

FATA *(tot mai însuflețită)*

Nu, Maestre, ce-ați descoperit nu se va mai descoperi atât de curând. Trebuie spus celorlalți, celor care vă cunosc, și vă admiră, și vă iubesc. *Trebuie să le spuneți*, Maestre.

BRÂNCUȘI *(zâmbind)*

Parcă m-ai cunoaște de ieri, de alaltăieri... Știi foarte bine că eu nu mă pricep să vorbesc și să explic. Când am de spus ceva esențial, știi cum spun *(arată Coloana)*. Și acum, chiar dacă aș vrea, e prea târziu. Nu mai am timp.

FATA *(aproape exaltată)*

Mai aveți timp, Maestre! Trebuie să spuneți. Ca să înțeleagă și ceilalți. Să înțeleagă că n-a fost o himeră, că, dimpotrivă, e un nou început!

BRÂNCUȘI

Poate că aș mai avea timp să le spun doar atât: că ce-am crezut la început că e un punct de plecare *(arată Coloana)* era, tot dela început, punctul final: alfa și omega. Mi-e teamă că n-am spus nimănui asta. Le-am spus doar că, așa cum e, și câtă e, Coloana nesfârșită este opera mea cea mai însemnată. Trebuia să fi înțeles de atunci, din 1938, că după Coloană nu mai aveam dreptul să încerc altceva. După Coloana nesfârșită, numai tăcerea mai putea avea vreun sens.

FATA *(cu o urmă de deznădejde în glas)*

Nici eu n-am înțeles. Maestre, nici eu n-am înțeles!... *(vorbind precipitat)*. Dar nu-i timpul pierdut. Mai aveți timp să le explicați, să ne ajutați să înțelegem...

(De câteva clipe se aud sunete blânde de coarde, flaute și instrumente indiene).

BRÂNCUȘI *(după ce-a întors capul în toate părțile).*

Mi se pare mie, sau se aude ceva, un fel de muzică, curioasă...

FATA

Vi se pare, Maestre *(precipitându-se)* Dar, gândiți-vă, mai aveți lucruri esențiale de spus, Maestre. Mai aveți timp! O să vă simțiți iarăși bine. Și am să dansez ca atunci, în noaptea aceea. Am să dansez, și dumneavoastră o să-mi spuneți unde m-am înșelat, o să-mi arătați când m-am rătăcit. Și atunci vom învăța și noi, ceilalți, și nimeni nu se va mai rătăci. Nimeni nu se va mai rătăci în labirint, Maestre!

(Din dreapta scenei încep să înainteze grupuri tăcute. Se pot distinge Învățătorul, Comisarul, câteva femei, câțiva copii, unii dintre Poeții și Funcționarii din Actul II. Înaintează încet, strânși unul lângă altul, cu figurile senine, imobile, dar fără nimic fantomatic în expresie. Când îi zărește, Fata își pune, o clipă, deznădăjduită, palma pe față. Brâncuși o privește zâmbind, apoi se ridică de pe bancă și se îndreaptă încet, fără să șchioapete, spre Coloană).

FATA *(vorbind din ce în ce mai tare)*

Am să vă dansez ca atunci, vreți, Maestre? Mă auziți? *Mai aveți timp!* Mâine o să vă simțiți bine. O să treacă și oboseala asta.

(ținându-se după el). Mă auziți, Maestre? Mă auziți, și nu-mi răspundeți?

(Brâncuși întoarce capul și o privește lung, senin, cu mare dragoste. Muzica se aude tot mai puternică. Umbra Coloanei începe să se lumineze parcă dinlăuntru, sfârșind prin a semăna cu un Pod, nu prea diferit de cum arăta Coloana la sfârșitul Actului I. Grupul de umbre urmărește cu privirile pe Brâncuși, întorcând încet capetele spre Coloană).

FATA *(apropiindu-se deznădăjduită de Brâncuși, dar neîndrăznind să-l atingă, strigând)*
Nu vreți să-mi răspundeți, Maestre?

(Brâncuși începe să urce încet pe umbra iluminată a Coloanei, cu capul sus, drept, așa cum arăta în 1937).

FATA *(privind rătăcită în toate părțile)*

Ce să-i mai spun, Mamă? Învață-mă: ce să-i mai spun?

(Lumina misterioasă care străbate din umbra Coloanei crește tot mai mult și muzica, alcătuită parcă din tot felul de instrumente de alamă, ajunge câteva clipe asurzitoare. Fata cade în genunchi, privind cum Brâncuși se pierde în lumină. Muzica încetează brusc).

FATA

Așa cum ne-ai învățat, Mamă, așa cum știai, Maestre, dela întunerec la lumină, dela neființă la ființă... Dar eu n-am ghicit! N-am înțeles! *N-am înțeles!...*

(Se ridică în picioare. Umbrele au dispărut, lumina în care înainta Brâncuși s-a stins. Coloana se vede din nou, majestoasă sub bătaia lunii).

FATA *(apropiindu-se încet de Coloană)*

E adevărat, Maestre? E adevărat că asta ai vrut să ne spui? Că mai mare și mai puternică decât toate e Tăcerea? Că Ființa naște din Tăcere? *(ascultă câteva clipe, parcă s-ar fi așteptat să audă răspunsul. Apoi întoarce repede capul în jurul ei).* E adevărat, Mamă? Dar atunci de ce nu m-ai învățat, ca să-l învăț? *(Privește în jurul ei, ascultă).* Și acum... Acum... Cărui visător ai să mă ursești, Mamă? *(ridică brațele în sus, implorând).* Dar învață-mă să fiu cuminte ca tine, Mamă... Învață-mă să rămân bătrână, bătrână, bătrână ca tine!...

Cortina

JUDECATĂ

Mi-a venit Satan, ziua mare, la școală,
Unde m'ai trimis, Isuse, să știu și să'nvăț.
Și m'a bruftuluit în rechizitorii de smoală,
Scoțându-mă de bucluc și sminteală,
Țopăind să mă prindă'n gâtuitoru-i juvăț...

Și-a fost c'au făcut sluj în față-i *stăpânii*
Pe care i-am iubit cu foamea și hrincile pânii,
Stăpânii mei cinstiți și răsplătiți în sudori,
Ce-ar fi trebuit să mă apere, măcar cum pripășești cânii,
Când îi alungă și sugrumă hingherii, cu sfori...

Când a preaobosit Stan de juvăț și de bale,
De-mi dădea numai pustiul târcoale,
S'a repezit la mine, în rânjet, Stăpânul,
Vătaful lui Satan, roșul și spânul,
Cotrobăind prin buzunări protocoale...

Mă mai lătra și încolțea altă iudă,
Purtând scumpe veșmintele lui Isus,
Cu minciuni pe care nici iadul n'ar fi vrut să le-audă,
Protocol *notarizat* și mișelește adus
Din necuvinte și din fățărnicie zăludă...

Spânul a mai ațâțat două crâncene slugi,
Suflete de coropișniță și'ndemânări de vârlugi,
Să mă ferece'n lațuri de vină...
Moarte, dece nu vii tu să mă'njugi,
Cu inima'n vârtejul tău de dor și lumină?!...

M'au învăluit, în acest județ de caiafe,
Să beau, Doamne, nu un păhar, ci mii de carafe,
Din veninul cobrelor, din clocotituri de cucută;
Și, uite, m'au molfăit și râtuit scroafe,
Cu mii de draci veniți să le-asmută...

Vânzătorul nu s'a arătat la proces.
(I-ar fi putut călca vreo sfântă mânie pe fes!).
El și-a desruginit cu țuică arginții,
Descumpănit de porunci și de-al hrubei eres,
Spumăindu-și trădarea cu dinții,
Și blestemându-și, c'a ieșit stârpitură, părinții...

Spre sfârșit, juca Satan fulgere grele
Să-și dospească hulub de pace din ele,
Linchind brațe de caracatiță lehuză,
Împroșcând albăstrele menite să'nșele,
Și acoperind jăratecu'n spuză...

Când i s'a dat apărării cuvântul,
Îmi cântau prin inimă, stelele, vântul,
Și gemetele mi s'adăpau din tăcere.
Colții întărâtați spre ultima de iad sfâșiere,
Mi-au găsit gol, numai nume, mormântul...

Am mers să strâng alfabeturi de cer, mai depline,
Dincolo de cifre, de sunete, de foamea din mine;
Să-mi cuprind ființa cu toate vocalele'n viață.
Știind c'o să mă judece *Cel ce vede și vine.*
În trânta cu Fiara, se moare. Se'nvață...
.....
Când m'am trezit, soarele intra'n dimineață...

MĂRUL

Mă'ngrop cu tine, te'nvelesc cu moarte,
Şi rodul n'am s'ajung să ţi-l culeg;
Petale, poate, fluturând departe,
M'or ajuta să te cuprind întreg,
Şi-adânc în lut, să fiu, să te'nţeleg.

În vară, vocea coborînd din mere
Domneşti, de aur, dulci ori tămâioase,
Trecând prin somnuri de copii şi case,
Mi-o strânge'n gând arome de tăcere,
Uitări şi amintiri din alte sfere...

Mi-i creşte peste iarnă'n rădăcini,
Coroană, dela inimă'n oblânc,
Urcând din nopţi de doruri şi lumini,
Cu rodu'n mâni, jurat să nu mânânc,
Postind spre alte ceruri şi grădini...

Privirea spre'nlăuntru va deschide
Alt rai, să ne nuntim în flori şi'n el,
Bând din amiezi, din vinuri mai toride,
Flămânzi de verile din alt nivel,
De foamea de-a fi fruct, ce ne ucide.

Te'ngrop în mine. N'am găsit pământ
Să-mi ştie de măsură, să-ţi dea chip,
Să scrie lumi cu rodul din cuvânt,
În regăsirea noastră pe nisip,
Cu semn în vis şi cu popasu'n vânt...

Vor fi şi semeni, pe străvechi cărări,
Să-şi amintească a plini altoi:
Lut oglindit de veacuri şi de mări,
În toamnele târzii, în ţârâit de ploi,
Când frunzele doini-vor peste noi...

Să nu-ţi dai rodul, lişiţei, să-l vândă.
De va veni vreo inimă flămândă,
Tu coace-i măr de aur, şi-l desprinde
Din creangă, spre trezie şi osândă,
Trăgând, din stele, apă şi merinde...

Te'ngrop. Şi pun temeiuri de altare;
Clopot de-aramă, pe grindar de cer;
Să ne ridice dangătul spre floare,
Dintr'un ungher de vis spre alt ungher,
Cu primul măr sădit în Carul Mare...

Vasile Posteucă

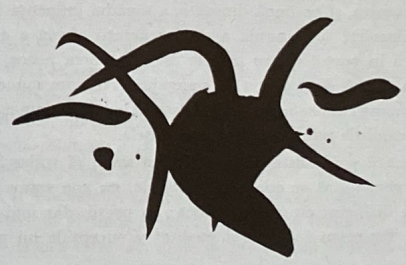

RADU ENESCU

UNIVERSUL CEL HIMERIC

Fiecare reîntâlnire cu poezia lui Eminescu ne prilejueşte noi desfătări; întovărăşite uneori şi de satisfacţia pricinuită de credinţa — sau poate amăgitoare închipuire — de a fi descoperit « ceva nou », « inedit » în gândirea marelui nostru Mihai (1).

Prima întâlnire are loc, mai totdeauna, pe băncile şcoalei, prin clasa a doua sau a treia de liceu. Nu atât cu Eminescu cât cu profesorul de limba română. Îmi aduc aminte, cu compătimitoare duioşie, de dascălul nostru de la gimnaziu; bietul om se străduia să ne explice, fără a ne prea dumeri, că opera literară a genialului poet era... expresia lirică a unor sentimente nostalgice, a unui suflet torturat, pradă neliniştei...; sentimente înteţite, şi purtate spre vertiginoase adâncuri, de vâltoarea curentelor filozofice ale vremii... ». Noi, copii neizgoniţi încă din raiul nevinovatei şi veselei noastre copilării, nu pricepeam prea bine rostul acestor vorbe. (Versul poetului e luncă cu flori, uşor de cules; gândirea-i, dumbravă greu de desţelenit. Noi culegeam doar florile). Am aflat mai târziu că era vorba de « o melancolie cu adâncimi metafizici » peste care — tot spre nedumerirea noastră — mulţi dascăli se pripeau să lipească, precum spiţerul pe flacon, eticheta: *pesimism schopenhauerian*. După alţi câţiva ani, mai buchisind noi între timp câte ceva pe ici pe colo, ne dădurăm seama că formula apoticară nu cuprindea întregul conţinut eminescian; că ea nu semnala decât un ingredient, şi nu cel mai specific, printre multe altele; însfârşit, că între filozoful Voinţei universale şi poetul nostalgiei româneşti, Dorul, se pot stabili tot atâtea asemănări câte deosebiri există.

Nimeni nu se încumeta, şi pe bună dreptate, a tăgădui influenţa ideilor lui Schopenhauer în formaţia filozofică şi culturală a unei generaţii căreia a aparţinut Eminescu; dar mulţi simţeam că în poetul nostru palpita un suflet prea neaoş, luminat de un spirit prea universal, ca să se fi lăsat purtat — « angajat » cum am spune astăzi — pe căile înguste ale unei concepţii filozofice atât de personale. « Un romantic, un idealist, un visător », repeta dascălul de literatură. Şi nu se înşela.

Dar epoca romantică şi idealistă în care i-a fost sortit să trăiască n'a împiedecat pe acest meşteşugar al versului să se adape la izvoarele, cu ape veşnic proaspete, ale antichităţii; să întreţină dialoguri cu lumea clasică; cu poeţii, dar mai cu seamă cu gânditorii vechi. Pe care Eminescu i-a cetit şi meditat. Concepţiile lui par sclipiri de cugetări platoniciene, alteori pitagoricene; în gândirea sa, seva imaginaţiei poetice, îşi dau întâlnire Parmenide şi Heraclit, Anaxagora şi Empedocle. Cel ce a tălmăcit pe Homer a cunoscut tot atât de bine, şi a savurat, mai toate concepţiile filozofice vrednice de acest nume. Dar Eminescu era poet, şi un poet nu poate fi dogmatic; nici consimţi domnia absolută a unei singure doctrine filozofice.

(1) Dela Maiorescu şi până în zilele noastre s'au scris atâtea comentarii la opera lui Eminescu încât mă întreb ce s'ar mai putea adăoga la cele strânse în zecile de volume de critică. Totul s'a spus; sau aproape tot. O mai fi rămas câte ceva; lucruri încă nepomenite. Poate neînsemnate grăunţe de nisip fără prea mare greutate în cumpăna judecăţilor. Merită ele să fie adunate şi înşirate, marginal, la voluminoasa operă exegetică a erudiţilor? Poate că da. Dar fără alai.

« Lumea e reprezentarea mea», spunea Schopenhauer; « acesta e un adevăr valabil cu privire la orice fiinţă vie şi cunoscătoare... Omul nu cunoaşte soarele şi nici pământul, ci pururi numai un ochi care vede un soare, o mână ce simte prin contact un pământ... Tot ce există pentru cunoştinţă... această lume întreagă, este numai *obiect* prin raport la *subiect*, intuiţie a celui care intueşte... cu un cuvânt *reprezentare* ». Dar, spune Schopenhauer, « nu ne ajunge să ştim că avem reprezentări; noi vrem să ştim semnificaţia acestor reprezentări; ne punem întrebarea dacă această lume nu e nimic mai mult decât reprezentare, în care caz — nemeritând atenţia noastră — ar trebui să ne treacă pe dinainte ca un vis himeric sau ca o nălucă... (Eminescu a fost vădit înrâurit de această ipoteză)... sau, dacă este altceva decât reprezentare, şi-atunci ce este »? Întrebare căreia filozoful german se grăbeşte a-i ticlui un răspuns: « Lumea ca reprezentare nu este unica latură a universului, ea nu este decât faţada lui exterioară; lumea are încă o altă înfăţisare cu totul diferită, care formează esenţa sa intimă, focarul său, care este *lucrul în sine* ». — « Deci, să ne înţelegem bine, spune Schopenhauer, năpustindu-se asupra idealismului german *"à la Fichte"*, — e o aberaţie să afirmăm că lumea înconjurătoare este o creaţie a spiritului nostru; lumea este vălul, aparenţa, dar în spatele vălului există, enigmatic ascunsă, o realitate absolută ».

Dar să scurtăm vorba. Ştim cu toţii că pentru Schopenhauer cheia enigmei universului este *voinţa*. Principiu fundamental pe care îl descoperim pornind de la noi înşine, cufundându-ne în profunzimea propriei noastre fiinţe. « În adâncul nostru noi găsim în primul loc voinţa şi, călăuziţi de analogia cu propria noastră fiinţă, noi putem descifra pe celelalte şi ajungem să ne dăm seama că *o existenţă în sine*, independentă de cunoştinţă, adică de reprezentarea unui intelect, nu este posibil de gândit decât ca o voinţă ». Să lăsăm cuvintele lui Schopenhauer şi să-i prindem ideile. Cele care ne interesează cu precădere şi pe care le-am putea rezuma — fraze scurte — în felul următor. În ciuda voinţei de a trăi — forţă existentă în toate fiinţele şi care constitue esenţa lor — lumea nu are nici un ţel. Viaţa e, în aceeaşi măsură, *dorinţă* şi *teamă*. Adică durere. Durerea fiind principiul existenţei, fiinţa omenească nu o îndură, rabdă şi suportă decât datorită iluziei numită *dragoste*. Natura se slujeşte de această amăgitoare stratagemă pentru a îmblânzi şi asupri pe om; omul devine sclavul naturii. (Teză la care ar putea subscrie, cu anumite reserve, şi Eminescu). Concluzile schopenhaueriene sunt definitive: « Această lume, teatru de suferinţe al unor creaturi chinuite şi torturate, care nu persistă decât cu condiţia de a se devora între ele, unde fiecare animal de pradă este mormântul viu a mii de alte animale... unde mai târziu, cu inteligenţa, creşte deasemena şi facultatea de a suferi ajungând la om la gradul ei suprem... ei bine, această lume este aceea căreia se pretinde a se aplica optimismul şi despre care se spune că este cea mai bună din toate câte sunt posibile? » (Vădită zeflemea la adresa lui Leibnitz)... « Dacă s'ar pune în faţa ochilor fiecăruia din noi suferinţele şi torturile înspăimântătoare la care

viața sa este mereu expusă, ar fi cuprins de teroare: optimistul cel mai nesimțitor, dacă ar parcurge spitalele, lazaretele, sălile de operații, închisorile, camerele de tortură..., dacă ar fi condus pe câmpiile de bătaie și în locurile de suplicii... dacă în fine i s'ar permite să arunce o privire în turnul lui Ugolin înfometat, fără îndoială că el însuși ar ajunge să înțeleagă de ce natură este această lume, cea mai bună posibilă»... Pentru Schopenhauer «absurditatea optimismului este strigătoare la cer». (O ultimă concluzie la care Eminescu ar putea subscrie și el, fără prea multe șovăieli.)

Iată priveliștea schopenhaueriană, tabloul înfiorător al existenței. Există un drum al mântuirii? Prima cale către «eliberare» e cea a artei (a doua cea a moralei). Pentru a se descătușa de lanțurile suferințelor omul trebue să se «desprindă» de natură. Arta, spunea el, detașează și desleagă pe om de lucruri, de lume, dându-i prilejul de a le contempla «fără dorință și fără teamă».

Aici începe divorțul între filozoful *voinței* și poetul *dorului*. (2)

---

(2) Atitudinea poporului român în fața suferinței ne desvălue o concepție, în cadrul unei metafizici a durerii, cu totul diferită de cea schopenhaueriană. Ea se situează pe linia concepției creștine.

Cu privire la această chestiune e poate necesar să amintesc teoriile expuse de Muller-Lyer in opera sa *Soziologie der Leiden*. Există mai multe atitudini în fața răului și a durerii. Prima este pasivitatea primitivă — comună mai tuturor societăților primitive — a cărei semnificație consistă in suportarea, fără protest, fără reactie, a durerii. Omul sălbatec lipsit de o conștiință capabilă de a se «înfrunta» cu «problema durerii», dar înzestrat cu o nemărginită forță de a îndura, rămâne neclintit în față răului, suportându-l cu «pasivitate primitivă», cum spune Muller-Lyer.

A doua atitudine — a grupurilor sociale mai avansate, dar aparținând unei structuri psihologice încă primare — este «reacția magică». Pentru a conjura și alunga răul, unele societăți primitive recurg la rituale magice, imolări, practici votive etc., sperând astfel să câștige bunăvoința spiritelor rele, pe care le cred ascunse în diferite obiecte sau ființe, și cărora le atribue cauza răului și a durerii.

A treia atitudine este resemnarea; sentiment ales, resemnarea a inspirat mare parte din doctrinele etice ale omenirii. (Concepția schopenhaueriană se sprijină pe principiul resemnării pesimiste, care consideră răul ca ceva negativ și iremediabil).

A patra poziție este cea care afirmă nu atât necesitatea durerii cât valoarea ei. Principiu fundamental al învățăturii creștine. O atitudine nouă. «Ceea ce vechii Greci urmăreau — izgonirea durerii din omenire — era o imposibilitate de fapt... scria Nae Ionescu. Terapeutica greco-indiană a dat greș: nihilism de-o parte, resemnare de alta. Ambele altoite pe voința stăruitoare, dar neputincioasă, de a nega durerea. Creștinismul recunoaște nu numai existența de fapt a suferinței, dar — atitudine fundamental nouă — și drepturile ei la existență. .Creștinismul primește durerea ca o realitate, dar nu o neagă, ci o valorifică. Astfel durerea însăși poate deveni isvor de nesfârșită bucurie, dacă ea îndeplinește un rost și își capătă un sens în încordarea noastră înspre mântuire».

În sfârșit, există o a cincia atitudine: soluția activistă. Acea care, cum explică Vianu, recomandă hotărîrea de a cunoaște prin inteligență și de a elimina prin faptă răul și durerea din lume. În fond, activismul e o raționalizare a principiului creștin (acceptarea durerii și osândirea răului), raționalizare necesară pentru fundamentarea «tuturor manifestărilor culturale de interes general în societățile moderne», cum explică Vianu.

A fost Eminescu un *pesimist resemnat* în fața durerii? Nu. A împărtășit el pe deplin concepția creștină? E greu de spus. Eminescu s'a înfruntat cu durerea; nu ca s'o doboare... ci ca s'o aline. Prin cântec.

Cine poate concepe un Eminescu «detașat» de codru, despreunat de natură? Trăirea e *durere*. Desigur. A recunoscut-o și el. Dar, a te depărta de natură, a te *desrădăcina*, constitue un act și mai dureros: o suferință. Nu fizică, metafizică. Pe care sublima poezie, — sublimare — a legănat-o în vers suflat din «dor nemărginit». (E oare necesar să amintim că legătura cu natura a deșteptat în poporul român un simțământ aproape religios; întovărășit de un sentiment *cosmic*, în sensul cel mai pur și poetic al cuvântului?). «Mai am un singur dor» e cea mai elegiacă cântare a dragostei de natură. Dragoste dincolo de moarte. Prin mormânt. Moartea e reînviere... reîntoarcere în sânul naturii; nu *negură absolută* («neagra veșnicie» e viziunea unor momente de disperare), ci odihnitor amurg. Și somn:... în liniștea serii... la marginea mării... de codru aproape... pe'ntinsele ape. Moartea eminesceană — ca realizare a «unui singur dor», dor de natură — apare ca o *ascensiune* către un eden pământesc; înălțare tot atât de religioasă ca și cealaltă.

Schopenhauer preconizase divorțul dintre om și natură. Eminescu, cuprinzând și îmbrățișând natura, s'a voit alintat, desmierdat, de toate elementele ei: pământul și vântul, codrul și izvorul, teiul sfânt, valurile mării, frunzișul veșted... Se adâncește abisul între Schopenhauer și Eminescu, pe care dragostea de natură îl poartă mai aproape de gândirea și simțirea veche. Grecii iubeau natura, această Physis de a cărei frumusețe și armonie se *minunau*. Natură pătrunsă de Logos, cum spuneau primii gânditori; însuflețită de Nous, cum dorea Anaxagora; călăuzită de spirite aritmetice, cum predica preotul Pitagora. Pentru moderni, natura («o carte scrisă cu semne matematice»... în cel mai bun caz) e un *obiect* susceptibil de a fi cuprins și înscris în legi, exprimat în formule. Pentru cei vechi, Natura însemna în primul rând *kosmos*, armonie: mai mult decât un *obiect*, un *subiect* de meditație și de contemplație. Anticii purtau suflete de poeți, înzestrate cu o imaginație mult mai pătrunzatoare decât a multor oameni de știință. Fermecați — și «intrigați» — de misterele universului, priveau cercetător peste lucruri și lume, dincolo de fenomenele naturii, dornici de a desvălui esența, descoperi esențialul.

Mânați de ideia acestei posibile înrudiri (ipoteză de altfel formulată mai de mult), să recitim poezia lui Eminescu, nu numai pentru a ne desfăta cu basmul și cântarea, versul și muzica. În spatele melodioaselor acorduri, a sonorității lirice, există o gamă de *compoziții* filozofice construite, în mare măsură, cu teme și «note» din cugetarea veche. Să schițăm doar câteva din ele. În treacăt și la întâmplare. (Fără a avea pretenția de a prezenta un tablou perfect, ireproșabil ca asemănare. Ideile se înrudesc, ele nu se suprapun). Cele patru elemente ale lui Empedocle, poetic travestite în personagii ale unei naturi materne (gândul ne poartă spre o imagine lirică a zeiței Ghea) fac parte integrală din universul eminescean, univers cu «chip și înfățișare» hilozoistă. *Apa* e izvorul, și marea. *Pământul*, glia; dar și noi oamenii, trecutul nostru... viitorul: «...iar când voi fi pământ». *Focul* e soarele, dar și Luceafărul, dogoarea dragostei. *Aerul* e vântul, duh ce leagănă și însuflețește codrul: «...doar vântul glas să dea frunzișului veșted». Cât despre *principile spirituale* care întregesc concepția empedocleană, Dragostea și Ura — Philia și Neikos — ele se asemuesc cu cele două sentimente, aproape metafizice, Dorul și Urîtul, atât de cântate și jeluite în poetica românească.

În nuvela filozofică «Sărmanul Dionis», Eminescu («plecând de la idealitatea

timpului și a spațiului așa cum se găsește formulată în Kant... », spun unii comentatori) ne înfățișează un personagiu fantastic care caută a se smulge de sub tirania legilor timpului și spațiului spre a-și făuri o viață imaginară în alt *cadru*, realizându-și astfel dorința absolută de libertate. Idealitate kantiană? E posibil. Dar, de ce Kant și nu Platon? Desigur, filozoful din Königsberg era mai aproape, mai de actualitate. Și totuși eu întrezăresc mai curând urme de idealism platonician. *Ascensiunea* dialectică; apoi *reminiscența*, adică « aducerea aminte » de acele « timpuri » și *lumi* ideale (deci Nostalgie, Dor); în sfârșit, « fuga » de care ne vorbește Platon: « omul trebue să fugă de lumea sensibilă, iluzorie, pentru a se înălța către lumea inteligibilă, imuabilă... », acel cosmos noetic, dincolo de timp și spațiu. Înălțare pe care o putem realiza cu ajutorul sufletului, punte, — metaxis — între lumea sensibilă și lumea ideilor, între prezent și trecut. « *Trecutul e în mine, iar eu sunt în trecut* ». Reminiscență și participare: anamnesis și methesis, spunea Platon.

Pentru care din cele două lumi s'a pronunțat Eminescu? Cea temporală sau cea eternă? Sărmanul Dionis e poetul, dornic să sfarme lanțurile *întinderii* și *duratei*. (Năzuind totuși să păstreze legătura cu un anumit « spațiu », vor spune poeții de mai târziu, în cadrul unei anumite naturi.) În Luceafărul, conflictul celor două lumi atinge înalte culmi filozofice și poetice prin dialogul între o muritoare, « o prea frumoasă fată », și nepieritorul Hyperion. — « Renunță la eterna-ți fire », îl roagă fierbinte « mândra în toate cele ». Versuri de mii de ori citate și cetite; dar nu mereu pătrunse de lectorul prea fermecat de melodia lirică:

« Și dacă vrei cu crezământ să te iubesc pe tine
Tu te coboară pe pământ, fii muritor ca mine ».

Eternitatea, bănuesc, e veșnicia tinereții. Căci altfel cum s'ar fi prins la suflet nepieritorul Hyperion de o sărmană muritoare? Și cum s'ar fi încumetat el să se înfățișeze înaintea dumnezeirii cu rugămintea de a-i relua « al nemuririi nimb, și focul din privire »? — « Și pentru toate dă-mi în schimb o oră de iubire ». Cel de sus, pătruns de altă dragoste, i-ascultă ruga de iubire. Și-apoi grăește:

« Tu vrei un om să te socoți, cu ei să te asameni,
Dar piară oamenii cu toți, s'ar naște iară oameni.
Ei doar au stele cu noroc, și prigoniri de soarte;
Noi nu avem nici timp nici loc, și nu cunoaștem moarte ».

O! duh șovăitor. Luceafăr amăgit; și-amăgitor! « Purtat de dor ai străbătut imensul cer de stele, ca fulgerul neîntrerupt, rătăcitor prin ele...; și-ajuns-ai unde nu-i hotar, nici ochi spre a cunoaște... și unde vremea în zadar încearcă a se naște ». Hyperion cel din genuni e plin de stăruință; ca orice îndrăgostit. Dar ultimul cuvânt dumnezeesc e ca săgeata ce străpunge ținta. Iar ținta, o rană sângerândă.

« Și pentru cine vrei să mori, întoarce-te, te'ndreaptă
Spre-acel pământ rătăcitor, și vezi ce te așteaptă »...

Și totuși Eminescu iubea acest « pământ rătăcitor », univers sensibil — *aisthetic*, cum spuneau Grecii —, *estetic*, cum gândea și simțea sărmanul Mihai.

Filozofia lui Platon — teoria celor două lumi — e o încercare de sinteză, o împăciuire între teza lui Heraclit și antiteza ei, doctrina lui Parmenide. « Ființa adevărată e *una*, și *imobilă* », spunea acesta. Iar Heraclit: « Totul trece, nimic nu dăinuește. Nimic nu există, totul devine. Noi ne trăim moartea; și cea a altora. Căci viața unora e moartea altora, și viața acestora moartea acelora ». Lung desbătută problemă filozofică ce a ocupat în mod continuu gândirea lui Eminescu. În « Cu mâine zilele-ți adaogi »: « Se pare cum că alte valuri cobor mereu pe-acelaș vad. Se pare cum că-i altă toamnă, ci'n veci aceleași frunze cad ». În « Luceafărul »: « Din sânul veșnicului ieri, trăește azi ce moare; un soare de s'ar stinge'n cer, s'aprinde iarăși soare ». Constanta sa preocupare dialectică a îmbogățit necontenit atât fondul cât și forma poetică. Puțini au știut să cultive cu atâta iscusință jocul de idei și de cuvinte. (« Când prin această lume să trecem ne e scris, ca visul unei umbre și umbra unui vis »).

Pitagora a fost primul filozof care a stabilit diferența între oamenii care gândesc și oamenii care nu gândesc; între cei ce caută adevărul și cei ce-l nesocotesc.

« Unul caută'n oglindă de-și bucleză al său păr
Altul caută în lume și în vreme adevăr ».

Scrisoarea întâia e nesecătuit izvor de idei filozofice; multe din ele înrudite cu cele ale gândirii vechi. Pitagora, să ne amintim, susținea că numerele — arithmos — constituesc esența lumii: « principii de *măsură*, de *armonie*, de cunoaștere ». Ce duh călăuzește pe « bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă'n coate, ce'ntr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate »? Un spirit pitagoric, fără îndoială. « Un esprit qui croit — cum spunea Valensin — que ce qui est *son* pour l'oreille et *figure* pour l'oeil, est *nombre* pour la pensée ».

« Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic.
.....
Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr
Așa el sprijină lumea și vecia într'un număr ».

Visul înțeleptului Pitagora, de a cuprinde lumea într'un număr, nu s'a spulberat. El s'a transmis din generație în generație (în mare măsură datorită geniului câtorva poeți ai gândirii) până în zilele noastre. Până la Einstein.

Cel ce-și ațintește ochii, cu îndârjiri mioape, la « ziua cea de azi », la fugitivul « Sein und Zeit », devine robul unui mărginit « Anschauung ». Și uită... « cum că lumea asta'ntreagă e o clipă suspendată; că'ndărătu-i și'nainte-i întunerec se arată ». Bătrânul dascăl purtat pe aripile hoinarelor imaginări se'nalță peste « clipa suspendată », și, măsurându-se în minte cu vecia, își svârle gândul în trecut (... « pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată, erau din rândul celor ce n'au fost niciodată » ... va spune în Rugăciunea unui Dac.) Spre negura neînceputului.

« Pe când luna strălucește peste-a tomurilor vracuri
Într'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri ».

Şi cugetând asupra tainicelor mijiri ale lumii se înfrăţeşte în judecată cu înţeleptul din Clazomene, Anaxagora: « La început toate (lucrurile) au fost împreună, indeterminate... (« Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna; căci unul erau toate şi totul era una »). Nu erau nici fiinţă, nici viaţă, nici voinţă. Nici cunoaştere ». O întreagă filozofie în câteva versuri:

« La'nceput pe când fiinţă nu era, nici nefiinţă,
Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă,
Fu prăpastie? genună? Fu noian întins de apă?
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă ».

Nici minte s'o priceapă. Dar iată că la un moment dat apare duhul, *nous* cum îl numea Anaxagora: « principiu orânduitor şi cârmuitor al lumii, *inteligenţă*, spirit infinit de sine stătător, fără de care cele încă nefăcute nu ar fi luat fiinţă ». Descrierea poetică a acestui proces ne scuteşte de stângace comentarii.

« Umbra celor nefăcute nu'ncepuse-a se desface
Şi în sine împăcată stăpânea eterna pace...
Dar deodat'un punct se mişcă... cel întâiu şi singur. Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...

Geneza lumii. A lumilor:... « căci există nu una, ci infinitate de lumi ». Teoria *pluralităţii*, ipoteză care s'a bucurat de o mare audienţă printre oamenii de ştiinţă ai antichităţii, a cunoscut şi în timpurile moderne nenumăraţi adepţi, apărători ai principiului « pluriversal » postulat încă din vechime. Ce a fost înaintea creaţiei acestor lumi, a « stărilor de echilibru », cum le numeşte Einstein? *Nimic*, răspund unii. Să ne înţelegem: nimic care să poată fi gândit « ştiinţificeşte ». (Cum tot am alunecat fără să vrem pe povârnişul digresiunilor, să continuăm. Lemaître imaginează în felul următor ipoteza atomului primitiv: acum vreo zece miliarde de ani, poate mai mult, toată materia universului ar fi fost concentrată într'un singur atom purtător de o extraordinară energie kinetică. « Punctu-acela de mişcare, mult mai slab ca boaba spumii »... să fi fost oare el « stăpânul fără margini peste marginile lumii »?). Să revenim la teoria pluralităţii, în Eminescu:

« De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute... »

Lumi purcese din sânul neistovitei Energii: Lumina.

« Şi în roiuri luminoase izvorînd din infinit
Sunt atrase în viaţă de un dor nemărginit... »

Dorul nemărginit e ancestralul sentiment al reminiscenţei. Sau, poate, *philia* de care ne vorbea Empedocle, una din cele două forţe spirituale « ce intervin în procesul de legare şi deslegare a principilor materiale »: *Ura* find cea care, prin *discordie*, separă elementele, iar *Dragostea* aceea care le apropie şi împreunează, creind fiinţele şi lumile.

Ultima imagine. Ultimul act: sfârşitul lumii. O temă de polemici. Eternă reîntoarcere, sau moarte pe vecie? Scrisoarea filozofică cuprinde atât fragmente de idei din vechea concepţie ciclică — ideea *« reînceperii »* — cât şi principii legate de moderna teorie, cunoscută sub numele de *entropie*, pe care Eminescu a schiţat-o, intuitiv, din sumbre viziuni poetice. Principii a căror concluzii, precum se ştie, nu ne îndreptăţesc a nutri prea dulci speranţe în ce priveşte *viitorul* universului. Dar să nu anticipăm; spre a nu rata, prin grai nepriceput, prozaic, sublimul epilog eminescean. Să urmărim povestea:

« În prezent cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte
Ci'ntr'o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte.
Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist şi roş
Cum se'nchide ca o rană printre sori întunecoşi
Cum planeţii toţi înghiaţă şi s'asvârl rebeli în spaţiu,
Ei, din frânele luminii şi ai soarelui scăpaţi... »

După « Fiat lux » ... Întunecarea. Timpul moare; spaţiul, catapeteazma lumii, se nărue. Totul se spulberă în împărăţia neantului... Un fizician francez a rezumat, în termeni ştiinţifici, procesul şi faza finală a entropiei, « moartea termică » a universului, în felul următor: « Comme le poids de l'horloge, l'énergie ne peut pas descendre indéfiniment; un jour ou l'autre elle touchera le fond. Tôt ou tard, le dernier « erg » d'énergie aura atteint le dernier échelon de la disponibilité et, à ce moment, l'existence de l'univers aura perdu toute activité. L'énergie sera toujours présente, mais elle n'aura plus aucune capacité de transformation; elle sera aussi peu capable de faire marcher l'univers que l'eau d'une mare stagnante de faire tourner la roue d'un moulin. Il restera un univers mort... »

Descrierea eminesciană e de aceeaşi natură; dar de altă calitate:

« Timpul mort şi'ntinde trupul şi devine veşnicie
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie,
Şi în noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep'eterna pace... »

Cutremurătoare pace!

Radu Enescu

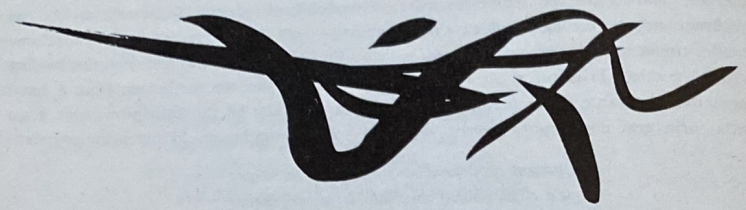

SCRIU

Nici un cuvânt nu și-a rostit până acum întreaga ursită,
Fiori de gând cu seva prin noi rătăcită
Uimite de sensul pe care nu-l au și'n ele-l cuprind
Cuvintele sunt zori niciodată'mplinite.

Și înțelesul e un cuvânt ce vrea mai mult decât poate;
Timpul egal o părere, dându-ne brânci spre vecii,
Iubirea o vorbă cu fusta căzută, și moartea tot timpul în inimi oprit.
Cu spaima de-a fi'n lume și eu sunt un cuvânt.

Îngerii știu vorbi, dar se mulțumesc să tacă,
Căci cunosc ce se află dincolo de cuvânt.
Scriu fiindcă sunt Cuvântul ce va sfârși cu mine
Deși mai mult aș spune prin tăcere sau anticuvânt.

SIRENELE BĂTRÂNE UITASERĂ SĂ CÂNTE

Apa era mai întinsă decât cerul, lățindu-se peste urma sufletului meu,
Nu mai plutea nimeni decât singurătatea și singurătatea eram tot eu.
Nu pot să scap de apă decât înnecându-mă'n ea:
Când iată, tăciunii de dor, stingându-se'n mine, din mine sorbeau.

Se auzea și-o părere de scripcă ce cânta o părere de cânt:
Ithaca, Ithaca valahă, numai acolo mai e pământ.
Pâlcuri de brazi, în grabă, pe piscuri se'nfiripă,
Ai mai crezut vreodată să prinzi eternul în clipă?

Eu le-am privit în față, din margine de viață,
Când am atins pământul fără să-l fi atins.
Dar târfele marine, ce se boiau sub apă,
Și-au aplecat privirea și-au plâns un nou potop.

George Ciorănescu

ANTOANETA BODISCO

JURNAL DE CĂLĂTORIE

În pusta maghiară, niciun om, niciun tractor, niciun cal năzdrăvan. Îmi amintesc de un vers: « tobe negre bat în pustă », de Horia Stamatu. Au bătut în 1956; de atunci pusta a amuțit. Ea îmi pare desfermecată, ostilă metaforei.

Trenul lunecă ținându-și suflarea. Călătorii privesc cu ochi goi bărăganul înverzit, eu aștept ora Curtici, ora exactă. Am un dor de neîmplinit. Aș vrea să mă salute, nu la plecare ca *atunci*, « drum bun, domnișoară », ci, la sosire, ca acum: « bine ați venit, doamnă », cei trei vameși tineri din 1943.

Curtici. Forfotă, gălăgie, vameșii par să se fi înmulțit. O femee tânără, cu aer partinic, mă privește pieziș. Un recrut, subțire, stă la o parte de zarva iritantă la orele cinci dimineața. Țăran, îmi spun, are o cuviință pe care din strămoși o atribuim țăranului. « Un romantism întârziat, al vostru, al celor din exil », aveam să aud la București. Funcționarii de frontieră urcă în tren; și, odată cu ei, limba pe care o vorbesc, limba lor de *acasă*. De atâtea ori, între Madrid și Colonia, am dorit să aud această limbă vorbită firesc, zilnic, neatent, de toată lumea. Românească tărăgănată a acestor grăniceri negricioși, nervoși ca toți latinii, iscoditori, mă izbește, fiindcă parcă sună altfel. Mă simt stingheră, nesigură de mine. « Vorbiți foarte bine românește, după atâția ani, mi-au spus muncitorii români, tovarășii mei de călătorie, între Curtici și București, cu un ușor accent, sunteți ardeleancă? ». Am surîs: pentru noi, regățenii, mai ales pentru Argeșul « sărac și fudul », Ardealul era aproape Streinătatea, Occidentul.

Arad. Peronul e ticsit de lume. Cele două săsoaice din compartiment, mama și fata, se ghemuiesc înfricoșate, lângă fereastră. Ce ne facem?, mă întreabă din ochi bătrâna unguroaică limbută. Doi muncitori și

două femei muncite intră, privind bănuitor. Le explic că avem locuri rezervate. « Și noi », îmi răspund rece. Aceleași locuri. Noi, de la Budapesta; ei, de la Arad. Culoarul se umple de lume. Așa va rămâne până la București. Entuziasmul nemțoaicelor pentru România e la pământ. Chemăm controlorul. Noii veniți schițează un protest. « E posibil, tovarășe? ». E posibil, răspunde controlorul, privindu-i fix. « Totul *e posibil* la noi, tovarăși ». Muncitorii tac. La Sibiu scena se va repeta, dar fără proteste.

Numai în Spania stelele păreau să atingă pământul. Numai acolo bolta cerului de un albastru pătrunzător se împreuna cu suflarea caldă a pământului adormit. Sunt în România, îmi spun. De la fereastra vagonului privesc în noapte coșurile de fabrici, rezervoarele sferoide, instalațiile electrice, ploaia de lumină, neonul spectral. Unde am mai văzut risipa aceasta de electricitate? În Renania, în regiunea Ruhrului. E posibil? E *posibil*, *totul*, la noi?

București. Bucuria de a regăsi cartierele vechi, curțile caselor de mahala, răzlețe, tăinuite de verdeața care se revarsă peste garduri, de pomii copleșiți de frunze. Uluirea de a redescoperi Lipscanii, Smârdanul, « Pasajul francez », Gabrovenii, totul delabrat, devorat de pecingine și de larma dimprejur. Vânzătorii de ziare strigă: « *Scânteia*, cumpărați *Scânteia* care vă vinde ideea ». Suntem la porțile Orientului, où tout est pris à la légère...?

Din interiorul bisericilor cu ușile larg deschise străbate glasul bărbaților și femeilor care dau răspunsurile. Cadențe grave, acoperite de « țipuniturile », de « cântecele de pahar », de tânguirile de « manele », amplificate de difuzoarele stridente care-și fac de cap. Vânzătorii de înghețată, de semințe, de bilete de loterie, acest du-te-vino de glasuri răgușite, de înjurături la tot pasul, de vitalitate aproape animalică îmi amintesc oarecum Spania. Tot așa trebuie să fie și bazarul turcesc. Ar fi nedrept să spun « totul e altfel ». Ce văd nu e « partea noastră de cer », cum o numește Noica; pe aceasta aveam s'o descopăr în muzeul satului, unde aș reveni iară și iară...

Mulțimea pare mânată de o forță secretă, irezistibilă, ca în filmele lui Fellini. Doar chipurile oamenilor sunt altele. Mulțimea nu e tristă,

cum mi s'a spus; sau, poate, veselia ei e aparentă. Dar am văzut și chipuri triste. Vechea generație? Burghezia lichidată în acei ani « teribili » de cari toți își aduc aminte? Culoarea feței lor are culoarea caselor părăsite, a atâtor case vechi din care au pierit oamenii și amintirile. Blocuri noi, străzi deschise în perspective îndrăznețe, parcuri, vechi fundături care își așteaptă lovitura de grație. Abundă contrastele. E, România, ca Spania, o țară de contraste? Acest proletariat care merge grăbit la muncă îmi pare o treaptă. Spre ce? Cum va fi generația următoare?

Un șofer, la Pitești, mi-a replicat cu mândrie: « Dacă nu vă place taxiul meu hodorăgit, doamnă, cumpărați-vă mașină în Germania ». Un altul, mai tânăr, m'a întrebat, fără să pară prea interesat: « cum e în Germania? ». Tot așa mă întrebau, în Spania, muncitorii. Dar, acolo, eram o streină. Sunt, pentru cei de *acasă*, o streină? Uneori, așa mi s'a părut. Eram, în orice caz, o româncă « plecată » de mult din țară. Nimeni nu m'a întrebat: de când, de ce? Nu-i interesa. S'a întrebat țăranul de ce pleca feciorul din sat la oraș? Pleca. Era deajuns. Unii duceau cu ei « vatra ». O luau cu ei în « lume »...

Am rămas uluită în fața bisericii Creţulescu. Ctitoria Brâncovencei mi se pare o mumă uriașă, închisă în sine, gata de dojană, de iertare. O știam în piața palatului; o regăseam în aceea a republicii. O mutație fatală, dar nu ea m'a țintuit pe loc, ci evidența ireversibilității timpului. Cum de o ștersesem din amintire pe ea și atâtea altele: Sfântul Elefterie, Sfântul Gheorghe cel Nou, Stavropoleos, Colței? Barocul și plateresculspaniol, goticul german, au tras un linţoliu peste ele, și acum intram ca o turistă să revăd altare aurite, icoane de argint, fresce, unele înnegrite de fum. Aceiași credincioși de pretutindeni: bătrâne, oameni în vârstă, babe îndoite de mătănii, câțiva tineri, majoritatea muncitori. La Sfântul Nicolae era un sicriu deschis, împodobit cu flori, lumânări aprinse, coroane de crizanteme. La căpătâiul mortului, pălăria lui de sărbătoare și un prosop. Lumea se uita, se închina, sau trecea fără să-l privească. Preotul oficia în fața altarului, corul da răspunsurile. Viața și moartea cuminecau.

Am păşit pe poarta muzeului satului într'o altă lume blând încremenită. Pe o potecă îngustă mă îndrept spre biserica din satul Dragomirești (jud. Maramureș, 1722), spre casa din Straja (Suceava, 1760), spre casa moților din Sălciua de Jos (Alba), spre teascul de ulei din Răşinari, spre moara de vânt din Sarichioi (Tulcea, sec. 20), spre hambare și pătule, spre casa din Trăisteni (Prahova, sec. 19), spre cea din Drăguș (Brașov), spre gospodăria din Zăpodeni (Vaslui), spre bordeiul din câmpia olteană (Drăghiceni)...

Caut case argeșene. Sunt două, ceva mai noi decât cele moldovenești, cele ardelenești. Amândouă, închise. Îngrijitoarea cheamă pe responsabil. « A venit o doamnă de departe, zice că e din Argeș, vrea să vadă casa din Șuici și pe cea din Stănești ». Mi se deschide. Mă cuprinde o sfială. Ce văd aici și în alte case e nou pentru mine. Toată lumea aceasta de semne și rosturi, de viață țesută în războaie, depănată în fuioare, cioplită în lemn, plămădită în lut, rotunjită în urcioare, a înmărmurit cuviincios ca ștergarele de pe pereți, ca chipul sfinților rustici de pe icoanele de sticlă sau lemn. Nu pot crede că această lume a dispărut, sau e pe cale de dispariție, că va trebui s'o caut cât mai curând în Maramureș, în țara Ouașului, la mânăstirile din Moldova. Încerc să mă apăr de acest sentimentalism anacronic. Nu e firească trecerea dela suveica cioplită în lemn, de la căucul zoomorfic la unealta în metal, la televizorul și lumina electrică, în locul opaițului? Îmi dau seama că răspunsul nu-l pot da acum, după cum nu pot răspunde nici la întrebarea ce mi-au pus-o acei scriitori, poeți, artiști, într'o seară când mergeam tăcuți și ascultam castanele pocnind pe caldarâmul vechi al Bucureștiului: « care a fost șocul pozitiv după atâția ani? ». Părăsesc muzeul satului din care au dispărut casele basarabene. Ele nu mai sunt România; ele sunt, azi, Rusia...

« Rusia nu poate fi judecată după criterii europene, ea trebuie văzută », am auzit deseori. Văd, la Operă, baletul din Leningrad. Interpretează « Lacul lebedelor ». Extraordinar ansamblul de balet. Precizia, tehnica, muzicalitatea, grația gesturilor, impresionantă. Fiecare fată pare să-și însușească destinul Olgăi Moiseeva, lebăda rănită de moarte. Fiecare din ele pare o « trestie gânditoare ». Dar ce realism desuet, ce meschin naturalism în fiecare frunză din pădurea de hârtie! Decorul, bolnav de gigantomania rusească, germinată de teroarea spațiului! Totală incomunicabilitate între ființele de pe scenă și peisaj. Acest « codru » rusesc nu e frate cu omul.

Fără să reflectez, am revendicat « partea de nebunie a ardeleanului ». Conmesenii păreau surprinși. « Dă-ne un singur exemplu ». Tânărul ardelean, care tăcuse tot timpul, a răspuns: Samuil-Micu, Șincai, Avram Iancu. Nebunia lui Iancu e acceptată ca o « ardere ». Păreri împărțite despre ceilalți doi. Prea « angajați ».

În lungile « șuete » bucureștene am fost deseori ispitită să-mi spun: « nu s'a schimbat nimic». Agerimea acelor minți cari făceau din asociația de idei un act personal de creație mă cucerea. Și spiritul lor zeflemitor, când se refereau la inteligența mecanică, cea care acumulează și repetă. A fost suficient să spun: « nu ai dreptate, mie îmi place statuia lui Eminescu, de Anghel, din fața Ateneului», pentru ca E., care o critica, să accepte aprioric posibilitatea unei erori. Seară de seară am revenit la ea însoțiți de alții. Întrebarea devenea anchetă. « De ce îți place? » — « Mi s'a părut că acest Eminescu este altfel decât acela din versul lui Sorescu » (« Și fiindcă tuturor acestor lucruri trebuia să li se dea un nume li s'a spus Eminescu »). « Anghel a văzut un *alt* Eminescu ».

Mulțimea este, dacă nu altfel, alta. Și vocabularul ei e altfel, dar nu altul. Mulțimea aceasta nu e analfabetă. Poate, semidoctă. Toți spun « vă rog », aproape nimeni « mulțumesc ». Umblă din gură în gură un « merci », care nu are nimic « bonjurist » în el. Intelectualii îl resping; tot așa, tinerii și bătrânii cu carte.

La chioșcuri, pe stradă, la tarabă, cărți. Mai ales clasici. Lumea le răsfoiește, uneori cumpără. În Cișmigiu, un tânăr citea lângă mine La Fontaine. Un altul, la Herestrău, St.O Iosif. De mult a dispărut romanul în fascicolă, strecurat pe sub ușa gospodinei.

La prima vedere, tinerii nu par prea deosebiți de cei din restul Europei. Deși nu abundă bărbile, nici pletele. Mulți au radiouri portabile; fetele, ochelari Lolita. La Universitate, în amfiteatrul Odobescu, mi-ar fi fost ușor să-i confund cu colegii de odinioară. Ca și atunci, unii studiau, alții așteptau la ușe, fără să se sinchisească prea mult de frecvență. O fată dolofană m'a întrebat colegial când am ieșit din amfiteatru: « Sunt mulți în sală? ».

Uneori, acești tineri întâlnesc o « turistă » plecată demult de acasă și se simt disponibili pentru critică, pentru confruntare. Alteori, impro-

vizează acțiuni cari dau de gândit. Într'un an, de Crăciun, au mers cu torțele în Piața Palatului, unde au cântat colinde. Într'alt an cinci mii de tineri au cântat la Patriarhie « Christos a înviat ». În picioare sau pe jos, așa cum stau uneori tinerii când ascultă un concert sau o conferință într'o sală prea plină.

« Numai de Paști tinerii merg la biserică», mi s'a spus. De ce vor fi mergând tinerii din România la biserică numai la nașterea și moartea lui Cristos?

Antoaneta Bodisco

NEGRU PE ALB

Cronici, idei, fapte

RELAŢII ROMÂNEŞTI CU GIUSEPPE PITRÈ

1. Acum, după publicarea de către Gaetano Falzone, directorul Muzeului Etnografic Sicilian «G. Pitrè», a acelui sistematic catalog de *Epistolari Pitrè e Cocchiara* (Palermo, 1969), orientarea cercetătorilor e cu totul facilitată. N'ai decât să perindezi cu ochiul coloanele alfabetice şi orânduite pe corespondenţi italieni şi străini spre a nota numele ce te interesează. Astfel, printre personalităţile în legătură cu Giuseppe Pitrè (1841-1916), se impun reliefant atenţiei: M. Amari, G. Isaia Ascoli, Corrado Avolio, Michele Barbi, Luigi Capuana, G. A. Cesareo, Vittorio Cian, Raffaele Corso, B. Croce, Alessandro d'Ancona, Francesco d'Ovidio, Angelo de Gubernatis, Domenico Comparetti, Giovanni Gentile, Arturo Graf, Vittorio Imbriani, Antonio Ive, Eugenia Levi, Cesare Lombroso, Gaetano Mosca, Adolfo Mussafia, Costantino Nigra, Vittorio Emanuele Orlando, Federico G. Pipitone, Pio Rajna, Mario Rapisardi, Ermolao Rubieri, Vincenzo Schirò, Luigi Settembrini, Niccolò Tommaseo, Ruscalla Vegezzi, Giovanni Verga, Giuseppe Vidossich, Lionardo Vigo, Luigi Zanazzo, Nicola Zingarelli, Giosuè Carducci, Giuseppe Garibaldi, Raffaele Pettazzoni; iar dintre străini: Emile Cosquin, A. Gennep, Antonio y Alvarez Machado, Max Muller, Gaston Paris, Ernest Renan, Hugo Schuchardt, P. Sébillot, Antti Aarne, Kaarle Krohn, W. Mannhardt, John Meier, Lubor Niederle, Hermann Husener. Cultura română e reprezentată de Dora d'Istria, Petre Ispirescu şi Lazăr Şăineanu, iar, mai târziu, în corespondenţă cu G. Cocchiara, de Mircea Eliade.

Deosebit de importantă pentru noi e scrisoarea lui *Petre Ispirescu* (1830-1887), talentatul culegător de *Legende sau Basmele Românilor*, operă din care, în Muzeul Pitrè, se păstrează două exemplare din ediţia dela 1882. Scrisoarea lui Ispirescu către Pitrè (Carpetta P. C. 23) e cu atât mai preţioasă cu cât e scrisă în limba română cu clare şi îngrijite litere demne de vechii caligrafi. Iată textul de pe cele trei feţe de hârtie, pe care îl transcriem în ortografia noastră modernă:

Bucureşti, 3/15 Octombre 1883

Respectabile Domnule,

Priimind scrisoarea D-voastră din 23 Septembre, mi-a făcut o mare plăcere luând cunoştinţă de coprinderea ei.

Mai întâi, stimabile Domn, trebue să ştiţi că eu, simplu culegător de litere, nici că m'am gândit vreodată la ceva laude, când am început să adun din gura poporului Legendele, snovaele şi ghicitorile. Cărturar nu sunt; dară dragostea ce am despre tot ce este al poporului, m'a îndemnat a strânge la un loc ceea ce am auzit din gura dânsului. Şi dacă sunt preţioase bucăţile acestei colecţii, sunteţi D-voastră din afară de hotarăle ţării noastre, şi câţiva învăţaţi de la noi, care mi-o spuneţi; căci

publicul nostru nu le gustă. Şi ai mare dreptate când zici că recompensa atâtor osteneli este morală; căci cu atâta m'am ales.

Acum un an D. Bianu mi-a zis să vă trimit un exemplar din ale mele Legende *sau* Basmele Românilor, *pe care îmi spuneţi că le-aţi priimit. Până acum n'am ştiut aceasta.*

Mai luna trecută D. Hasdeu mi-a zis să vă trimit tot ce am scris, şi m'a dojenit de ce n'am respuns la scrisoarea Dvoastră.

Vă mărturisesc, Domnule, că n'am primit nici o scrisoare de la D-voastră până aci, afară de de la 23 Septembre, la care vă respunz.

Voi căuta să mă informez de la Direcţiunea Columnei *despre recensiunea ce voiţi a face ultimei şi neînsemnatei mele colecţiuni de* Basme, snoave şi glume.

Vă înaintez încă un exemplar din Pilde şi ghicitori *în locul celei* [sic] *ce aţi trimis Domnului Gianandrea, şi vă mulţumesc călduros pentru cuvintele binevoitoare de laudă ce-mi trimiteţi, şi pe care eu nu le merit, căci toată lauda se cuvine poporului care a păstrat până azi tot ceea ce am cules şi scris.*

Şi fiind că îmi deschideţi coloanele însemnatei D-voastre publicaţiuni Archivio *peste curând am să vă trimit descrierea Smeului, o jucărie a copiilor Bucureşteni, jucărie de toamnă.*

Domiciliul meu este la Tipografia Academiei, strada Academiei, Nr. 26.

Prea devotatul D-voastre
P. Ispirescu

Grafia e cea din a doua jumătate a secolului trecut. Expresiile sânt bogate în locuţiuni şi fraza arată bun simţ stilistic românesc de care dispunea din plin măestria lui Ispirescu. E o frumoasă epistolă, nelipsită de oarecare naivitate, autorul crezând că Pitrè ar înţelege suficient limba română, interpretând nu numai propria scrisoare, dar şi cogiamite carte ca *Legende sau Basmele Românilor*. Preţioase sânt informaţiile că Hasdeu şi Bianu îl îndemnau pe culegător să-şi trimită publicaţiile marilor maeştri de peste hotarele ţării. Mai aflăm că, spre personalele-i lămuriri, Pitrè expediază exemplarul din *Pilde şi ghicitori* unui Gianandrea, care rămâne de identificat. Importantă e invitarea din partea lui Giuseppe Pitrè făcută lui Ispirescu de-a colabora la al său *Archivio delle tradizioni popolari*, la care folcloristul român răspunde bucuros, promiţându-i imediat o descriere a zmeului (*aquilone*) de hârtie, pe care copii îl înalţă în vânt.

Interesul pentru colecţiile lui Ispirescu nu rămâne baltă. Două legende substanţiale referitoare la *Legende sau Basmele Românilor* (din 1882) şi la *Basme, snoave şi glume* (Craiova, 1883) semnează Carlo Moratti în *Archivio per lo studio delle tradizioni popolari* (I, 1882, pp. 478-482 şi II, 1883, pp. 613-615) de sub direcţia lui G. Pitrè şi S. Salomone-Marino. Autorul era profesor de latină şi greacă la Liceul « Ugo Foscolo » din Pavia şi se ocupa de filologie indo-europeană, publicând cercetări ca *Saggio di sintassi comparata grafica* (Bergamo, 1883), *Studii sulle antiche lingue italiche* (Firenze, 1887), s.a. Evident lucru că Moratti citea limba română servindu-se de pătrunderea sa filologică. În primul eseu, Moratti, după ce obiectează lui Ispirescu de a nu fi dat un studiu asupra basmelor române şi de a nu fi orânduit materialul după vreun criteriu ştiinţific, se pierde în analiza motivelor principale şi secundare şi, urmărind mitologia, aplică o serie de formule algebrice inventate de dânsul. Acelaş lucru se petrece şi cu al doilea eseu.

De altfel, nu se poate spune că Ispirescu ar fi fost străin de instrucţie, cum singur se clasifică, declarând net: *cărturar nu sânt*. Ştia cel puţin să facă uz de dicţionarul francez. Aflăm din recentul *Dicţionar enciclopedic român* (vol. II, 1964, p. 867) că dela dânsul se păstrează în manuscris traducerea *Ruinele Palmirei* (1870) ale lui Volney (1757-1820), inspiratorul lui Cârlova. Desigur, în cercurile lui Hasdeu, Odobescu, Maiorescu şi Bianu, el, lipsit de studii, se simţea un analfabet. Poseda însă la maximum simţul limbii neaoşe săteşti. Activitatea de zetar şi de director de tipografie l-a deprins să aprecieze vorba precisă, scurtă, incisivă, cuprinzătoare. În colecţia sa de basme a ştiut să dea valoare locuţiunilor, vocabularului plin de viaţă, gândirii drepte şi stilului naturalist pe care îl confrunta cu o serie de povestitori ţărani. Dar, şi din punct de vedere ideologic, Ispirescu nu rămânea un simplu receptiv. Era părtaşul teoriei mitologice a lui Wilhelm Grimm. Problema continuării miturilor şi cea a genezei obiceiurilor şi credinţelor, a basmelor, îl preocupau intens, inducându-l să descrie şi să explice lucrurile pe care credea că le-ar fi pătruns. Astfel el conferenţiază şi scrie *Despre pomul Crăciunului* (1886), după ce, în 1874, publicase în « Columna lui Traian » a lui Hasdeu studiul *Basmele române şi cele franceze* (Cfr. George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, I, Buc., 1969, p. 516); premize care ne duc la concluzia că Ispirescu era un adevărat intelectual de formaţie autodidactă.

*
* *

2. Dela principesa Dora d'Istria (1828-1888), acea amazoană europenistă a culturii româneşti (cfr. Petre Ciureanu, *Alecsandri, Hasdeu şi De Gubernatis*, extras din rev. « Suflet românesc », IV, n. 1, Roma, 1952), fiică a marelui vornic Mihai Ghica (1792-1850), frate cu domnitorul muntean Alexandru Ghica (1834-1842), ne ajung trei epistole din 1868, 1869 şi 1890, adresate lui Giuseppe Pitrè (Carpetta P-B-17). Luptătoare politică şi socială, etnografă şi scriitoare, Dora d'Istria, pseudonim al Elenei Ghica, după moartea soţului său Kol'cov-Masal'skij, se stabili la Florenţa, într'o vilă a contelui Angelo de Gubernatis, situată în via Leonardo da Vinci. Fu asiduă colaboratoare la periodicele acestuia, la *Revue des deux mondes* şi la *Nuova Antologia*. Dintre operele în volum înregistrate de Gheorghe Adamescu în a sa *Contribuţiune la bibliografia românească* (fasc. II, Buc., 1923, 122-125) notăm: *La vie monastique dans l'église orientale*, Paris, 1855: *Les femmes en Orient*, 2 vol., Zurich, 1859 şi 1860; *Excursions en Roumelie et en Morée*, Zurich şi Paris 1865; *Des femmes par une femme*, 2 vol., Paris, 1865; *Il Mahabharata, Il re Nala e gli studii indiani in Italia*, Firenze, 1870; *Operele...*, traduse de Gr. Peretz, 2 vol., Buc., 1876, 1877; *La poésie des Ottomans*, Paris, 1877; *La littérature française au XIX siècle*, Florenţa, 1885. Scrise eseuri despre literatura cultă şi populară la Români, Greci, Sârbi, Albanezi, Bulgari, Maghiari, Turci, Persiani. Luptă pentru înfrăţirea popoarelor, pentru democraţie, progres, pentru pacea universală. În opera sa *La stampa periodica romeno-italiana in Romania e in Italia* (Roma, 1937, 247-293), Claudiu Isopescu reproduce o serie de articole din periodicele italiene, care deliniază o veridică imagine a personalităţii literare a acestei apreciate apărătoare a României în străinătate. Unirea Principatelor, Românii faţă de Ruşi şi Austriaci, revendicarea Basarabiei şi în consecvenţă a Transilvaniei şi a Bucovinei, unirea popoarelor latine, menirea lor civilă, cultura în strânsă legătură cu tre-

cutul şi tradiţiile constitue, după dânsa, elemente de prim ordin pentru civilizaţia şi pacea Europei, care se realizează încet şi gradat, concepţie geometrică susţinută de umanitariste aspiraţii (Isopescu, *op. cit.*, 270): « *L'humanité avance toujours, mais lentement et comme en spirale*. Elle est plus d'une fois obligée de tourner les obstacles qu'elle ne peut renverser; de s'arrêter fatiguée dans sa marche douloureuse vers un ordre social moins imparfait... ».

Scrisorile Dorei d'Istria către Pitrè, pe hârtie cu stema princiară sus la stânga ori în mijloc, sânt compuse în limba franceză cu ocazia diferitelor publicaţii pe care maestrul din Sicilia i le trimite principesei române. Ea îşi exprimă interesul pentru frumoasa insulă, îl elogiază pe Pitrè, exprimându-şi regretul de-a nu se putea ocupa de poezia unei regiuni atât de bogate în antică civilizaţie. Se mulţumeşte să citeze şi să pună la contribuţie lucrările genialului sicilian. Exagerează însă când afirmă că literatura populară, oferind interes istoric, artistic şi filozofic, ar fi în grad să înlocuiască analele dinastice cu documentări folclorice.

*
* *

3. Lazăr Şăineanu (1859-1934) e unul din marii filologi ai României. A fost discipolul multilateralului Bogdan Petriceicu Hasdeu (1836-1907). A scris lucrări de capitală importanţă, printre care: *Elemente turceşti în limba română* (1885), *Ielele*, studiu de mitologie comparată (1886), *Încercare asupra semasiologiei* (1887), *Linguistica contemporană* (1890), *Istoria filologiei române* (1892), *Basmele române în comparaţie cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice* (1895), *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române* (3 vol., 1900), *La création métaphorique en français et en roman* (Halle, 1905 şi 1907), *La langue de Rabelais* (Paris, 1922). Despre el, vezi Gh.Adamescu, *Contribuţiune la bibliog. rom.*, II, 1923, 223-224.

Scrisoarea trimisă de el lui Pitrè dela Paris, la 5 Iunie 1903, se referă la cuvântul *chat* (pisică) în limbile romanice. E evidentă geneza problemei care se lărgeşte spre *La création métaphorique...* din 1905 şi 1907.

*
* *

4. Legăturile lui Giuseppe Pitrè cu Românii au fost fructuoase pentru unii şi pentru alţii. Dela Dora d'Istria învăţatul sicilian putea avea informaţii referitoare la notele sale *Canzonetta fanciullesca della lumaca in Rumania* (*Archivio*, II, 1183, 443); *Leggenda sui Rumelioti* (*ibid*, IV, 1885, 596-597), unde e vorba de Meşterul Manole (confundându-se Românii cu locuitorii din Rumelia identificată cu Tracia); *Fiera di fanciulle in Rumania* ibd., V, 1886, 136), cunoscutul « târg de fete » de pe muntele Găina. Din aceste relaţii, Pitrè se afecţionă atât de mult de foclorul românesc încât putu să înfrângă personal orice obstacol spre a citi şi interpreta personal opere ca voluminosul studiu comparativ *Basmele române* (1895) de Lazăr Şăineanu (ibd., XIV, 1895, 589-591) şi *Istoria naturală medicală a poporului român* de Leon (ibb., XXII, 1903, 139-140), asupra cărora scrise două recenzii.

Petru Iroaie

UN STUDIU ITALIAN DESPRE BALADA ROMÂNEASCĂ

Poezia noastră populară, ilustrată dealungul anilor pentru occidentali de o serie de profesori şi cercetători conştiincioşi, care au îndeplinit, cu modestie, un rol cât se poate de util, începe să atragă atenţia străinilor. E drept că încă de pe la jumătatea secolului trecut se vorbea şi se scria cu entuziasm în Apus de comorile folcloristice balcanice şi orientale. Dar era vorba de o euforie romantică, din care nu lipsea componenta patriotică, naţională ori democratică. « Miorița » servea ca argument în favoarea dreptului la libertate şi la independenţă a neamului care a putut produce o astfel de perlă artistică. Sub o perspectivă cu totul alta, în termeni deosebiţi, s'a ocupat, mai acum câţiva ani, de aceeaşi capodoperă populară, cu care pe bună dreptate ne mândrim, marele Leo Spitzer, care nu a ezitat să vorbească de o reuşită majoră a literaturii *universale* (dându-le indirect peste nas atâtor studioşi *emunctae naris*, care parcă nici nu vor să audă de o « poezie » populară, pentru ei totul nefiind decât document etnografic, lingvistic, etc.).

Un profesor italian dela Padova, domnul Lorenzo Renzi, s'a oprit cu multă stăruinţă asupra câtorva balade româneşti, pe care preferă să le numească, pentru o serie de considerente, « cântece narative tradiţionale ». Cartea sa, întitulată « Canti narrativi tradizionali romeni », a apărut nu de mult într'o colecţie acreditată, aşa numita « Biblioteca dell'Archivum Romanicum », întemeiată la Roma de Giulio Bertoni, maestrul atâtor studioşi şi savanţi români, mai tineri şi mai bătrâni.

După o introducere meditată asupra genezei cântului popular în condiţiile de viaţă ale satului nostru, cu observaţii, uneori discutabile, asupra societăţii româneşti de ieri, autorul trece la o analiză amănunţită a metricei, temelor, formulelor fixe, schemelor, figurilor retorice din balada românească. Partea cea mai originală a lucrării e tocmai această identificare a unei « arte retorice », cu normele ei, la nivel folcloric, care-şi află aplicare în poezia noastră populară. Adnotările sunt precise, minuţioase. E o muncă pe care nimeni nu a făcut-o mai înainte, şi e o muncă utilă. Cum utile sunt consideraţiile tematice, stilistice, structurale pe marginea a patru balade: « Meşterul Manole », « Antofiţă », « Kira » şi, firește, « Miorița ». Ceea ce convinge mai puţin e refuzul, drastic, al tezei lui Iorga, după care în cântecele noastre bătrâneşti sunt şi ecouri din producţia similară apuseană, chiar medievală; cum ne lasă tot mai îndoiţi opinia că balada ar avea o origine strict ţărănească, şi din sat ar fi urcat la curţile boiereşti şi domneşti, când mult mai logic şi mai probabil e drumul invers.

Studiul domnului Renzi, care din păcate nu a avut la îndemână câteva cărţi, poate nu fundamentale, dar cu siguranţă de folos, măcar ca informaţie, e totuşi o lucrare foarte valoroasă, cu contribuţii noi, din care e mult de învăţat. Continuând pe această stradă, cum e de sperat, profesorul italian ar putea deveni, cu metode noi, ştiinţifice, ceea ce au fost la vremea lor, pentru poezia populară balcanică, un Tommaseo, un Fauriel sau un Dozon.

Mircea Popescu

ALEXANDRU SĂNDULESCU DESPRE DUILIU ZAMFIRESCU

Am avut posibilitatea, cu altă ocazie, să vedem în ce măsură viața și opera uil Duiliu Zamfirescu au constituit și constitue o continuă preocupare pentru Alexandru Săndulescu, istoric și critic literar român din noua generație. O dovadă în plus o constitue micul volum pe care intenționăm să-l prezentăm cititorilor noștri, mic — e adevărat — ca dimensiuni și număr de pagini (nu trebue să uităm publicul căruia i se adresează), dar dens în conținut.

După cum ne avertizează autorul în scurta notă întroductivă, la baza lucrării a stat capitolul din *Istoria literaturii române* (*cap. III*): o lucrare colectivă, elaborată în cadrul Institutului de istorie și teorie literară «G. Călinescu» de pe lîngă Academia Română.

Primele pagini ne dau un amplu cadru al vieții autorului *Vieții la țară*, mergînd pînă la genealogia, îndreptată, a familiei acestuia, care într-o polemică literară a invocat o pretinsă descendență din acel Lascaris al IV-lea, care în îndepărtatul secol al XII-lea a domnit pe tronul Bizanțului.

În ce-l privește pe Duiliu Zamfirescu, este cu minuțiozitate reconstituită cariera sa literară, începînd cu debutul său (1877) în paginile revistei *Ghimpele*, care avea să devină celebră prin colaborarea lui Caragiale, și din prezentările pe care i le făcea trei ani mai tîrziu Alexandru Macedonski, în paginile *Literatorului*: «Duiliu Zamfirescu e tînăr, și nu vom zice despre domnia sa că *promite*. Prin această poezie face însă ceva mai mult: se afirmă ca poet în mod strălucit».

Multe pagini din lucrarea lui Săndulescu sînt dedicate prezenței lui Duiliu Zamfirescu la Roma, întîi ca secretar de legație și mai tîrziu ca Ministru al României pe lîngă Quirinal; în aceste pagini sînt citate fragmente din diferite scrisori adresate prietenilor aflați în țară: fragmente din care reiese în mod evident, odată cu profunda nostalgie pentru pămîntul natal, și dragostea și admirația pentru Italia, din care, în afară de Roma, a vizitat mai multe orașe, culegînd din fiecare impresii caracteristice.

Sînt scoase, de asemenea, în evidență raporturile de prietenie dintre poet și Titu Maiorescu, raporturi care au durat aproximativ un sfert de veac, răcindu-se apoi treptat, pînă în anul 1913, cînd au încetat definitiv.

Paginile următoare din volumul lui Săndulescu sînt dedicate analizei operei poetice a lui Duiliu Zamfirescu, care este pe bună dreptate definită *obiectivă, parnasiană neoclasică*; precum și prozei sale, nuvele și romane. Pentru Săndulescu, Zamfirescu «era un antinaturalist convins și declarat, însă el concepe cel dintîi roman ciclic în literatura română (*Neamul Comăneștenilor*), care vrea să fie un *experiment*, o demostrație, altfel destul de subiectivă pentru un scriitor care teoriza obiectivitatea».

Volumul este îmbogățit cu numeroase ilustrații, în mare parte inedite, și cu numeroase note bibliografice. Acesta constitue un motiv în plus pentru a aprecia osteneala lui Alexandru Săndulescu, care se dovedește a fi de mare folos pentru toți cei ce vor dori să se ocupe de viața și de opera diplomatului-poet.

Mariano Baffi

EXPLORĂRILE ÎN ISTORIA LITERATURII ROMÂNE ALE LUI ALEXANDRU DUȚU

Al. Duțu, cercetătorul român binecunoscut și în afară granițelor României, mai ales pentru opera sa de italianist — el este cel care, împreună cu Titus Pârvulescu, a îngrijit ediția *Comentariu la Divina Comedie de Coșbuc*, apărută în 1965, cu ocazia centenarului lui Dante — a vrut să întrunească — după cum mărturisește el însuși în scurta nota de preambul la volum — cîteva din studiile sale mai semnificative, apărute în diverse periodice, inclusiv cele străine, și îndeosebi în «Viața Românească».

Este vorba, în cea mai mare parte, de studii de literatură comparată, care clarifică unele probleme tipic românești în lumina culturii universale.

Astfel, studiul asupra Enciclopedismului român, care deschide culegerea, ilustrează această fază a culturii naționale, care, pornind de la primii cronicari și de la eruditi ca Dimitrie Cantemir sau Constantin Cantacuzino, parcurge o perioadă în care sintezele se înmulțesc, și ajunge la enciclopedismul romantic al lui Eliade Rădulescu și B. P. Hasdeu, sau la acela științific al lui Odobescu și Iorga, ce retrăiește și astăzi în opera intelectualilor contimporani.

În paginile despre Voltairism și Rousseauism ni se relatează ecoul unor opere ca *Le contract social* sau *La Nouvelle Héloïse* în cultura românească, în timp ce alte pagini ilustrează *Primele contacte literare anglo-române*.

Nu este de neglijat nici studiul asupra *Generației de la 1848 în viața literară a epocei*, cel asupra *Elocvenței lui Kogălniceanu* sau, cu atît mai mult, comentarile asupra lui *Eminescu și romantismul englez*, unde sînt scoase în relief numeroasele analogii dintre autorul *Luceafărului* și poezia romantică de dincolo de Canalul Mînecii, cum ar fi cea a unui Keats sau Byron, cunoscute datorită traducerilor lui Heliade Rădulescu.

Raporturilor româno-engleze le este dedicat studiul asupra etapei *Receptării operei lui Shakespeare* care încheie volumul, în timp ce — după părerea noastră — merită o atenție deosebită cele două studii asupra lui George Coșbuc.

În primul din ele — *Biblioteca lui George Coșbuc* — sînt prezentate cărțile care au aparținut poetului, donate Bibliotecii Academiei Române de văduva acestuia: cărți care, fiind în marea lor parte adnotate de Coșbuc însuși, ne oferă indicații prețioase asupra orizontului intelectual al poetului, ca și asupra procesului de elaborare al unora din operele sale.

În al doilea studiu — «*Atque nos*», *sau itinerariul lui Coșbuc în literatura universală* — autorul scoate în relief cum, prin intermediul traducerilor din sanscrită, din Homer, Virgiliu sau Dante, Coșbuc și-a propus să arate cititorilor săi, recrutați indeosebi dintre locuitorii satelor, leagănul civilizației care a generat cultura specifică a poporului român.

Prin această culegere Alexandru Duțu dobîndește meritul — nu numai față de cultura română, dar față de cultură în general — de a fi pus prin truda sa cititorul în fața realității unei lumi culturale care nu mai este închisă în izolarea sa, ci, adăpîndu-se de la izvoarele culturii universale, a devenit — în consecință — parte integrantă din aceasta.

Mariano Baffi

POMPILIU CONSTANTINESCU

Anul acesta se împlinesc 70 de ani dela naşterea criticului literar Pompiliu Constantinescu, şi totodată 25 de ani dela moartea sa, pe care comuniştii români o trec în tăcere şi cu o mare băgare de seamă. Nu ştiu precis cauza morţii lui la o vârstă de numai 45 de ani. Auzisem zvonul că Pompiliu Constantinescu ar fi fost împuşcat în stradă de soldaţi sovietici deoarece s'ar fi opus când aceştia au vrut să-i încerce paltonul sau să-i ia ceasul dela mână. N'ar fi de mirare, căci în aceeaşi perioadă şi-a pierdut viaţa, într'o situaţie similară, unul din profesorii dela Şcoala Politehnică din Bucureşti.

Pompiliu Constantinescu s'a născut la Bucureşti, la 19 Mai 1901. Mediul intelectual în care a crescut i-a deschis gustul pentru lectură, pasiune ce a păstrat-o toată viaţa. După terminarea liceului îşi continuă studiile universitare la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Debutează timid cu câteva poezii şi bucăţi în proză, apoi se dedică criticii literare. La vârsta de 23 de ani publică mici foiletoane şi portrete literare în revista « Ritmul Vremii ». Intră în învăţământ, începând ca suplinitor la liceul Sf. Sava şi institutul Negoiescu, apoi are o catedră pentru scurt timp la Câmpina. Îl găsim din nou la Bucureşti, profesor (liceul Sf. Iosif, etc.), pentru puţin timp, director al bibliotecii municipiului, iar în ultimii ani director al liceului C.F.R. Aurel Vlaicu (1939-1945).

Până în 1928 articolele sale critice apar în revistele: « Viaţa Literară », « Mişcarea Literară » şi « Kalende ». Dela această dată şi până în 1944 publică în « Vremea ». Postum, în « Revista Fundaţiilor », sunt publicate « Eseurile Critice ».

Împreună cu Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu şi Tudor Şoimaru, Pompiliu Constantinescu scoate revista « Kalende ». În ea publică, în 1929, articolul « Consideraţii asupra romanului românesc », prin care îşi exprimă concepţia sa critică, concepţie nealterată până în 1946, când are ultima sa cronică radiodifuzată.

Prin prizma vederilor comuniste, realismul său critic este considerat « bogat în aspecte pozitive, dar nu şi lipsit de tributuri plătite erorii ». Şi acest lucru îl explică comuniştii români prin « influenţa climatului moral al societăţii burgheze, a consideraţiunilor sociale şi politice determinate de această societate »...

Adevărul este că, dintr'o cauză necunoscută mie, Pompiliu Constantinescu încetează din viaţă la o vârstă la care, deobicei, un critic literar deabia îşi conturează personalitatea. Cu tinereţea lui de până atunci, n'a făcut decât să-şi caute drumul maturităţii concepţiei sale, drum pe care l-a găsit şi precizat. În zbuciumul tinereţii, e mereu în dezacord cu fostul lui profesor Mihail Dragomirescu, cât şi cu cenaclul « Sburătorul », de care va păstra mereu o distanţă deferentă; nu însă şi cu Lovinescu, conducătorul criticii împresioniste, căruia îi va purta respect şi simpatie.

Cu toată răsvrătirea sa, Pompiliu Constantinescu poartă în criticile sale calmul raţiunii şi al seriozităţii cât şi o deplină claritate. În scrierile sale, nu caută cuvinte alese, forme de stil care să impresioneze pe cititor. El rămâne profesorul, care, în cuvinte simple, în fraze clare, aduce în faţa cititorilor părerile sale. Păreri pe care nu le ridică la nivel de probleme, dar cari devin totuşi jaloane de bun simţ şi critică literară.

La zece ani după moartea lui Pompiliu Constantinescu, unul din foştii lui elevi, L. Voita, a strâns o parte din articolele critice şi le-a publicat într'un volum. O acţiune lăudabilă, deşi s'a încercat « politizarea » vieţii şi scrierilor lui Pompiliu Constantinescu şi trecerea sa în patrimoniu comunist.

Pompiliu Constantinescu a aparţinut, însă, şi aparţine literaturii româneşti neîntinate, aşa cum a înţeles el să fie: fără pretenţii, lipsit de orgoliu, şi cât se poate de clar în felul său de a gândi şi a se exprima.

Ştefan Gheorghe THEODORU

« ÎN ŢARĂ, ÎNCHISOAREA CÂNTĂ »

Aşa se întitulează una din cele două prefeţe la culegerea de « Poeme din închisori » publicată de editura « Drum » (Madrid, 1970). O semnează domnul Nicu Dima, pribeag recent, ca şi domnul Octavian Sigarto, cu care a reuşit să aducă din temniţele reseriste o serie de cântece ale deţinuţilor (mai sunt, mai sunt, domnilor colaboraţionişti şi dialoganţi, mai sunt deţinuţi politici, chinuiţi, în republica noului Tudor Vladimirescu dela Bucureşti): cântece — scriu domnii Posteucă şi Novac în prima prefaţă a cărţii — care « ne vin din rădăcini, din acea de a patra dimensiune a neamului, de undeva din adâncuri şi de *dedesubt*, din esenţele tăcerii şi din acea muţenie ţipătoare la cer, care s'a lăsat peste drama celei mai româneşti şi mai creştine generaţii, în luptă cu satanismul marxist... »

Sunt poeme anonime, unele primordiale ca factură, altele mai rafinate, toate sincere şi mişcătoare până la lacrimi, în special cele referitoare la drama familiilor distruse, a copiilor rămaşi fără părinţi, a mamelor care-şi aşteaptă fiii în zadar, şi încărunţesc şi mor fără să-i vadă (lectură de seară pentru doamna Luki Galaction). Rupe inima cântecul de leagăn al fratelui mai mare, mic şi el: « Nani, scumpe frăţior/Noaptea e târzie/Nani, mâinile mă dor/Şi mi-e somn şi mie ». Alte teme, cunoscute din culegeri precedente de cântece din închisori: foamea teribilă, bătăile şi tortura, munca de robi dela Canal şi din alte temniţe înfiorătoare (« Aici e Aiudul, aici e Aiud »); rugăciunea, numai că Dumnezeu e un « bătrân fără vedere şi auz », care asistă nepăsător la atâta suferinţă. Concluzia, formal sacrilegă, valabilă poeticeşte, e în « Judecata din urmă »: « Pentru toate rănile mele nedrepte,/Eu, Doamne, te iert ».

Tot în merituoasa colecţie « Drum » au fost republicate, la o jumătate de veac dela prima ediţie, poveştile bucovinene ale lui Leca Morariu, « stâlp de mijloc al Bucovinei »: iniţiativă cât se poate de binevenită astăzi când — cum scrie domnul Posteucă — « istoricele ţinuturi ale ţării Sipeniţului şi ale Herţei Dorohoiului ne-au fost răşluite de ruşi, cu asentimentul şi prin trădarea celor care se lăfăiesc azi la Bucureşti ».

Mircea POPESCU

PAMFIL ŞEICARU: *La Roumanie dans la grande guerre*

La împlinirea, în 1938, a două decenii dela adunarea istorică dela Alba-Iulia, care a hotărît şi consacrat revenirea Ardealului la matca românească originară, Academia Română dela Bucureşti a încredinţat Institutului de Istorie Naţională dela Cluj sarcina publicării unui volum de sinteză asupra provinciei înstrăinate vreme de un mileniu. A apărut astfel, în limba franceză, o lucrare de peste 850 de pagini, întitulată « La Transylvanie », cu colaborarea unor nume ca Sextil Puşcariu, C. Daicoviciu, I. Lupaş, Stefan Meteş, Silviu Dragomir, D. Popovici, Tiberiu Brediceanu, N. Drăganu, Sabin Manuilă, Romulus Vuia, Cooriolan Petranu, I. Moga, Laurian Someşan: un tablou destul de vast, din păcate nu complet, al Ardealului, considerat sub profilul geografic, istoric, lingvistic, literar, artistic, etnografic, demografic.

Acum doi ani, în 1968, ocazia era şi mai potrivită, fiind vorba de aniversarea unei jumătăţi de veac, pentru a comemora unirea Transilvaniei. Academia dela Bucureşti, adjectivată partinic, n'a luat, firește, nicio iniţiativă consistentă, poate din teama de a nu-i irita pe continuatorii lui Bela Khun, fraţi întru ideologie; iar exilul, tot mai destrămat, n'a fost nici de data aceasta în stare să ia asupră-şi o misiune naţională care-i revine de drept, întrucât reprezintă, chiar aşa haotic cum e, voinţa autentic românească.

S'a găsit un om, pe care exilul nu-l iubeşte, din motive mai mult sau mai puţin binecuvântate, şi care cu siguranţă nu iubeşte exilul, domnul Pamfil Şeicaru, care s'a pus pe treabă şi cu sacrificii enorme a adunat un material extrem de preţios pentru o reevocare a intervenţiei româneşti în primul războiu mondial, la care autorul însuşi a participat, meritând ordinul « Mihai Viteazul ». A apărut astfel, în 1968, la editorul Minard dela Paris, o carte care ne face cinste şi care, mai ales, este o pledoarie documentată şi pasionată a drepturilor româneşti asupra Transilvaniei: « La Roumanie dans la grande guerre ». E un volum de istorie, care pleacă dela atentatul dela Serajevo şi ajunge până dincolo de tratatul dela Trianon. Dar e mai mult decât atâta: e o istorie a poporului român dealungul veacurilor, cu incursiuni în trecutul îndepărtat şi cu acel amestec de riguroasă mărturie a documentului şi de anecdotică gazetărească, uneori măruntă, care face plăcută, chiar când irită, lectura cărţilor fostului director al « Curentului », dela « Dotla » la « Istoria partidului naţional-ţărănist » şi până la vastul comentariu la « Însemnările despre Români » ale lui Marx.

Nu e cazul să intrăm în detaliile acestui volum de aproape 500 de pagini, dedicat, cu simţ al oportunităţii, misiunii militare franceze în România pe timpul primului războiu mondial. Iar călduroase elogii autorului îi face domnul Ion Gh. I. Brătianu, urmaş al făuritorilor independenţei şi unităţii României, care, după ce aminteşte cariera de luptător, de jurnalist, de om politic şi de istoric a domnului Şeicaru, subliniază importanţa acestui volum din urmă, într'un moment în care revizionismul maghiar, identic la Budapesta şi în Occident, ridică iarăşi capul. Ceea ce am vrea să notăm e lecţia pe care o putem trage, meditând pe marginea cărţii domnului Şeicaru, din evenimentele dramatice de acum cincizeci de ani: dacă Ardealul şi-a regăsit locul şi rostul în marea familie a poporului român, o datorează unei svâcniri salutare a conştiinţei naţionale şi

unui efort unitar, care n'a precupeţit jertfa şi care adesea a avut de luptat şi împotriva tendinţelor spre compromis şi spre cedare ale aliaţilor occidentali. Aceiaşi « aliaţi » cărora le datorăm năpasta dela Yalta.

Mircea Popescu

J. F. BROWN ŞI EUROPA DE RĂSĂRIT

Bine cunoscut prin articolele sale privind actualitatea esteuropeană, pe care le-a publicat în periodice engleze, ca « Survey », « The World Today », şi germane, ca « Der Monat », « Osteuropea », domnul J.F. Brown şi-a sintetizat cercetările asupra evoluţiei evenimentelor din Europa răsăriteană într'o lucrare documentată apărută în 1966 la New York (*The New Eastern Europe - The Khrushchev Era and After*) şi retipărită, după un an, cu completări de actualizare, în ediţie germană (*Das neue Osteuropa*, Europa Union Verlag, Köln).

Chiar din introducere, autorul atrage atenţia asupra importanţei subiectului pe care-l tratează, subliniind rolul principal al Europei de răsărit în lagărul comunist şi faptul că ea constituie totodată un factor hotărîtor pentru echilibrul mondial. La acestea se adaogă două motive care au făcut să crească şi mai mult importanţa acestui spaţiu geografic în ultimul timp: transformările survenite în fiecare dintre ţările esteuropene, precum şi schimbările care au apărut în relaţiile acestor State cu Uniunea Sovietică (p. 7).

Referindu-se la România, domnul Brown apreciază că PCR, considerat mult timp ca cel mai slab din blocul răsăritean, a câştigat, începând din anul 1963, o importanţă întrecută doar de cea a partidelor comuniste din Uniunea Sovietică şi China (p. 241). Totuşi, autorul nu prezintă problemele româneşti izolat, ci angrenate în ansamblul complicatelor relaţii internaţionale, putând evidenţia astfel atât aspectele generale de unitate monolitică a lumii « socialiste », cât şi simptomele de diversitate semnalate în interiorul ei.

Cu aceeaşi îndemânare domnul J.F. Brown trece alternativ dela analize detailate ale diverselor probleme la concluzii sintetice generale, reuşind, prin varietatea expunerii, să mulţumească gustul oricărui cititor, fie că el ar dori o lectură uşoară, informativă, asupra spaţiului esteuropean, fie că ar căuta să aprofundeze în mod documentat un anumit subiect specific acestor ţări.

Cu toată complexitatea problemelor abordate, autorul nu a neglijat sistematizarea materialului. El l-a grupat după domeniile principale ale vieţii de Stat, iar în cadrul fiecărui capitol a redat caracteristicile specifice diferitelor ţări. Sunt descrise astfel: evoluţia politică, transformările economice, cu nuanţe speciale despre industrie, agricultură şi reformele sistemului « socialist », aspectele culturale, relaţiile diferitelor ţări cu Uniunea Sovietică şi cu Apusul. Capitole speciale sunt rezervate situaţiei din România şi Albania.

Cu toată această sistematizare, ar proceda greşit cineva, care urmăreşte o anumită problemă esteuropeană, dacă s'ar mărgini să caute tratarea ei doar în capitolul în care

aceasta se încadrează. Căci înlănțuirea problemelor din blocul « socialist » e atât de complicată încât adeseaori numai citind toate capitolele volumului poți să te lămurești exact asupra diferitelor subiecte.

Aceste considerente sunt valabile și pentru materialul privitor la România. Căci observații interesante apar nu numai în capitolele dedicate special acestei țări, ci și în caracterizări comparative intercalate în pasagiile ce se referă la alte State.

Cartea domnului Brown conține indicații prețioase chiar pentru cititorul care refuză să admită că naționalismul conducerii PCR este sincer și nu crede că regimul dela București ar fi gata să rupă legăturile cu Moscova pentru binele poporului său. Căci autorul explică documentat cum a ajuns România, în era lui Hrușiov, să se afirme pe plan internațional, așa cum nimeni nu considera posibil cu câțiva ani înainte (p. 278); în ce mod a apărut PCR ca susținător al naționalismului, deși în fond urmărea lupta pentru întărirea puterii (p. 281). La fel, se arată politica prin care Gheorghiu-Dej a reușit să-și câștige popularitate, deși în lupta de consolidare a poziției s'a dovedit lipsit de scrupule ca orice dictator (p. 281), și a făcut prea puțin pentru a câștiga sau a merita atașamentul clasei muncitoare (p. 286).

În ce privește atitudinea Moscovei față de politica regimului dela București, se amintește poziția dominantă a Kremlinului, care i-ar da posibilitatea, « dacă ar fi nevoie », să-și mențină hegemonia printr'o acțiune de « divide et impera » (p. 263).

Relativ la domeniul cultural, simptomele de independență sau atitudinile de opoziție semnalate de autor trebuiesc apreciate la justa lor valoare, fie că se menționează nota apolitică a « școlii » lui Eugen Barbu (p. 207), se amintește « rebeliunea curajoasă » a lui Alexandru Jar (p. 217), sau se referă la critici favorabile publicate despre volumul lui Garaudy « Réalisme sans rivages », și despre piesa de teatru a lui Teodor Mazilu « Prostii sub clar de lună » (p. 218). Căci la fel relevă J. Brown rezerva manifestată de publicistica din România față de romanul lui Soljenițin « O zi din viața lui Ivan Denisovic » (p. 201), și subliniază că în toate domeniile vieții, inclusiv cel cultural, orice nuanță de destindere este « dirijată de sus » (p. 218, 225), intelectualitatea fiind atrasă de regim prin oferte materiale favorabile, care se alternează cu măsuri de forță și teroare (p. 217).

Desigur că cercetătorul care urmărește sistematic avântul vertiginos al economiei românești din ultimii zece ani și politica regimului dela București de opunere față de proiectele de integrare suprastatală nu va fi tentat, parcurgând paginile acestei cărți, să considere posibilă menținerea în România a aceluiași ritm de avânt economic, dacă regimul ar renunța la rigida aplicare a principiilor marxist-leniniste, ori ar încerca să se rupă de comunitatea « socialistă ». Căci în volum se menționează cum până în anul 1964 în România s'a vorbit mai puțin decât în celelalte țări ale blocului sovietic despre « reforme economice » sau « revizionism » (p. 161); s'a procedat doar la raționalizarea sistemului economic existent, fără însă a-l înlocui (p. 162); iar la congresul PCR din 1965, când s'a definit politica anilor următori, aproape s'a omis cuvântul « reformă » (p. 163).

Privitor la menținerea legăturilor economice cu URSS, însuși planul economic de « revoluție industrială » din 1960, care a fixat perspectivele de desvoltare economică

ascendentă până în 1975, s'a adoptat în prezența lui Hrușiov (p. 184). Iar în perioada următoare, dacă Moscova nu a putut impune crearea instituției de planificare suprastatală, ea a reușit totuși să imprime o intensificare continuă a relațiilor economice bilaterale (p. 314). Însăși desvoltarea comerțului cu Apusul nu a influențat simțitor schimburile dintre țările socialiste; și pare cert că Moscova va domina economia statelor europene încă mulți ani (p. 315). De altfel, în ultimul timp s'a accentuat dependența celor mai multe din aceste țări de Uniunea Sovietică în ceea ce privește procurarea de materii prime, iar schimburile economice româno-sovietice reprezintă 42% din comerțul exterior al României (p. 314).

Dar problemele românești ocupă numai o parte din această panoramă a spațiului Europei de răsărit. Cu aceeași competență autorul analizează evoluția evenimentelor din fiecare Stat european « socialist », arătând însă rezerve în ce privește pronosticurile pentru viitor. Totuși, aprecierile sale pline de discernământ ajută la lămurirea faptelor istorice din trecut.

Prezentarea clară și detailată a împrejurărilor care au dus la schimbări radicale în puterea de partid și de stat din Cehoslovacia și, acum în urmă, din Polonia, ca și analiza atentă a situației actuale din România, constituie indicații prețioase pentru înțelegerea transformărilor survenite în Europa răsăriteană. Todotată,materialul documentar expus lasă să se întrevadă chiar unele tendințe ce se conturează pentru viitorul acestei părți a Europei.

Constantin Sporea

« ROMÂNISMUL » LUI SEVER POP

La trei ani dela publicarea, cu sacrificii enorme, a acelui masiv « Recueil posthume de linguistique et dialectologie », de care s'a vorbit în paginile revistei noastre, și care ne-a dat încă odată măsura capacității extraordinare de muncă a profesorului Sever Pop, neostenita văduvă a savantului ardelean, continuând cu mișcătoare tenacitate în misiunea pe care și-a luat-o după moartea prematură a soțului, publică un alt volum întitulat « Limba română, romanitate, românism »: o culegere de conferințe rostite de Sever Pop între anii 1949 și 1957 la Institutul Catolic, la Fundația Universitară Carol I ori la Misiunea Catolică Română dela Paris (o singură excepție: textul românesc al conferinței ținute în 1942 la sediul Institutului Atlasului Lingvistic Italian, dela Torino: « Redactând volumul II din Atlasul Linguistic Român »).

Am spus « conferințe »; în realitate, e vorba adesea de simple note, însemnări, puncte de reper, de care profesorul s'a servit ca să desvolte anumite teze, mai toate privind problemele limbii române. Una din aceste teze e că s'a exagerat mult în chestiunea influențelor slave asupra limbii noastre (nu lipsesc aluzii severe la poziția slavofilă a lui Emil Petrovici, fostul colaborator la elaborarea Atlasului, și a altor lingviști rămași în țară și aserviți regimului muscălesc). De foarte multe ori limba română posedă, alături de vorba slavă, un cuvânt ori o expresie latină, ca în cazul, cu adevărat neplăcut,

al lui « a iubi ». Iar terminologia noastră de proveniență slavă, dela « jale » la « rob », vorbește dela sine. Cu câtă satisfacție conferențiarul, țesând elogiul lui Cipariu, și citând pe larg din « Principiile de limbă și scriptură » ale acestuia, reproduce o frază ca aceasta: « slovenismele și alte asemenea sunt numai stricăciuni ale limbii, de care limba nu se poate îndrepta decât numai cu lepădarea lor ». Școala ardeleană nu putea să nu lase urme la profesorul din Poiana Ilvei.

El e convins, și documentează, că limba populară, autentică, cea pe care a cules-o însuși, în lungile pelerinaje ale Atlasului, și cea pe care o savurează în poezia populară, e mai latină decât limba noastră de toate zilele; și ne îndeamnă pe toți să ne inspirăm de acolo, când simțim că se secătuiește lexicul de care ne servim. Îl îngrijorează, pe bună dreptate, alterarea limbii române, prin contaminări oarecum inevitabile, în viața de exil. Uneori Sever Pop apare ca un fanatic al limbii române, și nimeni nu-i poate face o vină dintr'asta; dimpotrivă. În sprijinul ideilor sale, el amintește cu amploare părerile unor Alecu Russo, Alecsandri, Ion Ghica, Vlahuță — uneori surprinzător de « nou » —, Goga, Iorga, Ion Bodgan. Acesta din urmă scria dela Petersburg, unde se afla la studii, prin 1889: « Visul rușilor e transformarea țării noastre în două gubernii... A cultiva simpatie pentru Rusia în poporul nostru, a căuta să-l apropii de ruși, de care și altfel e prea aproape prin aceeași credință, ni se pare că ar fi o politică ce ne-ar duce la urma urmelor la o abnegare a individualității noastre naționale » (de unde se vede, iarăși și iarăși, că Titulescu nici pe Eminescu nu-l citise).

Alături de conferințe științifice, ca aceea despre « Limba română și limbile romanice » ori « Limba pentru Români », sunt, în volum, și cuvântări ocazionale: de 1 decembrie, bunăoară, sau impresii din voiajul în America de nord și de sud, profilurile lui Badea Cârțan, considerat cu enormă simpatie, ori ale lui I.C. Brătianu, Maniu, etc.

Din toate aceste texte, pe care doamna Alexandra Sever Pop, care prepară a biografie a soțului, le-a precedat cu o prefață și cu o nouă bio-bibliografie a lui Sever Pop, se conturează și mai precis figura unui savant care și-a iubit și apărat totdeauna neamul, în care a crezut cu ardelenească pasiune.

Mircea Popescu

« DACICA » LUI MIRCEA ELIADE

La mai puțin de un an dela apariția volumului omagial — « Myths and Symbols » — pe care Universitatea din Chicago, cu colaborarea unor savanți ca Dumézil, Giuseppe Tucci, Ernst Jünger, i l-a dedicat, domnul Mircea Eliade publică în « Biblioteca Istorică » a editurii Payot, sub titlul « De Zalmoxis à Gengis-Khan », opt « studii comparative asupra religiilor și folclorului Daciei și Europei Orientale », care integrează la perfecție prețioasa « Getică » a neuitatului Vasile Pârvan. Nu e o istorie religioasă a Daciei, care nu se poate face, cum însuși autorul o recunoaște, din lipsă de documente, dar e contribuția cea mai serioasă și mai bogată de până acum la cunoașterea spiritualității misterioșilor strămoși ai noștri, la care putem ajunge numai cercetând patrimoniul,

explorat doar în parte și rar de tot cu competența necesară, al tradițiilor populare și al creațiilor folclorice.

Primele două studii privesc numele etnic al Dacilor, care înseamnă « lupi », e de origine religioasă și derivă din epitetul ritual al unei confrerii războinice; și cultul lui Zalmoxis, zeul suprem al geților, care se ascunde, printr'un « descensus ad inferos », ca să reapară epifanic: moare, cu alte cuvinte, ritual, ca să obțină nemurirea. Sunt două teme sugestive, care oferă domnului Eliade material autohton pentru exemplificarea teoriei, expusă în studii anterioare, asupra inițierii mistice și a semnificației unor ritualuri și mituri arhaice.

Dar poate cel mai interesant capitol din volum e cel întitulat « Le Diable et le Bon Dieu », cu subtitlul explicativ: « La préhistoire de la cosmogonie populaire roumaine ». Observând că e vorba de unica cosmogonie populară a sud-estului european, autorul descoperă originea dualismului la creația și guvernarea lumii în necesitatea, accentuată după apariția creștinismului, de a-l desolidariza pe Dumnezeu, care nu poate fi decât perfecție și pozitivitate, de imperfecțiile și de răul din lume: după ce a făcut universul, Dumnezeu, obosit, s'a dat odihnei, a devenit « otiosus », lăsând lumea pe mâna diavolului, care a știut să profite.

Vânătoarea lui Dragoș, din legenda întemeierii Moldovei, e și ea rituală, cum la baza « Meșterului Manole » stă sacrificiul uman ritual din culturile arhaice. În acest din urmă studiu domnul Eliade reia cercetări mai vechi, continui, pe care acum le împlinește cu o viziune generală a problemei. Tot așa, din tematica complexă a « Mioriței », atenția autorului se oprește asupra motivului, caracteristic unei lumi arhaice de vânători și de păstori, al animalului cu puteri oracolare.

În fine, un alt studiu subliniază importanța călătoriei în Moldova, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, a misionarului Marco Bandini, care a descris obiceiuri vrăjitorești locale, cu vădite caracteristici șamanice, de extaz, moarte aparentă, etc., care provin probabil dela ciangăi. În « Le culte de la mandragore en Roumanie », e vorba de credințele legate de mătrăgună, un fel de iarbă a vieții și a morții, la care se recurge mai ales în ritualul erotic.

Fiecare din aceste opt studii, care prezintă un interes deosebit pentru cultura românească (aparte semnificația lor pentru istoria religiilor, pentru istoria antică, pentru etnologie), provocă întrebări și deschide perspective multiple. Domnul Eliade a avut o idee fericită adunându-le în volum: unele din ele deveniseră aproape ireperibile, prin reviste și publicații rare. Concluzia lor e că, în considerarea tradițiilor noastre populare și a unor bine cunoscute legende, trebuie mers dincolo de mitologiile clasice, greacă și romană, spre a întrezări o lume arhaică, de păstori și de vânători, dinainte cu mult de dimensiunile istoriei cunoscute. Merită deasemenea tot asentimentul afirmația domnului Eliade, după care pentru cunoașterea cu adevărat a sufletului unui popor sunt mai necesare, adesea, decât evenimentele istorice, miturile și legendele sale. Faptul că românul s'a recunoscut, la nivel popular și la nivel cult, european, în « Miorița » nu e deloc lipsit de semnificație.

Mircea Popescu

«CUVÂNTUL ŞI TĂCEREA» LUI DAN PETRAŞINCU

După o stăruitoare incursiune în domeniul indianisticei, cu «Lo spirito dell'India» (1960), «Gli dei dell'India» (1966) şi «Il pensiero Vedanta» (1968) — cărţi care-şi propun să actualizeze în Occidentul european ce e mai vital şi fecund din surprinzătoarea gândire hinduistă —, domnul Angelo Morretta, pe româneşte Dan Petraşincu, dar ar trebui să spun «regretatul» Dan Petraşincu, ca să arăt părerea de rău pentru pierderea unui scriitor *român* de calitate, abordează, cu «La parola e il silenzio», o altă problemă de mare interes în zilele noastre: criza limbajului, în raport cu criza filosofiei şi a înseşi societăţii raţionaliste, utilitare, tehnice, apusene; un limbaj abstract, fărâmiţat, care nu isbuteşte să cuprindă şi să exprime viaţa, adică «tot-plinul» existenţei. Tinerii occidentali simt această discrepanţă, dar nu ştiu să umple golul decât ori cu extremismul anarhic, ori cu stupefiantele ori cu un pansexualism care e sub-cultură. Convins, ca şi René Guénon, pe care-l citează, că «dintr'o apropriere de Orient, Occidentul are totul de câştigat», autorul propune ca soluţie întoarcerea la Logos, care e în acelaşi timp Viaţă, Gândire şi Verb, la «esenţa mistică» a lui Sabda-Sohpta din lingvistica indiană, concept fundamental în ceea ce priveşte relaţia dintre semn şi «semnificat».

Partea dedicată filosofiei limbii e poate cea mai preţioasă din acest volum cu vederi originale. Domnul Morretta-Petraşincu consideră vechile noţiuni de gramatică indiană în lumina noilor teorii lingvistice şi a structuralismului. Lingvistica modernă descoperă acum o «ştiinţă a cuvântului», pe care indienii, graţie unor gânditori geniali ca Panini, o cunosc de două mii de ani. Raportul dintre numirea şi reprezentarea lucrurilor, sunetul ca vibrare a universului, etimologismul ca antropologie spirituală, în sensul lui Lévi-Strauss, sunt câteva din temele sugestive ale acestei cărţi, care cere lingvisticei să nu se oprească la suprafaţă, rămânând o simplă tehnică, ci, pe urmele gramaticei orientale, să tindă spre realitatea primă. Dela indieni trebuie să învăţăm că «mijloacele noastre umane şi mintale sunt nişte simple *pramana*, instrumente de măsurătoare a percepţiei, nu pot fi deci un scop în sine al cunoaşterii şi ştiinţei».

Una din concluziile domnului Morretta e că mistica, poezia, magia sunt mai reale, într'un sens, decât raţiunea, cu procesele sale logico-simbolice, analitice, care fărâmiţează şi deci falsifică «viaţă», «tot-plinul» de care pomeneam mai sus. Dar şi mai nouă şi revoluţionară e teza autorului după care gândirea orientală, în special cea indiană, departe de a fi negativistă în raport cu realitatea şi cu viaţa, le valorifică pe amândouă. Dă impresia unui paradox afirmaţia că dela indieni ne poate veni o «lecţie de viaţă», mai ales astăzi, când raţionalismul occidental se află în criză.

Cartea domnului Morretta-Petraşincu, interesantă chiar când nu toate vederile autorului pot fi împărtăşite (raţiunea rămâne, oricum, judecătorul suprem, care, când e inteligent, legitimează şi formele, manifestările iraţionale, prelogice sau, dacă vreţi, supralogice), e completată cu o bogată bibliografie sub formă de note, şi cu un glosar sanscrit de neîndoioasă utilitate.

Mircea Popescu

GEORGE CIORĂNESCU: *Un Român prin Grecia* (Paris 1967)

Acei ce vor căuta în cartea lui George Ciorănescu obişnuitele note de călătorie în care sunt descrise frumuseţile Eládei, acei ce se aşteaptă la clasicul itinerar ce călăuzeşte deobicei paşii turiştilor la Atena, la Delfi şi Corint, la Olimpia, Delos şi în Epidaur, cu evocarea bogăţiilor Greciei antice şi a peisajelor de neuitat, vor fi oarecum desamăgiţi. Nu pentru că autorul ar fi insensibil la farmecul pe care îl oferă întotdeauna o călătorie pe meleagurile greceşti. Nu pentru că el ar rezista ispitei ca, după atâţia alţii, să ne împărtăşească — într'un mod dealtfel destul de personal — impresiile sale de călător hoinar, culese fie pe «urcuşul istoric al Acropolei», fie la Mikonos, «acest Balcic al Greciei», fie însfârşit în celelalte insule din Egeea, «lăcaş al zeilor».

George Ciorănescu iubeşte Grecia cu o pasiune pe care nu reuşeşte s-o ascundă, care străbate fiecare pagină, fiecare rând din această carte. Dar interesul prim al volumului lui Ciorănescu mi se pare a fi evocarea, căutarea stăruitoare a tot ceea ce, românesc, dăinuieşte în acest colţ al peninsulei balcanice. El se plimbă prin Grecia, atent la ceea ce poate să-i evoce România sau legăturile întreţesute de-a lungul secolelor între Elada şi ţara noastră. «Urmele româneşti din centrul Atenei, te întâmpină la tot locul», notează el în cursul unei raite obligatorii prin capitala Greciei. Această căutare nostalgică a românismului îl face să scrie unele din paginile cele mai inspirate în capitolul «Întâlnire cu Armânii».

După o vizită la Meţovo, în preajma sărbătorii sfinţilor Constantin şi Elena, «când ciobanii se întorc cu turmele de oi de la iernat, din câmpia Thesaliei, spre păşunile cu iarbă grasă din Pind», Ciorănescu scrie transfigurat parcă de entuziasmul acestei regăsiri în românism: «Am trăit la Meţovo, cu ochii regăsiţi de mirare şcolărească, în căutarea descoperirii lumii, noi pentru mine, a păcurarilor armâni, aspri dar atrăgători, mândri dar prietenoşi, sărbătorind după datină ziua cea mare a întoracerii lor cu turmele la munte. Şi, prins de vraja nomadă a vieţii pastorale duse de aceşti străbuni contemporani cu noi, am simţit turburătoarea chemare a văilor seci şi a ponoarelor lunecând spre un trecut de taină, şi îndemnul ciudat de a schimba toiagul greu al exilului pe cel al pribegiei lor ce îşi găseşte o noimă ancestrală. Şi astăzi revăd pe aceşti crai neştiuţi ai trecutului, scrutând zarea cu mâna straşină la ochi, să citească in lună şi în ţărcălanul ei de abur dacă mâine vremea va fi îndurătoare şi le va îngădui să-şi mâne turmele mai departe, pe munţii pleşuvi ai Pindului, pe unde au trăit întotdeauna ca nişte oameni liberi şi mândri. Pe tăpşanurile Pindului se înalţă ca nişte statui impunătoare şi mitoase umbrele arhaice ale păcurarilor armâni, pe care ţăranii de la Dunăre şi ciobanii Carpaţilor ce nu şi-au învăţat la vremea lor lecţia istoriei, ar trebui să-i privească cu o mai mare înţelegere şi dragoste, redescoperind în ei fraţii, trecutul şi destinul».

Iar, după ce aude pe armânii din Pind vorbind graiul lor cu rezonanţe atât de evocatoare pentru noi, adaugă: «Şi atunci am simţit din nou stabilindu-se acea minunată vraje a limbii regăsite peste veacuri, de acolo de unde s'a produs ruptura. Vorbele nu mai erau ale noastre, ci se ridicau din afunduri, cu prospeţimi arhaice şi sensuri neaşteptate, desvăluindu-mi un univers de miracol. O bucurie copilărească mă cuprindea

când aveam însfârşit revelaţia înţelesului unui cuvânt de mai multe ori repetat, ciocănit şi răsucit pe toate feţele, pe care îl ştiam parcă de totdeauna».

Vizita la Muntele Athos, «ţinut al tainii», întâlnirea cu Ieromonahul Athanase, vizita la schitul românesc de la Prodrom («minunea de la schitul Prodromului»), părintele Maftei cu necazurile lui, sunt tot atâtea prilejuri pentru autor de a evoca situaţia călugărilor români, care dispar încet unul după altul şi de a lansa un apel spre a se salva de la pieire ultimul sfânt lăcaş românesc de la Muntele Athos.

«Ospăţul» cu Ieromonahul Athanase, aşa cum îl descrie Ciorănescu, într'o limbă pitorească, plină de iz autohton, aminteşte unele pagini din Calistrat Hogaş (Părintele Ghermănuţă).

Întâlnirea cu fraţii noştri, obidiţi, năpăstuiţi, din Epir şi Thesalia, daţi uitării astăzi, fără şcoli şi lăcaşuri de închinăciune, îl face să scrie nostalgic, dar nu resemnat, ca după o revelaţie plină de iluminare: «Nu aş da albul coloanelor atice spoite în lumină, nu aş schimba mândrele ruine ale Peloponezului scăldat în senin, nici însoritele insule ale Egeei, pe aceste ţinuturi sălbatice din Epir, unde între căldări de stânci se pitulează leagănul străvechi al Armânilor».

«Un Român prin Grecia»? — nu acesta este titlul ce se potriveşte cărţii lui George Ciorănescu, ci mai degrabă: «Un Român în căutarea românismului din Grecia».

Mihai Cismărescu

ÎNTREBAREA LIRICĂ LA ANA BLANDIANA ŞI ION ALEXANDRU

Nu au dispărut cu totul spectrele din peisajul literaturii româneşti, ba câte un *revenant* ca Mihai Beniuc, pe care-l credeam oale şi cioburi, reapare din când în când, ca să ne dea măsura stării precare a culturii în ţara încătuşată. Din morminte iese, printre strigoi, şi Demostene Botez. Iar Zaharia Stancu ori Eugen Jebeleanu (*), dându-şi seama că talentele tinere care contează îi disprețuiesc profund şi-i detestă pe bună dreptate ca pe nişte funcţionari de partid detaşaţi într'un câmp unde nu mai au ce căuta (dar nici înainte nu prea aveau ce căuta), umblă după traduceri în Apus, ca să poată supravieţui oprobriului naţional. Miasma lor stalinistă va fi, oricum, înlăturată de aerul proaspăt adus de noua generaţie de poeţi.

Pe doi dintre ei îi cunoşteam de câţiva ani. Şi cum ne-au căzut în mână cam în acelaşi timp ultimele lor culegeri de versuri, îi vom pomeni împreună, deşi tonalitatea

(*) E drept că lui Jebeleanu i s'a conferit de curând, spre surpriza generală, premiul internaţional de poezie «Etna-Taormina». Decernat pe motive politice, şi tot cu bani româneşti, din care se înfruptă de ani de zile câţiva membri influenţi ai juriului, în aşa măsură, ca să se ştie, că voiau, acum câţiva ani, să i-l dea lui Beniuc, premiul nu-l poate transforma pe Jebeleanu, cu toată bunăvoinţa, într'un poet (şi nici măcar într'un scriitor). Generaţia tânără din ţară i-a întors de mult spatele ciurucului stalinist, muscălit la vremea sa.

lirică şi limbajul îi diversifică. Ana Blandiana şi Ion Alexandru— despre ei este vorba — au în comun un *humus* identic: aceeaşi mirare în faţa lumii, acelaşi tainic raport cu un univers care se desvăluie prea încet sau nu se desvăluie deloc.

«Totul este eu însămi» — mărturiseşte Ana Blandiana în *A treia taină*» —; «Mă hăituieşte universul cu mii de feţe ale mele/Şi nu pot să mă apăr decât lovind în mine». Sau: «Nu îndrăznesc să-nchid o clipă ochii/ de teamă/ să nu zdrobesc între pleoape lumea/ să n'o aud sfărmîndu-se în zgomot/ ca o alună între dinţi». Înfine: «Ce cuminte e animalul numit univers! Noi sîntem ochii/ Pe care i-a deschis târziu/Asemeni pisicilor...». De notat plasticitatea familiară a metaforelor în care autoarea, nedumerită chiar asupra sa însăşi — «Umblu prin mine/ Ca printr'un oraş străin/ În care nu cunosc pe nimeni» — caută să rezolve ceea ce Blaga numea «corola de minuni a lumii». Dacă nu mai ştiu cine sunt şi cum, e fiindcă oamenii sunt «aburiţi». Tot recurgând la o imagine familiară, poeta se arată nesigură între bine şi rău (ceea ce, în treacăt fie spus, trebuie că e o crimă într'un regim «socialist», care posedă reţete infailibile şi în acest domeniu): «Caut începutul răului/ Cum căutam în copilărie marginile ploii...». Capacitatea metaforică a Anei Blandiana iese din comun tocmai când are de tradus în imagini probleme grele, de viaţă şi de moarte. Ea îl vede, bunăoară, pe Dumnezeu «la capătul înălţat în aer/ al scândurii, prin greutatea Satanei». Nostalgia copilăriei «molatice» revine adesea, şi e una din puţinele certitudini, la care ar vrea să se întoarcă, în admirabila «Pietà», Isus însuşi: «Mi-e atât de bine/ În poala ta, coborît de pe cruce,/ Încît, de nu mi-ar fi teamă că te'nspăimânt,/ Lin mi-aş întoarce gura/ Spre sânul tău, sugând».

Cineva, din exil, natural, va trebui să studieze odată componenta religioasă a poeziei recente din ţară. E o minune că această componentă, în ciuda lozincilor oficiale şi a riscurilor, nu numai că a supravieţuit, dar de câtva timp cunoaşte un evident progres. Cu ultima culegere de versuri, «Vămile pustiei», scrise la Freiburg, unde trăieşte de câtăva vreme, Ion Alexandru confirmă acest progres şi-l documentează. Universul este «orb», e beznă, e gol, putreziciune, cam ca la Bacovia, dar la alt registru şi cu rezonanţe diverse. Stau faţă în faţă doar Dumnezeu şi poetul: «Cineva mă priveşte cu nesfârşită milă şi răbdare/ De când m'am născut. Şi iată că astăzi/ I-am întâlnit ochii ridicaţi pe cupolă. / Stăm faţă-n faţă uimiţi şi nimic/ Nu poate să ne mai despartă...». Titlul poemului e explicit: «Ego sum via». Poetul şi pustia sunt «pururi fraţi». Primul se simte «Pe marginea prăpastiei lăsat/ Între Pustie şi nemărginire». El simte deşertăciunea deşertăciunilor, cu cetăţile care se năruie, «ciumatul pământ», din care se salvează numai «lumina care creşte de deasupra», şi pe care poetul o slujeşte. Volumul are un *motto* care nu permite speranţe: «Ce aţi ieşit să vedeţi în pustie?/ Au trestie bătută de vânt? / Sau ce aţi ieşit să vedeţi?».

Pe cât e de limpede şi la îndemână, cu metafore plasticizante de toate zilele, fără a fi comune, lirica suavă a Anei Blandiana, care ar vrea să descifreze, cântând, taina lumii, pe atât e de densă de semnificaţii ascunse şi de simboluri poezia mistică a lui Ion Alexandru, pentru care marele păcat e întoarcerea «cu spatele către Fiinţă», nefiind viaţa altceva decât «un pergament ceresc/ Întins între Izvor şi Mare /Sub care fluviile umblă dedesubt/ Pline de taină şi de renunţare».

Şi într'un caz şi în celălalt, în cheie muzicală deosebită, avem în faţă doi poeţi tineri de valoare, care reiau, împreună cu alţi confraţi de generaţie, după o paranteză obscură de vreo două decenii, firul nobil al bunei poezii româneşti dintre două războaie mondiale. Elogiu mai mare nu li se poate aduce, dacă ne gândim că le-au lipsit, atâta amar de vreme, maeştrii, nu atât în ale versului, ale artei, cât în ale demnităţii artistului, căruia nu-i este permis să se « muscălească », după vorba lui Eliade Rădulescu, şi nici să devină argat la curtea vreunui regim politic, oricare.

Mircea Popescu

TURNURILE LUI MIREA

Andrei Nakov, critic deprins cu profunzimile, spunea despre arta lui Mirea că e accesibilă numai dincolo de treptele misterului demiurgic. Eu am scris cu altă ocazie că arta lui Mirea e un act de credinţă — adică reconfirmarea timpului nedispărut. Ceea ce, cu alte cuvinte, implică o confruntare cu timpul — în caz când timpului i se atribue denivelarea în spaţiu, organizarea înceată, suprafizică, misterioasă a ideii. Captarea şi învăluirea în urcare materializată până la dematerializarea înălţimii însăşi a turnului. În fond, verticala turnului amplifică structura dreaptă umană cu singura favoare pe care o are fiinţa de a tinde spre zonele verticale ale întâlnirii terestre, sus, cu demiurgul.

Dar iată că în vasta expoziţie dele American Center, pentru cunoaşterea profundă a lui Mirea nu e îndeajuns să pătrunzi doar în templele sale, în casele de credinţă, fără ca mai înainte să nu te opreşti asupra celorlalte taine: ale culorii, ale fluidului, anterioare formelor albe recente, din construcţia turn. Conştient sau nu, Mirea şi-a organizat expoziţia într'un mediu de culoare care se stinge în radiaţie, pentru un alt fascicol complex şi accesibil doar în spirit şi meditaţie; — în reconstituirea imagistică: alb — culoare — iconografie.

Atribute contemporane rare, din care s'ar putea creia cea mai nouă semantică plastică.

Dacă mătasea colorată pentru uzul diurn femenin — şi care frumuseţe nu e femenină? — mai păstrează tangenţele cu pictura sa, în schimb « recoltele umilinţei » — ultragiile estetice ale străzii — îl apropie de consistenţa volumelor, şi de aici spre saltul urcuş-turn. Astfel se explică de ce Mirea refuză să li se spună turnurilor sale « sculpturi », ci viziuni pentru o reformă arhitecturală, adică simbolurile unei picturi pentru construit, unde culoarea îşi mai poate regăsi ultima şi cea mai pură germinaţie. Raţională, dar raţională până la obsesie şi sunet, cu arta lui Mirea poţi fi sau nu poţi fi de acord. Aşa cum, privind o colină, îi descoperi sau nu vastitatea şi armonia, greutatea şi dominaţia.

În turnurile lui Mirea spiritele se instalează pentru a se elibera de propria lor carcasă, pentru a primi vejmântul miracol, unitatea mistică-întregirea fiinţei cu fiinţa alcătuită dela prima creaţie pentru « inmortalizarea » spiritului-om în universul-Dumnezeu.

Geneviève Colboc-Lions

CUPRINSUL

	pag.
Horia Roman: România	5
Mira Simian: Calendar (I Septembrie - II Decembrie)	6
Vintilă Horia: Iulius în două părţi	8
Ioan I. Mirea: Calea pietrelor	22
Ştefan Baciu: Marele Lenin	25
Monica Lovinescu: Obsesia deceniului stalinist	27
Horia Stamatu: Trei peisagii, alte poeme şi parapoezie	31
Grigore Cugler (Apunake): Carte de bucate	46
Sergiu Grossu: Musca	50
Nicolae Novac: Ora noului colind	56
Ştefan Baciu: Cum am făcut "Start" şi "Stilet"	58
Virgil Ierunca: Întâlnire	64
Ion Cicală: Din copilărie - Îndoieli	66
Alexandru Ciorănescu: La povera cieca	68
Eugen Relgis: Brazi şi stânci	75
Mircea Eliade: Coloana nesfârşită	82
Vasile Posteucă: Judecată - Mărul	128
Radu Enescu: Universul cel himeric	132
George Ciorănescu: Scriu - Sirenele bătrâne uitaseră să cânte	140
Antoaneta Bodisco: Jurnal de călătorie	142

NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 149

Petru Iroaie: Relaţii româneşti cu Giuseppe Pitrè - Mircea Popescu: Un studiu italian despre balada românească - Mariano Baffi: Alexandru Săndulescu despre Duiliu Zamfirescu - Explorările în istoria literaturii române ale lui Alexandru Duţu - Ştefan Gheorghe Theodoru: Pompiliu Constantinescu - Mircea Popescu: "În ţară închisoarea cântă" - Pamfil Şeicaru: *La Roumanie dans la grande guerre* - Constantin Sporea: J. F. Brown şi Europa de răsărit - Mircea Popescu: "Românismul" lui Sever Pop - "Dacica" lui Mircea Eliade - "Cuvântul şi tăcerea" lui Dan Petraşincu - Mihai Cismărescu: George Ciorănescu: "*Un Român prin Grecia*" - Mircea Popescu: Întrebarea lirică la Ana Blandiana şi Ion Alexandru - Geneviève Colboc-Lions: Turnurile lui Mirea.

Domnul Dinu Grigorescu

a ilustrat numărul 9
din "Revista Scriitorilor Români"

Desemnele care însoţesc "Coloana nesfârşită"
sunt ale doamnei Nina Batalli

Mircea Popescu

a îngrijit partea redacţională şi paginaţia

Printed in Italy

Roma, 1970 - S.p.A. Tipografica Castaldi - Via Casilina, 49